

IK HEB GELOOFD; DAAROM HEB IK GESPROKEN

Levensbeschrijving van Zacharias Verhage

Molenaar te Meliskerke;

door hemzelf beschreven.

3^e brochure in de serie: *Kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*

Uitgave: Stichting DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2001

Inhoud

Voorwoord

Inleiding

- Afkomst
- Lid bij de Christelijke Afgescheiden gemeente
- De Ledeboeriaanse gemeenten
- Verhage contra ds. David Janse

Levensbeschrijving

- Afkomst en jeugd
- Molenaarsknecht
- De Afscheiding
- Ontmoeting met ds. Budding
- Leven in de wereld, met overtuigingen
- Bekering
- Huwelijk
- Onderwijs door drie predikanten
- Openbaring van Christus
- Enkele ontmoetingen
- Naar ds. Budding te Goes
- Beproevingen en verlossingen
- Sterven van dochter Maria en zijn vrouw
- De Raad des Vredes
- Enkele ondervindingen op gezelschap
- "De vrienden der waarheid"
- Jan Vader, oefenaar
- De schoolwet
- De 6^e en de 7^e fiool
- St. Jan ten Heere
- Huwelijk Jan Vader
- Nieuwe geloofswerkzaamheden tijdens ziekte
- Sterven van kleinkind Ko Verhage
- Schriftelijke verbondsvernieuwing
- Toestand van Sion
- Werkzaamheden met een vriendin
- Verval in de Ledeboeriaanse gemeenten.

13 brieven van Z. Verhage aan C. Verdel te Gouda

3 uittreksels uit brieven van Jan Vader, inzak overlijden Verhage

Literatuurlijst

Voorwoord

De familie Verhage is waarschijnlijk gevlucht voor de Spaanse troepen die de protestanten uit Vlaanderen verdreven, zoals tal van andere families, waarvan de nakomers nu in Walcheren wonen. Wij mogen wel opmerken dat de Heere in een groot aantal van deze families krachtdadig heeft gewerkt. Smytegelt zegt in zijn Catechismusverklaring, *dat die arme verdrevenen hier aankwamen met een pakje kleren op hun rug en één maaltijd in hun zak. Maar God heeft de families rijkelijk gezegend.*

In deze serie van 10 brochures zijn o. a. de volgende personen van Vlaamse afkomst: ds. D. Janse, (Franse afkomst) Jan Vader, Willem Pleijte, Fam. De Wolf, Corré, Bimmel (waarschijnlijk), Keetje de Visser van Leg-Af van moeders kant, ds. van de Woestijne en ds. Van de Ketterij. De Reformatie in Walcheren is vanuit Vlaanderen ontstaan! De godsdienstige en culturele ontwikkeling is door het groot aantal vluchtelingen die daarna op Walcheren gekomen zijn, alleen maar toegenomen. En de schrijver van deze brochures, zowel als zijn vrouw, zouden ook nooit het levenslicht gezien hebben als er geen Vlamingen waren.

Als we op de dijk bij Westkapelle staan en de Vlaamse kust overzien, moet het ons een wonder wezen dat de Heere in Vlaanderen begon te werken, na korte tijd de Reformatie daar in de kiem gesmoord werd, terwijl de bevindelijke waarheid op ons eiland meer dan 4 eeuwen gestand bleef. Maar als we ons dan omdraaien en ons eiland overzien, moet diepe smart en grote vrees onze ziel vervullen. En dan mogen wij wel evenals Amos, uitroepen: *"Heere, Heere houd toch op; wie zou er van Jacob blijven staan; want hij is klein!"* Amos 7:5.

En als antwoord roept de Heere ons toe: *"Gedenk dan waarvan gij uitgevallen zijt, en bekeer u en doe de eerste werken; en zo niet, Ik zal u haastelijk bijkomen, en zal uw kandelaar van zijn plaats weren, indien gij u niet bekeert."* Openbaring 2:5.

Verhage is nu een vergeten molenaar geworden, zelfs (nog) bij zijn familie. Dat komt omdat zijn handgeschreven manuscript onbekend was geworden. Het is te danken aan Christien de Visser, thans Mevr. Chr. de Priester, die het manuscript als jong meisje heeft uitgetypt en daarmee op 30 juni 1945 klaar was. Het was haar eerste werk aan het spinnewiel. Intussen heeft ze al heel wat *linnengaren* gesponnen. Ze heeft het spontaan ter beschikking gesteld.

Het was een grote blijdschap voor mij dat ik dit manuscript in handen kreeg. Een dorpsgenoot, een Westkappelaar van meer dan 150 jaar geleden, nu te ontmoeten, zijn nagelaten onderwijs met innerlijke overeenstemming te lezen, is voor mij een wonder van de Voorzienigheid.

De Heere zegene dit nagelaten brood uit de Maalderij te Meliskerke, opdat er dáár en bij de lezer honger gewekt wordt naar Christus Die het Brood des Levens is. Bekeringsgeschiedenissen zijn feilbaar en persoonlijk, Gods Woord is volmaakt en voor alle mensen geschikt. Een menselijk geschrift heeft beperkte voldoening, maar die van dat Brood eet zal in eeuwigheid niet meer hongeren. "Heere, geef ons altijd dit Brood", vroegen de discipelen.

INLEIDING

Afkomst

Onderstaande gegevens zijn afkomstig van de stamboom van de Verhage's, die vakkundig opgesteld is door Jasper Verhage.

De stamvader van de één van de twee takken van de familie Verhage is Joos Verhage, de oudere; landbouwer te Welzinge, geboren ca. 1550 te Vlaanderen.

Joos Verhage was gehuwd met Grietken ...Verhage.

Op 7 juli 1612 werd het echtpaar lid in de Herv. Kerk te Ritthem. Zij hadden 7 kinderen, nog geboren in Vlaanderen.

Boudewijn Joosse Verhage werd geboren ca. 1605, gehuwd (2^e) met Aechie Andriesse. Jacob Boudewijnse Verhage, geb. vóór 1663 te Koudekerke, gehuwd met Cornelia Pieterse de Vries.

Loures Jacobse Verhage, gedoopt 21-9-1698 te Aagtekerke, gehuwd met Pieterella Reygers.

Abraham Lourusse Verhage, gedoopt 28-3-1734 te Domburg, gehuwd met Geertruid Pieters Meulenberg.

Lourens Abrahamse Verhage, geb. 24-12-1758 te Oostkapelle, gehuwd met Dina Andriesse Pouwelse.

Adriaan Lourense Verhage, geb. 13-7-1782 te Aagtekerke; overl. 13-8-1821 te 's Heer Abtskerke; molenaar op de Prins Hendrik (dijk)molen te Westkapelle, later molenaar te Aagtekerke. Gehuwd met:

Maria Johanna de Koster, geb. 1783 te Westkapelle, d. v. Zacharias de Koster, overl. 24-10-1811 en Apolonia Dingemans, overl. te Westkapelle 30 maart 1837; Maria overl. te Westkapelle 13-4-1818. Uit dit huwelijk werden minstens 3 jongens en 3 meisjes geboren.

De laatste zoon was Zacharias, geboren 10-4-1817 te Westkapelle. Zacharias werd genoemd naar zijn grootvader Zacharias de Koster. Hij is bij zijn grootmoeder te Westkapelle opgevoed. Hij hechtte daar waarschijnlijk veel waarde aan, want dikwijls ondertekent hij zijn naam: Zacharias de Koster Verhage. Zacharias, op Westkapelle wordt die naam verkort tot Sakke, was een echte Westkappelaar. Vrij ruw, niet zo toegankelijk en een afkeer van gemaakte vromigheid. Hoewel hij na de openbaring van Christus een Evangelische zielsligging kreeg, bleef hij in uitwendige dingen conservatief. Dat blijkt wel uit zijn visie over meisjes in de werkende stand.

Zacharias is molenaar te Arnemuïden geweest van 5-9-1844 tot 1845. Daarna te Meliskerke vanaf 1845 tot 1873. Hij overleed te Meliskerke 18-6-1887.

Zacharias trouwde 31-8-1844 te St. Laurens met (1^e) met Helena Krijger, geboren 27-1-1820 te St. Laurens, d. v. Abraham Krijger en Johanna Midavaine. Helena overleed te Meliskerke 12-7-1845.

Uit dit huwelijk: (1) Adriaan *de Koster-Verhage*, geb. 24-6-1845. Molenaarsknecht, trouwt 25-4-1867 te Wolfaartsdijk met Jannetje Goetheer, 23 j. d. v. David Goetheer en Aaltje Arnoijs. Uit dit huwelijk werd (o.a.?) geboren: Aaltje Helena de Koster, geb. ca. 1875; overl. te Haarlem 7-2-1933; geh. 19-7-1900 te 's Heer Arendskerke met Jan Remijnse Jzn.; overl. 5-6-1932 te 's Heerenhoek.

Adriaan de Koster-Verhage kreeg toen hij ca. 12 jaar was een boekje van ds. Budding. De titel is: *Geschiedenis der Christelijke kerk*, te Amsterdam bij Noordendorp, 1855.

Geschreven tekst luidt: Dit boek is mij te gedachtenis gegeven door Ds Budding Leeraar der Geref. Gemeente te Goes. In het jaar 1857. Ongedacht kwam het boekje in mijn bezit.

Zacharias hertrouwde zaterdag 20-12-1845 te Biggekerke met Maria Jobse, geb. 20-4-1825 te Biggekerke, d. v. Willem Willemse Jobse en Kornelia Kolfer. Maria overleed vrijdag 23-1-1874.

Kinderen:

(2) Maria Johanna geb. 21-12-1846 te Meliskerke en aldaar overl. 6-2-1873.

(3) Willem geb. 25-5-1849, korenmolenaar te Meliskerke van 1873 t/m 1907; overl. te Westkapelle, 10-3-1919. Willem tr. 10-5-1872 te Meliskerke met Maatje de Korte, d. v. Jacobus de Korte en Neeltje Harpe. Het echtpaar kreeg 10 kinderen. Uit de beschrijving van het sterven van kleine Ko mogen we aannemen dat Willem bij zijn vader inwoonde, of net andersom. Kleine Ko is Jacobus, het 2^e kind van Willem, werd geboren 1-9-1873 en stierf te Meliskerke 10-12-1883. In de zelfde maand stierf Neeltje, het 2^e kind van Willem. Neeltje werd geboren te Meliskerke 28-3-1883 en overleed aldaar 27-12-1883.

Een zoon van Willem, óók Willem genoemd, geb. 22-6-1887 te Meliskerke, werd landbouwer op de Grote Prelaat, gem. Westkapelle. Overl. 14-12-1954 te Westkapelle. Hij trouwde met Willemina Janse, d. v. Ary Janse en Adriana Aarnoutse. (Ary Janse was de bekende ouderling in de Geref. Gemeente te Meliskerke.)

Uit dit huwelijk werd o.a. Ary geboren, 17-1-1913 te Westkapelle; overl. 30-8-1979 te Mariekerke. Ary trouwt te Domburg, 25-7-1941 met Suzanna van de Woestijne, d. v. Cornelis van de Woestijne en Leintje Provoost. (Het echtpaar stierf kinderloos; Suzanna was een zuster van ds. Chr. van de Woestijne.)

Bij de Christelijke Afscheiden gemeente

Zacharias is eerst knecht bij een ongodsdienstige baas geweest. Het lijkt geen twijfel of hij werd molenaarsknecht. Waarschijnlijk in de omgeving van Biggekerke of St. Jan ten Heere, want tijdens zijn verblijf vond de Afscheiding plaats, en zijn baas was daar fel tegen. In mei 1836 ging hij naar een molenaar, een bekeerde man, die zich bij de Afscheidenen voegde. Regelmatig kwam ds. Budding op bezoek. Het kan bijna niet anders, of het is molenaar **Olbertijn** uit Biggekerke geweest.

Uit een procesverbaal blijkt dat ds. Budding op zondag 23 oktober 1836 driemaal bij Jan Olbertijn, de molenaar had gepreekt. 's Morgens had de veldwachter meer dan 150 mensen geteld 'deels binnen de woning, deels buiten staande'. In huis zaten de bezoekers op in rijen geplaatste banken, met bijna allen een kerkboek bij zich, terwijl ds. Budding voor een tafel zat, waarop een opengeslagen bijbel lag. Hij was gekleed in het gewone predikantskostuum en was bezig te preken over Lucas 19:10. Budding werd veroordeeld tot f 100,- boete evenals de 36-jarige korenmolenaar, Jan Olbertijn 'geboren en wonende te Biggekerke'.

Vanaf mei 1839 was Zacharias werkzaam als molenaarsknecht te Middelburg bij **Joh. Minderhout**. J. Minderhout woonde naast de molen "De Hoop" op het Vlissingse Bolwerk. Johannes trouwt op 10-10-1822, 27 j, met Cornelia Johanna van der Leije Boodt, 25 j. d. v. Jannus Boodt en Catharina Maria van der Heijden. Hij overleed 24-5-1875, 80 jaar.

In het boek van dr. J. Wesseling: *De Afscheiding van 1834 in Zeeland*, komt J. Minderhout regelmatig voor.

Op donderdag 10 maart 1836 waren bij Corn. Van Assendelft op de Wal 11 personen bij elkaar om de treurige toestand in de Herv. Kerk te bespreken. (...) Een grote reeks

van jaren komen we hem in de kerkeraadnotulen en die van de provinciale vergadering, als ouderling tegen.

Joh. Minderhout behoorde evenals **Jhr. W. Versluis** bij de 8 eerste afgescheidenen te Middelburg.

Verhage deed belijdenis in 1836 in de Hervormde kerk. Later werd hij lid in de Afgescheiden gemeente. Hij kerkte zowel in Middelburg als in Meliskerke.

Bij Minderhoud ontmoette Zacharias ook de godvrezende koopman Siebrecht. Deze is de belangrijkste schakel in het ontstaan van een Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg. **Johannes Antony Siebrecht** zoon van Johan Hubrecht Siebrecht, kamerbehangen, getr. met Lena C. Cezar. Johannes trouwt 10-2-1831, 22 jaar met Jacoba Minderhout, 22 j. geb. te Grijpskerke, d. v. Johannes Minderhout en Maria van der Maas. Hij was van beroep winkelier en handelaar, wonende in de Krommeweele te Middelburg. Hij overleed 5-7-1852.

In Middelburg ontstond op 10 maart 1836 een Afgescheiden gemeente van ongeveer 100 zielen. In augustus 1836 deed J. A. Siebrecht belijdenis in de Afgescheiden kerk te Middelburg. Op vrijdag 2 september 1836 werd hij als diaken bevestigd door ds. Budding. Toen ds. Budding enkele jaren later de Psalmen van Datheen poogde door te voeren, kreeg hij de kerkenraad van Middelburg tegen, behalve Siebrecht. Diaken Siebrecht hield thuis ook samenkomsten waar alleen de 'oude Psalmen' werden gezongen. In november 1838 moest hij beloven het houden van dit gezelschap te staken. Op 23-10-1839 werd ds. Budding als predikant van de Zeeuwse Afgescheiden kerken afgezet. *Hoogstwaarschijnlijk nam ds. Budding een kleine minderheid mee*, schrijft dr. Wesseling, blz. 56.

De bestaande Afgescheiden kerk verzocht 9-1-1841 om 'vrijheid van Godsdienstuitoefening' bij de koning. Siebrecht wordt niet meer als kerkenraadslid genoemd. Hoogstwaarschijnlijk dat zijn gezelschap tot een gemeente is uitgegroeid. Zach. Verhage bezocht Siebrecht regelmatig in die tijd. Hij spreekt over hem met grote achting.

Vanaf 1841 kerkten de Christelijke Afgescheidenen in de Gasthuiskerk. Vanaf 17-4-1845 tot 18-6-1849 stond ds. **H. G. Klijn** daar. Verhage kerkte wel eens bij hem. Vanaf 15 nov. 1850 tot 5 okt. 1856 was de godzalige ds. **H. H. Middel** predikant. Het is dan ook niet te verwonderen dat er praktisch geen groei in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg zat. Verhage schrijft dat ds. Middel, Budding en Van Dijke in die tijd regelmatig in Middelburg preekten. Eens kreeg hij met alle drie gemeenschap der heiligen. Buddings zeer ernstige dwaling die zich later openbaarde, heeft niet alle achting voor zijn staat weggenomen, bij een groot aantal Zeeuwen. Vanuit een kerkistisch standpunt werden zijn dwalingen ook nog verscherpt. Hij bleef een biddend man tot zijn dood.

Tijdens zijn Middelburgse periode leerde Verhage ook **Cornelis van de Putte** kennen. Cornelis was hovenier aan de Seisweg. Hij trouwde 28-10-1824, 23 jaar met Tannetje van Westen, 21 jaar. Van de Putte was eerst diaken bij de Chr. Afgescheiden gemeente en daar na ouderling. In 1869 was Van de Putte afgevaardigde naar de Synode waar de vereniging tussen de Afgescheidenen en de vroegere Kruisgemeenten tot stand kwam. Ds. Middel was hierover zeer verblijd. Van de Putte stierf 14-6-1877, 75 jaar.

De Ledeboeriaanse gemeenten

In dezelfde tijd, okt. 1856, dat ds. Middel uit Middelburg vertrok maakte **ds. P. van Dijke** bekend dat hij naar Middelburg zou verhuizen. Een beroep was niet nodig, want hij was *predikant van al de gemeenten*.

In 1856 verliet een aantal Middelburgers de Hervormde kerk, door de 'Anti-toga' beweging. Een gedeelte van die 'Anti-toga mensen' sloot zich aan bij een klein groepje mensen die regelmatig **Ds. C. van den Oever** lieten voorgaan. In 1858 was de tijd rijp om een eigen gemeente te stichten: een Kruisgemeente.

In de loop der jaren trokken tientallen kinderen Gods uit Walcheren naar Middelburg, die St. Jan ten Heere en Aagtekerke voorbij liepen en in Middelburg kerkten. De kerkelijke grenzen lagen toen uiterst flexibel, en waar zich het meeste geestelijk leven openbaarde, daar trokken Gods kinderen heen. Of, waar ze het meeste naar hun zin hadden, want eigen zin en wil speelden vroeger net zo'n grote rol als nu.

Verhage is geen lid gebleven bij de Afscheidenen. Hij zegt in zijn 7^e brief aan C. Verdel: "Tijdens ik lidmaat was van de Afscheidenen, hoe zwak mijn getuigenis ook was tegen die letter predikaties, wierpen zij mij eindelijk uit. En omdat niemand op zijn zelve mag blijven staan volgens onze belijdenis, verenigde ik met dat gedeelte van Gods kerk, welke ik dacht dat nog strijdende was tegen de afval. En nu meende ik zo zoetjes mijn dagen te slijten, maar nu is de strijd nog zwaarder."

Een van de beste vrienden van Verhage was oefenaar **Jan Vader**. Toen Vader in 1877 oefenaar werd te Aagtekerke ging Verhage daarheen en werd, of was al lid bij de Ledeboeriaanse gemeente.

Een ander vriend van Verhage was **Adriaan Melis**, geb. 8-4-1824 te Meliskerke, zoon van Hendrik Melis en Adriana Izakse. Melis tr. 3-5-1861 te Meliskerke met Anna van Dalen, die te Meliskerke overleed, 55 j. Hij bleef bevriend met Jan Vader, ook nadat deze geschorst werd in de gemeente te Aagtekerke in 1889. Hij stelde zijn woonhuis ter beschikking aan de groep die Vader volgde. Melis overl. te Meliskerke 5-2-1895, 70 j.

Verhage schrijft ook nog over zijn vriend **Jacob Minderhoud**. Er is geen zekerheid, maar het kan Minderhoud geweest zijn van de Grote Prelaat, die diaken geweest is in de Ledeboeriaanse gemeente te Aagtekerke.

Kerkelijk standpunt

Enkele keren komt het kerkelijk standpunt van Verhage naar voren. Hij schrijft dat hij door moeilijke ervaringen gestorven was aan partijschap. Let eens op hoe Gods volk in vroeger dagen (en nog) gewaar werd dat ze niet alleen moeten sterven aan eigengerechtigheid, maar ook aan eigen kerkelijke voortrekkerij, aan eigen zin en wil in huis, werk, kerk, ja aan alles buiten Gods wil. Een pijnlijke les voor vlees en bloed!

Verhage citeert Th. van der Groe inzake zijn visie over de ondergang van Nederlands kerk. Velen hebben het vóór hem gedaan en nog meer na hem. Omdat Van der Groe nog méér geschreven heeft over de Kerk des Heeren op aarde, (waarover Verhage geschreven heeft in 1876) kan ik niet laten om ook hieruit eens kort te citeren. Dan blijft de balans in evenwicht, weet je.

14 Biddags-predikatiën door Th. van der Groe.

Tekst: *De Verlosser zal uit Sion komen en zal de goddeloosheden afwenden van Jakob, Rom. 11:26b.*

(6) Hij zal hun staat, hun Godsdienst en alles, dan wederom wonderbaarlijk oprichten en herstellen en dan met Zijn heiligdom, weder in het midden van hen wonen. O, dan zullen Jakobs dorre beenderen, wederom levendig worden! Want, indien der Joden verwerping, de verzoening der wereld geweest is, wat zal dan hun aanneming wezen anders, dan het leven uit de doden? Gelijk de Apostel het also beschrijft vers 15.

(7) Dit zal dan het grootste werk zijn, en de heerlijkste verlossing der kerk, die nog ooit, op deze wereld gezien is. Dan zal Christus, Zijn genade en heerlijkheid, in Zijn Kerk laten schijnen, veel meer dan ooit voorheen. Joden en Heidenen zullen dan te samen, onder Zijn Rijks-Scepter buigen, en Zijn Koninkrijk zal dan in een zodanige, gezegende, voorspoedige en geestelijke staat zijn, als het voorheen op deze aarde nog nimmer gezien is. En zo zullen al die uitmuntende Godsspraken der profeten, die van de laatste Staat der kerk handelen, nu gelijkelijk in haar volkomenste kracht vervuld worden.

Verhage contra ds. David Janse

Uit de brieven door Z. Verhage geschreven blijkt duidelijk dat hij bezwaard was over de bevestiging van oefenaar David Janse in 1883, tot predikant van de Ledeboeriaanse gemeenten, met standplaats Middelburg.

Om in de weergave van feiten óók de andere partij te laten spreken, is hier een citaat ingevoegd uit een brief van W. Huijsman te Biggekerke, die bij ds. Janse in Middelburg kerkte. Meerdere bijzonderheden over de kerkscheuring die hieruit voortvloeide, staan uitvoerig in brochure 1 en 2 van deze serie.

Biggekerke, 22 Juli 188.. (jaartal onleesbaar)

(...) Waarde Leeraar, wat is de Breuke toch groot onder het volk des Heeren, hoe verkeert wordt het toch menigmaal ingezien, het is toch één Herder en één kudde. Uit alle Natiën en geslachten zal de Heere het zijne er uit halen. Het oordeel begint van het huis Gods en waar zal het einde zijn. (...)

Mocht het de Heere beliefe om den ban uit ons midden weg te nemen. Ik geloof dat het door de Vijandschap van J. Vader toch alleen ontstaad. Mocht het de Heere beliefe om hem door zijnen Heiligen Geest maar een schuldenaar te maken. Ik geloof dat het uit jaloersheid voortkomt. Gij [=Hij] laat de Heere niet vrij in zijn doen en laten.

Oefenaar L. Boone die met de twisten onder Gods knechten goed bekend was, preekte in dezelfde tijd in Krabbendijke over de brandende Braambos. *Sprekende nadat hij gestorven is*, blz. 17. Hij zegt o.a.

Hoewel wij nu geen vervolging zien in de gemeente des Heeren, toch brandt zij op een andere wijze die nog erger is, namelijk van zorgeloosheid. Velen van 's Heeren kinderen slapen en zijn zeer verre van God af en missen het leven en de gemeenschap Gods. Nu wordt er druk genoeg gepraat over bevinding en bekering, maar de Heere van de bevinding wordt gemist. En omdat zij kinderen Gods zijn krijgen zij uit kracht van het Verbond nog wel eens een gestalte, maar de Verbondsliefde wordt gemist. Haat en nijd is aan de orde van de dag. De schapen stoten elkaar op een wrede, ontaarde wijze en branden zodoende ook wel onder Gods ongenoegen. Geen nood, evenwel; zij zullen niet worden verteerd. De Heere is nog in het midden, een Held Die hen verlossen zal.

Behalve deze levensbeschrijving van Verhage zijn nog 13 brieven bewaard gebleven, geschreven door Z. Verhage aan zijn vriend C. Verdel te Gouda. Waarschijnlijk is Verhage met hem bekend geworden via Jan Vader die regelmatig in Oudewater ging spreken. Omdat ze geschreven zijn vanuit zijn kerkstrijd en een erg persoonlijk karakter dragen, zijn ze hier niet bijgevoegd.

Tot slot wordt aan de levensbeschrijving van Verhage een kort uittreksel toegevoegd, genomen uit enkele brieven van Jan Vader, in zover deze verband houden met het overlijden van Z. Verhage.

De levensbeschrijving wordt ongewijzigd weergegeven op een enkel zin na, die al te persoonlijk was. Alleen de spelling is aangepast. Wij hebben geen recht om het taalgebruik van iemand na zijn dood te wijzigen. Moderne taal past ook totaal niet bij een oude Westkappelaar.

Waarde lezer, lees met oordeel en doe uw voordeel!

LEVENSBSCHRIJVING

Afkomst en jeugd

Ik ben geboren in het jaar 1817; en was het zevende en laatste kind. Ik verloor mijn moeder, oud zijnde 1 jaar en 3 dagen en mijn vader, voor zover ik weet tussen de 3 en 4 jaar oud zijnde. Dadelijk na de dood van mijn moeder nam mijn grootmoeder, een weduwe, mij tot haar. Zodat Gods Voorzienigheid al over mij ten goede ging.

Ik kan niet gelijk anderen veel van indrukken of kloppingen der consciëntie vermelden. Alleen weet ik nog dat des Heeren oog over mij was in twee opmerkelijke gevallen. Toen ik mijzelf door onvoorzichtigheid in een groot gevaar gebracht heb, een kind zijnde, speelde ik aan de zeekant op de Westkappelse dijk en bij laag water gekomen zijnde op een bank¹ in de zee. En nog geen oordeel van onderscheid hebbende over het opkomen van het water, is het alleen Gods reddende hand geweest, dat ik niet verdronken ben. Op latere leeftijd schoot ik een geweer af, geladen met kogel en ijzeren laadstuk, de kolf op de grond en de tromp van 't geweer in mijn hand. Zo merklijk was Gods Voorzienigheid hier over mij en anderen ten goede. Beide zaken lieten niet de minste indruk of beschuldiging na.

Maar toen ik de ouderdom van 39 jaar bereikt had, toen ik mocht geloven dat de Heere uit eeuwige liefde op mij had neergezien, waarvan ik menigmaal mocht uitroepen: "Waarom aan mij?" - in die tijd leidde de Heere mij achteruit en bepaalde mij bij de twee bovengenoemde zaken. En hoe dat Zijn oog daar al over mij ten goede was en hoe dat ik niet sterven kon want dat Hij, de Heere een voornemen had ten goede om mij te bekeren.

Zo heb ik nog eens een droom gehad als ik een nog een kind was. De angst en de benauwdheid die ik had wegens het gezicht dat ik zag heb ik nooit zo meer gehad. Het was een gezicht van personen die hadden aangezichten van voren en van achteren. Toen de Heere mij in mijn 23^{ste} jaar bekeerde en ik de Bijbel ging lezen, alhoewel ik hem iedere dag had horen lezen, en ik de profetie van Ezechiël las, kwam de droom voor mijn aandacht. Dit is alles wat ik nog van mijn kindse jaren weet. Ik leefde naar de lust van mijn hart en naar de vermaking van mijn jeugd, kennende niets van God of godsdienst, sprekende met woorden en daden: "Wijk van mij, aan de kennis Uwer wegen heb ik geen lust." En ik was met Nicodémus blind aangaande de wedergeboorte.

Molenaarsknecht

Mijn 19^{de} jaar ingetreden zijnde, kwam ik wonen ten huize van een man die nog niet veel jaren geleden van de Heere bekeerd was en stond nog in zijn eerste liefde. Maar daar hij maar alleen in dat huisgezin de Heere toebehoorde, had hij nog al wat te kampen met vrouw en kinderen. Hij brak soms ook door in 't gebed. Zijn besturing voor mij, (zoals ik later heb opgemerkt) was veel de leidraad van zijn eigen weg. Voor het overige was hij een vrijmoedig man, ook in het bestraffen van de zonden. De Heere heeft hem vroeg thuis gehaald. In dit huisgezin kwamen er veel vrome mensen. Daar hoorde ik spreken aangaande de bekering en de wonderen Gods, die de Heere in die dagen deed. Het was in het jaar 1836.

Ik was een liefhebber van couranten en romans te lezen, maar geestelijke boeken kende ik niet. Mijn vorige baas was een vijand van God en Zijn volk, daar had ik nooit anders geleerd dan dat volk dat God kende te verachten, ja te bespotten; en was het mogelijk geweest hen te verbannen.

Die nieuwe baas bezorgde mij boeken genoeg en o, ik herinner nog, mocht het zijn tot schaamte, als die vrome man 's zondagsmorgens in zijn hoek van de haard zat, stil te

¹ Een zandbank

lezen, terwijl zijn vrouw de kinderen aankleedde, zat ik in de andere hoek, een roman te lezen; zo stout, zo onbeschaamd was ik. En daar hij waarschijnlijk geen vrijmoedigheid bezat om mij te waarschuwen deed ik hem veel smart aan. Ging hij hardop lezen, dan verwijderde ik mij. Maar omdat ik lees-achtig was, had ik ook al eens een geestelijk boek in mijn hand genomen, maar zij waren onverststaanbaar voor mij. Maar bij gelegenheid, ik zou wel zeggen, de 'Voorzienigheid' bestuurde het zo, las ik eens een boek van Smijtegelt. Ik had dat jaar mijn belijdenis gedaan en op mijn wijze, in vliegende gedachten, bad ik wel eens. Niemand wist daarvan. Ook bad ik om geen bekering want het was mij nog geen behoefte geworden. Toen ik dan het boek las, zag ik daar onder het lezen voor de eerste maal dat ik in de zonde leefde, en dan zei Smijtegelt: *kan dat, bidden en in de zonde leven?* Nu zult gij wel denken, dat ik beschaamd werd, of er echter enige schaamte geweest is kan ik niet zeggen. Maar dat weet ik, dat ik het boek toesloot en dat ik zo benauwd was om een geestelijk boek te lezen, of te horen lezen. Zodat, als mijn baas hardop ging lezen ik mijzelf verwijderde. Nochtans de zonden begonnen aan te wassen, ik zondigde stouter, alhoewel er een wonde geslagen was. En hoewel ik afkerig was van een geestelijk boek, de Heere wou mij zachtjes gaan lokken.

De Afscheiding

Toen in het jaar 1836, ten tijde van de vervolging tegen die mensen welke zaten te zuchten in het Hervormd kerkbestuur, vanwege al die Godverloochenende voorstellingen, genoeg bekend door hun geschriften. Ten minste voor diegenen die ze onpartijdig en naar waarheid willen onderzoeken, naar de toetssteen van Gods Woord. Die mensen scheidden zich af van het Hervormd Genootschap en werden genoemd: *Afgescheidenen*. Te dien tijd kwam er maandelijks een boekje in druk genaamd: *De Reformatie*, hetwelk behelsde of inhield de verdrukking of vervolging, miskenning of uittarting en ook de ondersteunende genade Gods aan die verdrukte kindertjes, leraars en ledematen. O, het was een zuchtenstijd, o, het was een tijd voor sommigen dat zij lijdzaamheid leerden oefenen, een tijd van beproeving des geloofs. Het was te wensen dat die boekjes nog eens herdrukt werden, niet om de willekeurige handeling van koning Willem I, of om de lage kuiperijen van de hogere kerkbesturen die de politie als handlangers gebruikten. Maar om eens beschaamd te worden vanwege onze trouweloosheden, omdat wij zo geesteloos en biddeloos geworden zijn. Och, wij mochten wel uitroepen: *hoe is het fijne goud zo verdonkerd!*

In degenen die verdrukt werden toonde God wonderlijk dat Hij met hen was. Dat, al waren zij afgesloten, God nochtans de toegang had tot hun hart. En de vijanden heeft Hij zo Zijn rechtvaardige hand doen ondervinden. Nochtans, onder het lezen van *'De Reformatie'* werd mijn kennis enigszins vermeerderd, ik kreeg achting voor de mensen die verdrukt werden. O, het heugt mij nog dat mijn hartstochten zo aangedaan werden, over de hulp en de ondersteuning die de Heere die mensen bewees onder hun verdrukking in de gevangenis, dat ik mijn aandoening niet wist te verbergen.

Ontmoeting met ds. Budding

Nu was het eens in 1837 dat er ten huize van mijn baas een Godzalig leraar kwam. Toen het avond werd kwamen er dan onderscheiden vrome mensen. Ik had niet veel zin om binnenshuis te komen, weg gaan kon ik niet, want als de baas mij riep om het paard in te spannen, om die leraar naar Middelburg te brengen dan moest ik klaar staan. In de schuur te blijven staan durfde ik niet van benauwdheid, zodat ik van twee gedrongen werd, ik koos dan naar binnen te gaan. Het huis was bezet met vrome mensen, en ik plaatste mij in het achterste van het vertrek. De leraar nam afscheid van de vrienden bij de vuurhaard en kwam dan onmiddellijk tot mij. Hij zeide: *'wel jongeling, hoe gaat het met u?'* Ik antwoordde: *'wel dominee'*. Hij vraagde wederom of ik de zonde en de wereld

nog met lust diende. Ik zeide: *'ja graag, dominee.'* *'Dan wilt ge liever met uw kameraadschap de goddeloosheid lopen?'* *'Ja dominee.'* *'Vermaant uw baas u nog al eens?'* *'Wel ja, dominee.'* Enzovoort. Mijn boosheid en vijandschap kon ik niet inhouden, zodat ik ten aanhore van onderscheiden mensen gevraagd werd. Want dat het uit liefde geschiedde voor mijn onsterfelijke ziel, dat was voor mij verborgen. Maar eindelijk zeide de leraar: *'nu dan, o jongeling, verblijd u dan in uw jeugd, en laat uw hart zich vermaken in de dagen uwer jongelingschap. Maar... weet dat God u om al deze dingen zal doen komen voor het gericht'*. Daarop vertrok de leraar en ik was gemelijk. Ik kan het nog niet zeggen dat het veel uitwerking op mij had. Maar 's avonds, als ik naar bed ging, boog ik voor de eerste maal van mijn leven mijn knieën. Maar wat ik gebeden heb dat weet ik niet.

Op zekere tijd komt diezelfde leraar op een namiddag weer bij mijn baas. Toen mijn baas een tijd in huis geweest was, komt hij naar de molen en zegt mij: 'ga naar binnen om thee te drinken'. De leraar was in gesprek. Zodra mijn voeten in de kamer kwamen, brak de leraar zijn gesprek af. Hij reikte mij de hand met zulk een blij gelaat, alsof het een aangezicht van een engel was. Wat of ik toen ondervonden heb kan ik nooit uitdrukken, in dat uitsteken van zijn hand en de blijdschap van zijn aangezicht. Het was alsof alle vijandschap verbroken werd, want ik had altijd gedacht toen ik hem de eerste keer ontmoette, dat hij net zo boos was als ik. O, de natuurlijke mens kan dat niet verstaan dat het uit liefde is voor zijn onsterfelijke ziel, om haar te redden van het eeuwig verderf. Veel vragen deed hij niet, ik kreeg er achting voor, en toen ik op mijn 23e jaar de wereld een scheidbrief gaf had ik niet veel moeite om hem als mijn leraar te kiezen. De Heere heeft hem naderhand gebruikt toen ik 39 jaar was, tot wegneming van schuld en zonde, hetwelk ik later hoop mee te delen.

Gelijk ik gemeld heb, door het lezen van *'De Reformatie'* en andere kleine boekjes van onderscheiden andere verdruchte leraars, kreeg ik zoveel achting voor die verdruchte mensen, dat ik de wereld een afscheidsbrief gaf. Dat mijn keuze dadelijk was: *'dat volk is mijn volk'*.

Zo is het nog eens gebeurd ten zelfde huize, dat er op een avond een vrome koopman kwam, **Siebrecht** genaamd. De man zat aan de vuurhaard met mijn baas te spreken, over de wegen die de Heere met hem gehouden had en nog hield. O, wat kreeg ik het benauwd onder het spreken van die man! Ik wist mij niet te verbergen. O, ik dacht: was ik maar buiten, om mijn gemoed te ontlasten. Want ik had niet gaarne gewild dat het zichtbaar geweest was dat de tranen gebiggeld hadden langs mijn wangen. O, die achting die ik voor die man kreeg! Diezelfde vrome man, o daar heb ik wat bestuur van gekregen, die is mij geweest als een vader in de leiding, vele jaren.

Leven in de wereld, met overtuigingen

Onder dit alles dronk ik de zonde in als water. Ik had een kameraad, die de zonde en de wereld niet zo gerust diende vanwege zijn consciëntie, zoals ik deed. Ik heb eens gehoord dat hij een vrome vader gehad heeft en dat zijn vader op zijn sterfbed getuigd had, dat ze op dat kind moesten letten want dat de Heere hem getoond had, dat dat kind eenmaal zou verwaardigd worden aan te zitten met Abraham, Izaäk en Jacob.

Nu was die kameraad tot een prikkel in mijn consciëntie, want het kwam voor mijn aandacht: 'Het is niet alleen dat gij uzelf verhindert, maar gij verhindert anderen om te komen tot het koninkrijk Gods'. Diezelfde kameraad heeft de Heere nog vóór mij toegebracht en hij is nog in leven. Van die tijd af dat ik in dat huisgezin ben komen wonen, en vooral met het lezen van Smijtegelt, ging mijn consciëntie aan het werk, zodat er in het dienen van de zonde een prikkel was. Het is wel gebeurd als ik op

kermis was, dat de eeuwigheid mij zo voorkwam, dat ik ontroerde van mijn hoofd tot de voeten, zichtbaar voor anderen, zodat zij mij vroegen: *'Wat scheelt u?'* O, zei ik *'het is een kou die door mijn lijf gaat'*.

Zodat ik na drie jaar dienen met mei 1839 uit dat huisgezin vertrokken ben. Ik heb wel eens gedacht: 'nu zullen de vromen daar ter plaatse wel gezegd hebben: 'nu is het met hem verloren, nu gaat hij van onder alle banden'. Maar Hij Die machtig is en rijk in barmhartigheid en Die redenen uit Zichzelf genomen heeft in de nooit begonnen eeuwigheid en aan de rechterhand des Vaders zit, bidt: *"Vader, Ik wil niet dat deze in het verderf nederdale, ik heb er voor voldaan"*. O, Die begon na mijn vertrek zo mijn consciëntie te overtuigen dat ik het benauwd kreeg. Hoe meer mijn consciëntie mij overtuigde, hoe meer dat ik danste, schreeuwde en sprong. Soms wel eens met het voornemen om de zonde een scheidbrief te geven, maar daar was geen kracht om te baren.

Zo ver ik mij kan herinneren, was het op de 1^{ste} Nieuwjaarsdonderdag 1840², dat ik voor de laatste maal een werelds gezelschap bijwoonde. Maar o, hoe nader bij de scheidbrief, hoe harder dat ik zondigde. In een herberg op de Seisweg, genaamd 'Het Wafeltje', daar danste ik en sprong en zong. En met een open consciëntie op aangename wijze zongen wij in een werelds gezelschap van een drankpartij en verhitting van onreine lusten: *'o dood, o blijde bô'*. Dat schreeuwde ik om mijn consciëntie te doven. Ik liep naar buiten, want ik was de goddelooste en toonde mijn baldadigheid aan het uithangbord, waarvan jarenlang de tekens zichtbaar waren; waarop ik naderhand in het voorbijgaan gewezen werd. Ja, zelfs eens eenmaal door de vijand: *'ziet gij wel!'* O, wat is de lankmoedigheid Gods groot! Alhoewel, zover ik weet, dat het de laatste keer was dat ik de openbare vermakelijkheden bijwoonde.

Zondigde ik niet meer voor het oog van mensen, zo werd ik bovenmate zondigende.³ Ik begon te schreeuwen vanwege de kloppingen van mijn consciëntie. Ik kreeg meer en meer begeerte om de zonde te verlaten en de wereld een scheidbrief te geven en mij te voegen bij Gods volk.

Ik had een keus gedaan in 1837, tot een voorwerp. Wij beloofden elkander nimmer te verlaten. Och, geen kennis van eed of verbond, het was los en werelds toegegaan. Ik had haar nu gaarne verlaten, niet omdat ik ze haatte, maar om de verzoeken der zonde te ontvlieden. Mijn consciëntie mij meer en meer beschuldigende, dat ik zeker een woord tegen haar moest laten ontvallen en wel het schenden van Gods heilige dag, met de vele zonden die daar mee gepaard gingen, dat deed mij roepen en schreeuwen.

Bekering

Eindelijk op een zondagavond in 1840 schreeuwde ik het uit vanwege het schenden van Gods dag, met veel droefheid over mijn zonden. Verslagen in mijn hart, deed ik de keuze om de Heere te dienen. Mijn zondig gezelschap ging ik verlaten. In deze droefheid en verslagenheid kwam deze waarheid in mijn gemoed: *'Ik zoek verbrokenen en verslagen van hart'*. Ik riep uit: *'Och Heere, ik heb geen gebroken of verslagen hart, maar een hard hart'*.

Ik kwam in geen zes weken bij haar, gaarne had ik ze afgezegd, niet dat ik ze hate, maar uit vrees van te zondigen. En dan kwam dit voor mijn aandacht: *'hebt gij gezworen een belofte te houden, al was het dan tot uw schade'*. [Ps. 15:4b] Dan kon ik dat ook niet doen. Toen ik haar dan ging bezoeken, verschrok ik, want o, al het vlees was van haar weg. Om kort te gaan, alle voorstellen tot afbreken van de zonde willigde zij in. Ik

² Nieuwjaarsdag 1840 viel op woensdag

³ Verhage bedoelt: inwendig werd de zonde levendiger, Rom. 7:13

kwam dan van tijd tot tijd bij haar om haar te bezoeken, dan sprak ik weinig, o wat was ik verlegen! In het begin smeekte ik de Heere om kracht om haar te bezoeken, op werkdagen. Ik heb wel geweest, als ik bij de hofstee kwam, dat ik nog eens op mijn knieën boog en worstelde om kracht om toch niet in de zonde toe te geven. Ik heb wel eens gedacht: 'hoe hebben haar ouders mij kunnen verdragen'. Want het gebeurde wel dat ik zo lang als ik er was, geen woord sprak.

Dan is er nóg een zonde in Walcheren in zwang, bij het Sabbat schenden, namelijk dat er een gedeelte van de nacht doorgebracht wordt in eenzame en donkere plaatsen, om de verhitte lusten te voldoen, hetwelk zulke treurige gevolgen oplevert. Die zonde moest ook afgebroken worden. Ik woonde verre van haar af, dus bleef er 's nachts slapen. Zodra het huisgezin naar bed ging, ging ik ook naar bed, in plaats van met haar in het eenzame te gaan. O, dat heeft wat roepen en bidden gekost, om vrijmoedigheid te krijgen om die zonde af te breken! O, wat was ik soms verlegen en beschaamd! Gij zult wellicht vragen: 'was u beschaamd om de zonde af te breken? Die de zonde doet die mocht wel beschaamd zijn'. Dat is wel waar, maar och ik was wat onvrijmoedig en de genade is schaamachtig.

Ik had dan de wereld een scheidbrief gegeven en mijn werelds gezelschap vaarwel gezegd. Dit was met veel schreien en bidden gepaard gegaan. Mij bij Gods volk voegen durfde ik niet. Mijn baas en vrouw deden alles voor mij wat zij maar konden, het was alsof ik bij engelen thuis lag. De vrouw⁴ was over jaren bekeerd, maar verre van de Heere afgeweken, maar nochtans onderscheiden van de wereld. Zij heeft niet veel jaar meer geleefd, doch op haar sterfbed heeft de Heere alles opgeklaard.

Op een zondagnamiddag, ('s voormiddags bleef ik gewoonlijk op de zolder) was ik op het Bolwerk te Middelburg, afgezonderd met een boekje van Bunyan, *'Komst en welkomst'*, genaamd, toen kwam de vijand met zijn inwerpingen en redeneringen, (ik kende hem niet) en hij zeide: 'dit is nu toch een ellendig leven, ge zijt nog zo jong en bij Gods volk hoor je niet'. Dit stemde ik toe. Hij raadde mij aan terug te gaan. Hij zei: 'uw kameraads zullen u nog wel aannemen'. Ik zeide: 'ja dat zal het beste wezen'. Zodra ik deze zaak toestond viel deze waarheid in mijn hart: "*heden, zo gij Zijn stem hoort, verhard uw hart niet.*" Toen kwam er een ganse omkering in mijn gemoed. De keuze werd bij vernieuwing gedaan en ik kreeg sterkte en kracht om naar Gods volk te gaan, hoewel het altijd was: 'u hoort er niet bij'. Maar nu brak ik door. Zo heb ik jaren bij Gods volk verkeerd, hoewel ik nooit sprak wat of ze mij ook vroegen. En als er nog eens een woord over mijn lippen kwamen, dan was het: '*wat zal ik spreken, ik ken mijn ellende niet*'. Nochtans als ik bij de vromen kwam, o wat was ik dan in mijn schik en wat was ik dan blij! Om hoon en smaad gaf ik niet als ik maar bij de vromen zat en ik ze maar hoorde spreken over de bevinding der heiligen. O, wat hebben ze een lijdzaamheid en een geduld met mij geoefend. Daar zat ik als een kind en een jongeling in de bloei van mijn jaren, onder die oude en geoefende en gefundeerde christenen, onder die heilige samsprekingen, die geestelijke gebeden, dat geweld doen op de hemel, onder dat getrouw onderzoek naar elkaars toestand, naar de nood van land en kerk. Daar zat ik aan hun voeten.

De man die het gezelschap leidde, was mij als een vader. Ging hij ter kerk of eens een vrome bezoeken dan nam hij mij mee en dan was ik zo verblijd, veel meer als ik ooit in een werelds gezelschap geweest ben. O, als het een Feestdag was dan was ik wat blij dat ik een dag of drie bij de vromen kon doorbrengen. O, wat hebben ze mij wel ondervraagd maar zij konden er niets bij mij uit krijgen, niets als genegenheden voor Gods volk. Verliet ik het gezelschap om huiswaarts te keren dan was de vijand er al bij.

⁴ Cornelia Johanna van der Leije Boodt

Dan was het: 'wat doet gij daar? Spreken doet gij toch niet. U hoort er toch niet bij. U bent maar een ban onder het volk,' enz.. Dan kon ik anders niets doen dan schreien. Maar werd het weer zondag dan ging het vuur van begeerte weer aan het branden en ging ik weer met nieuwe lust en moed.

Op een zondagavond kwam er eens een man uit Leiden op ons gezelschap, een koopman in dekens, zijn naam was **Wagenmaker**. Die man was een man van onderzoek. Hij ondervroeg mij ook maar kon niets uit mij krijgen. Maar eindelijk vroeg hij mij: 'Wilt gij dan niet naar de hemel?' Ik zeide: 'Ja, maar omdat ik wil zal ik er niet komen; als ik nu niet wilde, dan zou ik hoop voor mijzelf hebben'. Ik had namelijk eens een vers gelezen en daar stond in:

*'die het hebben wil, die krijgen heb niet'⁵,
want God op goddelozen ziet'.*

Enige tijd daarna valt deze waarheid in mijn gemoed: '*Het is God die in uw werkt beide het willen en het werken*'. En ik verstond iets van die waarheid, hoe dat ik al enigszins een vernieuwde wil van God ontvangen had. Ook, toen die waarheid in mijn hart viel was het met zo'n stilte en kalmte en vrede. De volgende zondag kwam ik bij een vrome vrouw. Zij zeide: 'nu gaan wij eens een preekje lezen'. En de eerste woorden die zij las waren: '*Het is God die in u werkt, beide het willen en het werken*'. Dat gaf mij toch zo'n verwondering, dat Hij hetgeen in de binnenkamer geschied was mij nog eens van de daken wou toeroepen. Met deze vrome vrouw had ik veel verkeer en ik heb er veel onderwijs van genoten.

En daar wij dikwijls in vrijheid over mijn zaken, zowel in- als uitwendige hebben gesproken, is ze verwaardigd geworden om mijn lasten te helpen dragen. Want alle wegen om tot een beroep te komen, om alzo in het huwelijk te treden werden gesloten. Zodat ik wel eens in de moedeloosheid neerzank, ziende dat op de wereld alles voorspoedig ging, zodat ik dan in moedeloze vlagen toen wel eens in de klacht kwam. Wat heeft zij mij dikwijls opgebeurd om in dezen op de Heere te hopen. Haar werkzaamheden of haar opening in de zaken verbergde ze voor mij. Die vrome man was ook niet zonder werkzaamheden, hetwelk hij mij later meedeelde. Kort aan de uitkomst komt mij dat woord voor: '*blijdschap komt na veel smarten*'.

Huwelijk

Nadat de zaak een jaar gehangen had komt er redding, in de maand augustus. Zodat ik in de maand september getrouwd ben nadat wij 7 jaar verkeerd hadden.⁶

Maar, maar, nu tien en een halve maand getrouwd, nam de Heere haar van mij weg, mij nalatende een kind van enige dagen. De lokkingstijd was voorbij en de tijd kwam om in de woestijn te moeten vanwege mijn eigen zonden.

Na enige maanden trad ik weer in het huwelijk. Ik moet hier iets vertellen dat ik wel liefst zou voorbijgaan, daar mijn tweede vrouw nu ruim twee jaar overleden is, mocht het zijn tot een baken opdat anderen er voor bewaard mochten blijven, zich te stoten op die bank of klippen. Ik meen echter vrijheid te hebben zonder dat ik mijn vrouw enige smaad of hoon aandoe, te meer daar ik deze zonde veel meer tegen licht en beter weten in zondigde dan zij, daar ik al bekeerd was en zij niet. En omdat ik nu geloven mag dat de Heere die schuld en zonde uit eeuwige liefde en vrije ontferming achter Zijn heilige rug in de zee van eeuwige vergetelheid geworpen heeft en haar in de triomferende kerk heeft overgebracht, geloof ik niet dat het tot enige smaad of ergernis zou kunnen wezen. Ik deed dan aanzoek aan haar tot een huwelijk en hoewel zij niet verloofd was, had zij

⁵ Dit rijmpje wordt soms verkeerd gebruikt. Die het hebben wil door *eigengerechtigheid*, krijgt het niet.
⁶ De huwelijksacte dateert 31-8-1844.

toch verkering met een ander persoon. En hoewel mijn consciëntie mij zei dat het een ongeoorloofde weg was, ging ik er mee door. De zonde was gebaard en nu volgde de ene zonde op de andere, zodat ik veel ergernis gaf aan de vromen en des Heeren naam om mij nentwege gelasterd werd.

Nu zal ik de 29 jaar die wij met elkander in lief en leed, in zoet en bitter hebben doorgebracht niet geheel vertellen. Wij wandelden in zoetigheid daar de Heere haar na enige jaren krachtadig bekeerde. En wanneer haar leven een weinig in oefening was waren wij lieflijk gesteld. In de bitterheid wandelden wij wanneer haar leven niet veel in oefening was. En nu wil ik deze weg sluiten en ik geloof niet dat ik nu smaad op haar geworpen heb.

Maar opdat anderen niet op mijn zonde zeilen, moet ik nog iets dienaangaande vermelden. Deze zonde was hier tegen het tiende gebod: *gij zult niet begeren uws naasten vrouw*. Ik had het dus gedaan, buiten God. *'Ken den Heere in al uwe wegen.'* Is dat in oefening dan heeft het deze vrucht, van uitzien, van wachten, van vertrouwen, dan zal Hij ook onze paden recht maken. O, het was al overhaasten!

Onderwijs door drie predikanten

Na deze tijd kwam ik eens onder een predikatie van dominee **Budding**. Hij bad: *'Heere doe verzoening over degene die eens anders beminde begeren'*. O, dat was als een donderslag op mijn hart. Ik werd levendig bij mijn schuld bepaald, o wat heb ik de bitterheid van deze zonde geproefd, wat heeft ze mij levendig voor ogen gestaan! Totdat de Heere die schuld en zonde genadiglijk heeft weggenomen. Alhoewel ik naderhand nog wel de sprankels van mijn zonde moest ondervinden maar niet in die veroordelende kracht. Of ik mij nu wel goed uitdruk laat ik aan de verstandigen over, maar ik wil een bewijs geven. Davids zonde en schuld was weggenomen nochtans zou het zwaard niet van zijn huis wijken. Nu ik vele reden gegeven had dat de vijanden des *Heeren Naam* grotelijks lasterden, heeft de Heere ook *mijn goede naam* verre van mij gedaan.

Mijn vrouw in haar bekering, was vol ijver en vuur zodat noch koude, noch hitte, sneeuw, of hagel, of regen haar van onder de bediening kon afhouden. Haar lust in het onderzoeken van Gods woord en de oude waarheid was iets zeldzaams onder de vrouwen. Ik leefde dodig voor mijzelf, als zij in het onderzoek of in het gebed was, want dan lag ik maar te slapen. Zelden was zij voor 12 uur op bed. O, ik leefde zo op het oude en op de voorkomingen die de Heere gedaan had. Zo de Heere niet met Zijn ontdekkende genade tussenbeide gekomen was, had ik er de eeuwigheid op gewaagd.

Zo blind was ik, dat ik 16 jaar in die weg bleef wandelen. Maar de Heere, Die niet laat varen de werken Zijner handen kwam mij door Zijn Geest te ontdekken en wakker te schudden. De eerste keer in een werkje van dominee **Van den Oever**, hoe dat de duivel zich verandert in een engel des lichts en alzo ook met woorden kan voorkomen. De tweede maal was de eerste zondag in het jaar 1851, des namiddags. Dominee **Middel**, de eerste zondag van de catechismus verhandelende over 'De enige troost', zeide dat er geen mens zonder hoop leefde, hetwelk hij uit onderscheiden standen aanwees. Waarin hij ook aantoonde, dat er waren die hadden een woord van de Heere gekregen en nu meenden zij: het is genoeg. 'Maar' zei hij: 'de duivel kan zichzelf voordoen in een engel des lichts en die kan ook woorden voortbrengen'. O, hier verloor ik mijn leven daar ik tot nog toe op gesteund had. O, ik wist geen raad, de grond ging van onder mijn voeten. Het was winter en ik moest twee uur lopen naar huis, anders was ik zeker naar de dominee gegaan om te vragen: 'wat moet ik nu doen?'. Maar des anderen daags kwam er een vroom man bij mij wie ik dadelijk alles omstandig mededeelde. Hij toonde mij aan

dat de bedoeling van de dominee (of anders gezegd, van Gods Geest) was, om mij van mijn rust af te stoten. Want hetgeen waar ik op gesteund had, had de Heere mij niet gegeven opdat ik er op zou rusten, maar tot verkwikking. Ik moest verder de weg op.

Ik verkeerde veel met een persoon die er veeltijds over sprak hoe dat een ziel altijd genegen is om rust te zoeken buiten Jezus. Ik ben nog eens geweest in een avondgodsdienst bij dominee Middel, waar hij drie kentekens opgaf waar een onbekeerde zichzelf aan kon kennen en drie kentekens waar een bekeerde zichzelf aan kon kennen. Het was mij zo duidelijk dat ik die kentekens alle drie kende. Als de kerk uit was, zei ik tegen een bekeerde man, dat ik alle drie die eigenschappen bezat en dat ik nochtans niet kon geloven. Hij antwoordde mij: 'indien gij dan niet kunt geloven zo versterkt het toch de hoop'. Daar verkwikte ik veel bij.

Zo ben ik nog eens bij dominee Middel geweest onder de bediening van het avondmaal. Daar werd mijn ziel zo genodigd, hetwelk ik almaar tegenstond en iedere bezwaar dat ik opperde nam de Heere weg; nochtans bleef ik tegenwerken. En toen de laatste tafel gesloten was had ik veel berouw en onvrede. Hetwelk de Heere zo klaar en duidelijk bezocht heeft, totdat mijn ziel in de schuld gebracht werd. En toen er negen maanden voorbij waren moest het weer avondmaal zijn. En toen verhandelde de leraar zo klaar mijn dodelijke toestand en raadde het nu aan voor dezulken om in gehoorzaamheid te komen, hetwelk mijn ziel nu waagde. Waarop ik die dag veel mocht leven in verbreking des gemoed en vrede in mijn ziel.

Zo heb ik eens klaar mijn dodelijke toestand gevonden in Brakels *Redelijke Godsdienst*, in het stuk *Van de geestelijke dodigheid*, waarin vermeld wordt de genade die men heeft te kennen. Ik vond er veel troost bij, niet omdat ik over die dodigheid verblijd was, maar omdat er nog hoop voor zóeen was. Ik deelde dit mee aan een vroom man. Hij zei: 'ik geloof het ook, het is uw toestand'. Zo ben ik eens verkwikt onder een predikatie bij dominee **Van Dijke** in een weekgodsdienstoefening. Ik meen uit Richteren 14:8. *"En na sommige dagen kwam hij weder om haar te nemen. Toen week hij af, om het aas van den leeuw te bezien; en ziet, een bijenzwerm was in het lichaam van de leeuw, met honing; en hij nam dien in zijn hand en ging voort, al gaande en etende; en hij ging tot zijn vader en moeder en gaf hen daarvan, en zij aten; doch hij gaf hun niet te kennen dat hij de honing uit het lichaam van den leeuw genomen had"*. De leraar zei: 'nu zullen wij vanavond niet vooruit gaan, maar nu zullen wij eens met Gods volk achteruit gaan, gelijk Simson afweek om het aas van de leeuw te bezien en daar de honing in vond'. O, die besturing en verkwikking die ik in die avond mocht ondervinden! De hoop werd weer verlevendigd en het hoofd weer een weinig opheffende uit de gebreken, zei ik, huiswaarts kerende nog tegen iemand: *'och laten wij nu maar moed houden, wie weet wat God nog werken zal'*. O, onder diezelfde leraar zijn er wat de priemen in mijn hart gestoken. Als hij dan uitriep: *'hoe lang is het geleden dat de Heere u bezocht heeft?'* O, dat was als dolken in mijn ziel. En op andere tijden riep hij weer: *'ja ziel, u geeft u zelf wel over, maar neemt de Heere u over?'*

Zo ben ik eens onder een predikatie bij diezelfde leraar in een avondgodsdienstoefening geweest waarin hij op het einde van de toepassing handelde over het ongeloof. Toen kreeg ik te zien dat ik daar onder lag en alleen om die zonde moest verloren gaan.

Het is jaren geleden dat ik eens een brief ontving van dominee Budding. Die mij duidelijke aantoonde dat ik onder het ongeloof lag en indien God het niet verhoede, ik daar eeuwig onder zou moeten omkomen, bewijzende: *'want die niet gelooft, is alrede veroordeeld omdat hij niet gelooft in de Naam des eniggeboren Zoon van God'*. Gij zult denken: nu was je toch zeker wel ontroerd? Neen, het had geen uitwerking, het moest des Heeren tijd zijn.

Maar om nog enige lering te vermelden aangaande het ongeloof. Het ongeloof wordt noch door de consciëntie, noch door de wet ontdekt. Maar wel door het evangelie, dan heeft het ongeloof in zijn aard en natuur die eigenschap van een verdoemende kracht, dat hij alleen om die zonde verloren gaat. En om het zo eens uit te drukken, al die andere zonden tegen de wet, zijn dan op de koop toe. Want de zonde van het ongeloof is tegen het evangelie. Zo heb ik menigmaal in het verborgen gelegen voor de Heere, mijn dodelijke toestand de Heere voordragende, zeggende: *'Och Heere, indien Gij mij genade geschonken hebt dan leef ik niet tot Uw eer. Ach verbreek Gij eens de kluisters en de banden waarmee mijn ziel gebonden is, dan zal ik U loven'*.

Ook, ik had in die 16 jaar menigmaal aanleiding gegeven dat des Heeren Naam om mijnentwege gelasterd was. Ik leefde altijd in de een of andere zonde; als ik de ene zonde los liet, greep ik de andere weer vast. Ik heb wel eens gelezen van Augustinus dat hij zichzelf in de sneeuw wentelde, om de zonde ten onder te brengen. 'Maar' zegt hij, 'toen de liefde Gods in mijn hart uitgestort werd smolt de zonde weg als sneeuw voor de zon'. En dat moest ik beamen, toen later de liefde Gods in mijn hart uitgestort werd. Dan was het: 'henen uit, geen uitbeding!' En dat had dit vruchtgevolg, om voorzichtig te wandelen onder een krom en een verdraaid geslacht.

Een vriend die ik ontmoette zei mij: 'Ik heb gisteren onder een predikatie geweest bij dominee Van Dijke, welke zei, dat wij beter waren dat wij een *weinigje* van de Heere Jezus kenden dan *veel* bevinding. Want dat de kennis van de Heere Jezus minder aan schommeling onderhevig is, dan de bevinding. Dat bleef op mijn hart liggen. O, ik had er zoveel mee op als ik iemand zijn weg zo in woorden hoorde verhalen. Ik weet het nog zo goed, het was eens op een Pasen dat **Marinus Boon** te mijnen huize kwam. Wij waren met ons drieën. Mijn vrouw werd in haar weg geleid en ik kreeg een oor om te horen. Och, ik moest uitroepen: 'wat werkt Gods Geest toch ordelijk'. Zij werd van stuk tot stuk ingeleid. Als het ene stuk af was, verhaal de zij weer het andere. 'O', zeiden zij mij van binnen: 'dat mist gij, gij hebt nog nooit uw weg kunnen verhalen. Wel eens een stuk en een brok, maar zoals de Geest het hier doet in orde en verband, nog nooit'. O, dat benauwde mij.

Maar op een zekere dag in het eenzame zijnde leidde de Heere mij ook eens bij de zaakjes in, die ik ook zo wel eens ondervonden had. Dat was óók zo, als het ene ten einde was, kwam het andere. Maar nu kwam er een afvragen in mijn gemoed of het nu niet beter was dat ik een *weinigje* van de Heere Jezus kende dan al die bevinding. Waar ik altijd zoveel in zag, had nu minder waarde, ik zag nu meer heil in hetgeen ik miste. Als ik de vromen in die dagen hoorde spreken over de dierbaarheid en de beminnelijkheid van de Heere Jezus, o, dan was het altijd: 'daar kent gij niets van'. Maar spraken zij uit de belofte dan ging mijn hart open, dan schreide mijn hart. Later heb ik wel gezien dat het voor mij verborgen was want ik zag wát dierbaarheid en beminnelijkheid in hetgeen mij nog ontbrak.

En eindelijk werden alle wegen zo toegemuurd en het werd zo wanhopig dat ik menigmaal zei: 'och Heere, zo ik ooit terecht komt dan zal het wezen langs de rand der hel'. O, ik diende zomaar een beeldendienst en was een dood geraamte en schuw van onderzoek. En Smijtegelt zegt: 'indien wij onderzoek vrezen, moeten wij onze staat verdacht houden'. Dat was mij zo tot een prikkel.

Openbaring van Christus

In deze verlaten toestand zou ik eens een reisje doen door het eiland Tholen en een gedeelte van Noord-Brabant, maar nochtans met dit oogmerk om 's zondags te zijn in de kerk bij dominee Budding. Och, dacht ik, mocht die waardige dienstknecht nog eens tot redding van mijn ziel wezen. Gans afgemaakt en vermoeid kwam ik 's zaterdagsavonds om 9 uur in de stad Goes. Het was 26 juli 1856. Des anderen daags naar de kerk gaande bij dominee Budding moet ik bekennen dat ik van de morgengodsdiensttoefening niets verstond, ik was op die voormiddag natuurlijk en geestelijk doof. Uit de kerk komende, beklagde en veroordeelde ik mezelf hoe dat ik nog altijd enige hoop had gehad, als ik die leraar nog eens hoorde..., maar nu scheen het voor mij afgesneden. Maar nog één hoopje, ik zou met de middag vroeg naar de kerk gaan en dan dicht bij de dominee zitten. Maar nog een zwaarigheid, ik had gehoord dat de 30e Zondag moest verhandeld worden. 'O', dacht ik 'dat is weer verloren, wat ligt er nu in die Zondag van de Paapse mis en het Nachmaal des Heeren?' Ik ging dan naar kerk. Ik in de kerk gekomen zijnde, om een zegen willende smeken, kon niet bidden. Ik stond daar voor de Heere als een dood geraamte, zonder gebed, zonder zucht in een veroordelende staat, wegens mijn afzwervend leven.

En de leraar liet zingen Psalm 84:1. Onder het zingen deed ik niet anders dan mijzelf veroordelen. De leraar ging dat vers verklaren in twee standen. Ten eerste wie er geen deel aan heeft. Waarop ik klaar zag dat mijn leven buiten die Psalm lag. Daaronder werd ik gans in de schuld gebracht. De leraar ging het tweede verhandelen. In hetwelk hij aantoonde wie of er deel aan die Psalm had, zodat hij de werkzaamheden van de bekommerden ging opnoemen, bewijzende met een Heman dat er waren van der jeugd af doodbrakende in de werkzaamheden. Waarop mijn ziel klaar zag dat het mijn werkzaamheden waren, waarop ik klaar de banden van het ongeloof voelde breken.

Het was nu twee jaar geleden dat ik aan de zonden van het ongeloof ontdekt was, maar nu braken die banden en het ging gepaard met een gevoel, in een ogenblik tijds. Toen riep mijn ziel uit, in verwondering en in wegzinken: *'waarom aan mij, waarom aan mij, Heere? Ik die U zo lang verlaten heb!'* Ik kon geen andere reden vinden dan om Zijn VERBONDS wil.

Voordat dominee Middel in Middelburg stond was ik zo onkundig dat ik niet wist dat er trappen waren in het geloof, noch van het overgaan in het Verbond. Nu daar zo zittende in deze werkzaamheden, verliep de tijd totdat zij zongen Psalm 74:18. Er schoot niets over, ik had alles verbeurd, het werd een pleiten op Zijn Verbond en om Zijns Naams wil. En toen zij die regel zongen uit Psalm 74, *hoe dat Hij de ziel van Zijn tortelduif niet zou overgeven*, viel mijn ziel in die waarheid en zonk weg met die uitroep: *'om Uws Verbonds en Naams wil'*. Nu kwam het woord niet in mijn hart maar mijn ziel viel in de waarheid. O, mijn blindheid; vroeger dacht ik altijd dat wanneer het woord met licht in mijn hart kwam ik zou geloven, maar nu lag ik *in* het woord. Maar... nu begon mijn schuld wederom op te rijzen, bergen van de schuld en zonde, van verleden zonde en vreze voor toekomstige.

In deze toestand ging de leraar de 31e vraag met antwoord behandelen, over *diegenen die een mishagen aan zichzelf hebben*. Onder die verklaring viel alle schuld weg. En toen werd de liefde Gods in mijn hart uitgestort. Toen bezweek ik bijna. Ik stak mijn zakdoek in mijn mond en ik riep uit: *'Heere houd in want ik bezwijk'*. (Daar was eens een vroom man die zei, dat moest gij niet gezegd hebben. Maar ik heb het in onderscheiden bekeringsen gelezen). Toen voelde ik de gemeenschap aan Gods volk en inzonderheid aan de bekommerden. O, die riep ik uitwendig toe: *'houdt moed, houdt moed, want nu ondervind ik wat de Heere kan en niet alleen wat Hij kan maar ook wat Hij wil*. En niet alleen wat Hij wil, maar ook wat Hij zal doen. O, het was almaar

wegzinken. *"O Heere, dat ik toch Uw Geest niet tegensta of uitblusse"*. O, ik gevoelde iets van door de vallei des doods te kunnen ingaan. Ik geloofde er iets van hoe dat de kinderen Israëls door de Jordaan konden doorgaan. Alle vrees was weg en al het schepsel was weg, geen leraar, alles was stof. Ik had niet anders dan de ere Gods op het oog, dat zag en gevoelde ik klaar. En eindelijk zei de leraar: *Amen*. O, dacht ik, is het al *'amen'*. Alhoewel ik van de mensen vernam dat de kerk lang in geweest was. O, ik heb wel tegen bekeerde mensen en ook wel tegen leraars gezegd: *'als ik leraar was dan zou er tweederde van mijn preek voor de bekommerden wezen'*.

Nog komt mij iets voor de aandacht dat ik onder de predikatie genoten heb. Ik geloofde iets van de Voorzienigheid Gods ten goede voor Zijn volk, hetzij in voorspoed of in tegenspoed, het moet alles ten goede werken. Ik kon het nu overgeven aan de Heere. Nu was de kerk uit. O, dacht ik, was ik nu maar thuis, om in het eenzame te gaan. Ik moest bij een vroom man koffie drinken, maar ik maakte een omweg om in de eenzaamheid te zijn. Daar komende kon ik niet eten of drinken, ik was zo vol van verwondering, zodat mijn tranen mij tot spijs waren. Het werd tijd om naar de avondgodsdienstoefening te gaan en mijn ziel was verlangend ten huize Gods op te gaan. Maar ik had zoveel te overdenken en te zien naar de grote dingen die de Heere mij bewezen had, dat ik niets van de predikatie kon bevatten. De leraar verhandelde: *'een levende hond is beter dan een dode leeuw'*. O, ik had zo gaarne die verklaring in mijn verstand opgesloten maar ik kon niet want ik had zoveel te overdenken.

Na afloop van de preek ging ik ten huize van de leraar. Wij hadden elkander in geen jaren gezien. Ik moest hem kortelijk meedelen wat of ik des namiddags genoten had. Ik zeg: *'kortelijk'*, want ik vertelde hem de hoofdzaken. Ik meen, het breken van de banden des ongeloofs en het uitstorten van de liefde Gods. Gij moet begrijpen, ik had toen nog geen opklaring in de zaken die ik ondervonden had. Maar hij was een wijze leraar die uit het weinige dat ik hem meedeelde wel zag wat ik genoten had. Hij was ook verblijd en had geen tegenbedenkingen. En die hem gekend hebben weten toch, dat hij toentertijd niet alles aannam.

Vertrokken zijnde van de leraar was ik verlangende naar de eenzaamheid. Onze slaapstede was in een herberg aan de Gansepoort. Wij waren bij een vroom man gaan eten, hij zei: *'gij moet nog niet naar uw slaapstede gaan want de herberg is tot 11 uur à half 12 met mensen bezet'*. Maar o, mijn ziel deed anders niet dan wegzinken in de grote goedheid Gods, na zoveel jaren dat ik de Heere nu vond. Ook had ik de Heere niet meer verwacht. Eer dat deze zaken begonnen leefde ik zo dood. Ik had jaren lang een beeldendienst gediend, was afgezworven van de Heere en had redenen gegeven dat des Heeren heilige Naam om mijnentwil gelasterd was. Maar de Heere heeft die zonde bezocht, want hij zal de zonde van Zijn volk zeker bezoeken. De Heere zegt in Zijn woord: *'Indien Mijn kinderen Mijn wet verlaten, zo zal ik de zonde met de roede bezoeken en hun ongerechtigheden met plagen'*. Daar rijst een vraag op in mijn hart: *'waarom schrijft gij dat nu wederom van die oorzaak te geven dat des Heeren Naam om uwentwil gelasterd is?'* Dan moet ik met de apostel antwoorden: *'het verdriet mij niet dezelfde zaken wederom te verhalen'*.

Twee zaken kwamen er onder mijn aandacht. Toen ik in de kerk kwam, en de Heere mij ontdekte hoe dat ik daar stond zonder gebed en zonder zucht...; ik had al zo menigmaal zo gestaan als een geraamte, maar ik had het nooit ontdekt. Vroeger was er altijd een beweegoffer in mijn gebed, maar nu stond ik zonder beweegoffer als een veroordeelde in mijzelf. De tweede zaak was deze: het onderscheid in mijn eerste overtuiging, om dat zo eens uit te drukken en mijn tweede bekering. In mijn eerste bekering ging het met schrik en vreze en angst vergezeld. In mijn tweede bekering was dat zo niet. Wel een

veroordeling van mijzelf, maar niet met die schrik en vrees. O, dat heeft mij in de eerste dagen wat verwondering gewerkt. Ik dacht, dat het langs de rand van de hel zou gaan. En nochtans was er in mijn tweede bekering een zuiverder en bedaarder veroordeling. De Heere vervulde die waarheid: *en het weggedrevene zal Ik zoeken.*

Maar om nu weder te keren tot de begeerte om naar mijn slaapstede te gaan om in de eenzaamheid te komen, kreeg ik te geloven gelijk er geschreven staat: *'indien gij een geloof had als een mosterdzaad gij zoudt tot deze berg zeggen: word opgeheven en in de zee geworpen'*. Dat moest ik ondervinden, want toen ze mij zeiden: de herberg is voor half 12 niet leeg, antwoordde mijn binnenste: het zal mij niet schaden. Indien ik vrijmoedigheid heb om te spreken zal de Heere alles opruimen. Het was zo, daar was niemand binnen dan de herbergier. Hij stond met de buitendeur open ons in te wachten. Toen vroegde hij ons of wij niet braaf moe waren van het wandelen. Waarop ik antwoordde: *'wij hebben vandaag gekerkt'*. Zodat wij nog een kopje thee dronken en naar bed gingen, hetwelk mijn verlangen was.

Hier moet ik nog melden een besturing van de Voorzienigheid Gods ten goede. De vorige avond hadden wij gezegd, dat wij zo vermoeid waren van de reis. De herbergier zei ons, nademaal hij geen slaapgasten had dan ons beiden, dat wij maar elk in één bed moesten gaan liggen opdat wij dan beter zouden uitrusten. Wij hadden dat gedaan. O, van achteren moet ik zeggen die besturende Voorzienigheid Gods ten goede voor Zijn arme kindertjes. Want ik was niet in staat geweest om met zijn beiden in één bed te slapen. Want ik kon met David zeggen: *'ik doornatte mijn bedstede met mijn tranen'*, ziende al de grote dingen die de Heere aan mij gedaan had. Ja, de slaap die ik sliep was verkwikkend. Ik was vroeg wakker.

Nu was het maandag en volgens ons gemaakt plan moest ik nog één dag in de wereld wandelen. Maar dat kon ik niet. Ik zou liefst van huis tot huis naar de vromen gegaan zijn om te spreken over de grote werken Gods aan mijn ziel bewezen, want de Heere had mijn tong losgemaakt. Zo ben ik dan eindelijk des avonds bij mijn vrouw gekomen en deelde haar mee wat de Heere gedaan had. Het viel zo kwalijk bij haar, in een geest van jaloezie, of wangunst. Ik schrijf dit niet tot een blaam over haar. Neen, Gods kinderen kennen die geest wel. Sommigen maar al teveel. Maar het schaadde mij niet, want ik deed niets als wenen vanwege die grote weldaad die de Heere aan mij bewezen had. 's Dinsdagmorgens werd ik wakker en ik was dat grote gevoel kwijt. Toen moest ik uitroepen: *'zij hebben mijn Heere weggenomen en ik weet niet waar zij Hem gelegd hebben'*. Nu verstond ik dominee Van Dijke over het schreien naar de Heere Jezus. En onder het schreien kwamen er weer lieflijke overdenkingen, de ganse dag door. Ik was veel uitzieende naar Gods volk en ik mocht de ganse dag in blijdschap en lieflijke overdenkingen wandelen. 'De blijdschap des Heeren zal uw sterkte zijn'.

's Dinsdagsavonds preekte dominee Van Dijke te dier plaats uit Markus 4 over de zaaier. Het was alles voor mij, het was maar 'amen'. Hij legde al mijn zaken neer zoals ik die 's zondags ondervonden had. Hij zei: *'indien gij een geloof hebt en de liefde niet, gooit dan uw geloof maar weg'*. En van het ongeloof zei hij: *'de kracht van het ongeloof wordt in een ogenblik verbroken'*. Het was mij aangenaam. 's Woensdagmorgens was het donker, op de dag had ik veel overdenkingen en 's avonds om 5 uur voelde ik de zonde van hoogmoed in mijn hart oprijzen. Ik liet het nog al werken, maar kreeg er tegen te bidden. Om 7 uur voelde ik de goddeloosheden in mijn hart wroeten. Ik schreide erover en bad de Heere om de vernederende genade. Om half 8 kreeg ik licht in die waarheid, *hoe dat de liefde de vreze buiten drijft*. O, dat was aangenaam.

Gij zult wellicht vragen: 'waarom schrijft gij dat stuk zo van uur tot uur'? Het is nu bij de 20 jaar geleden dat ik dat ondervonden heb, maar ik vind dat zo in mijn aantekeningen. En nu kon ik geen vrijmoedigheid vinden om het anders te schrijven. Ik had in die dagen veel vrede, vrede in mijn eten en drinken, in mijn slapen en waken en in mijn beroep. Ik had gemeenschap in de Geest met drie leraars namelijk met Budding, Van Dijke en Middel. O die vrije werking van geen schepsel in het oog te hebben, mezelf niet in het oog, geen eigenliefde werkende, alleen de ere Gods zoekende, dat heb ik nooit zo ondervonden als toen in die gemeenschap. Of het Budding, of Van Dijke, of Middel was, dat was mij al eender, daar was geen minste en daar was geen meeste. D.w.z. ik had geen kerkelijke standpunt op het oog. Zulk een gemeenschap kan wel ondervonden, maar nooit uitgedrukt worden. O, die gesprekken die ik vroeger niet verstond werden nu zo opgehelderd!

Om nog iets te melden over die vrede in mijn eten en drinken, o wat was het een matig en dankbaar gebruik! O, wat had ik mijzelf dikwijls bezondigd in overdadigheid. Maar nu was het anders, tot roem van Gods genade mag ik zeggen: in de loop van de laatste 20 jaar heeft de Heere mij bij een matig gebruik gehouden. Niet dat ik Ezaus gestalte soms niet voelde werken: *'Laat mij slorpen van dat rode, dat rode daar! Wel ja.*

In die dagen van vrede had ik vrede met mijn vijanden. O, ik zou mijn grootste vijand wel hebben kunnen kussen. Dit heb ik klaar mogen ondervinden dat het geloof geen vanzelfheid is. En aangaande de liefde, in de liefde is geen eigen eer, geen vlees, niets eigenbedoelende, het is een heerlijk werk. 's Donderdags morgens had ik lieflijke overdenkingen. 's Namiddags liet de Heere mij achteruit zien in mijn weg, niet in mijn eerste overtuiging maar in mijn werkzaamheden tussen mijn eerste en tweede bekering en ook in de reddende en besturende Voorzienigheid Gods over mij ten goede, in mijn onbekeerde staat. O, wat riep mijn ziel menigmaal uit met verwondering: *'och Heere, ik heb U niet gezocht, maar Gij hebt mij gevonden'*. O, ik had almaar begeerte om naar de vromen te gaan, want ik kon toen met Groenewegen zingen: *'zoete banden die mij binden, aan des Heeren lieve volk.'* De Heere roemen en prijzen was mijn lust, want alles was anders. Nu zocht ik naar geen kentekenen van genade. Ik had niets anders te zeggen dan 'amen'.

Toen wij, ik en mijn vrouw vroeger samen baden dan kwam het altijd uit de klacht op, maar nu kreeg de Geest de overhand. O, toen mijn ziel de Heere erkende voor Zijn grote weldaden mijn ziel bewezen, toen kon ik voorwaarts. Wel zeide het ongeloof dan van binnen: wat verbeeldt gij u wel, is het geen verwaandheid? Vroeger was ik horende naar de letterlijke verklaring, maar nu of de zaken die ik ondervonden had ook in Gods Woord lagen. Maar om kort te gaan, het was alles of het nieuw was. *"Het oude is voorbij gegaan, ziet het is alles nieuw geworden"*.

Zaterdag 3 Juli las ik een stuk uit Brakel over: *De geestelijke overdenkingen*. Dat was mij zo aangenaam. Ik kon niet anders zeggen als: *'de overdenkingen des Heeren zijn zoet'*.

Gelijk ik gemeld heb, ik had almaar begeerte om naar de vromen te gaan. Gods Voorzienigheid echter sloot de weg zodat ik wegens mijn beroep niet weg kon. Het was mij toch ook goed, want Hij gaf mij veel overdenkingen. 's Zaterdagmiddags ging ik een vriendin van mij bezoeken. Daar komende kon ik wel de zaken meedelen maar donkerheid was in mijn ziel. Dat lag niet aan die vriendin, maar de Heere gaf mij thuis zoveel te smaken dat het nog niet de tijd was om uit te gaan. Desondanks 's morgens wakker wordende was het weer donker; en in die duisternis doet de vijand zijn werk. Hij betwistte mij mijn werkzaamheden die ik in de laatste acht dagen gehad had. Hij zei: 'de gave des gebeds is niet over u uitgestort en het is een belofte dat de Heere de Geest der genade en der gebeden over Zijn volk zal uitstorten.' Ik worstelde in de duisternis, ik

kon het in bed niet uithouden. Mijn vrouw liet mij stilletjes worstelen want zij merkte wel dat er iets gaande was. Ik ging in het verborgen hetwelk met verzuchtingen gepaard ging. Toen ik uit het verborgen kwam sloeg ik de bijbel open en ging lezen: Jesaja 60. En toen ging er licht op in mijn ziel en wel in dat gedeelte: *'Maak u op, word verlicht want uw licht komt en de heerlijkheid des Heeren zal over u zijn'*. Daarop ging ik lezen omdat het nog vroeg was, een stukje in **Watson**. Hij zei: *'het gebed bestaat in de verborgen verzuchtingen des harten'*. Ik had het boek zomaar opengeslagen en net vielen mijn ogen op die plaats. Ik zag klaar dat ik dat bezat, de gave des gebeds zijn de sieradiën, en niet het gebed zelf. Mijn ziel was gered en ik en mijn huis verheerlijkten de Heere met gezang.

Toen kwam de tijd om op te gaan naar Middelburg, de plaats onzer samenkomst. De weg viel mij kort wegens de meditatiën die ik had. Onderweg ontmoette ik twee bekommerde mensen. Ik deelde hen spoedig mee de grote dingen die de Heere mij bewezen had. Toen ben ik gekomen bij **Pietje**, de kosterin. Daar heb ik met veel opening en ruimte ten aanhore van onderscheiden mensen mogen vertellen de daden Gods. O, voorzover ik mij kan herinneren was het mij ten eerste te doen om de grote daden Gods te verkondigen en ten tweede om de bekommerden te doen hopen op de Heere. Het was bij mij met eerbied gesproken: *de ijver van u heeft er velen verwekt*. Ik heb het die dag aan onderscheiden van Zijn kindertjes mogen meedelen. Ik was als een dronken mens. O, daar was vrede. Ik kwam 's avonds nog bij **Putte** op de Seisweg. Ik moest hem alles meedelen. 'O', zei hij, 'dat is een stapje verder en de Heere heeft al opklaringen ook en Hij zal het nog wel verder opklaren'. Veel gemeenschap heb ik bij Putte niet gehad of ik werd er gesticht; zelden sprak ik hem of was door hem gesticht. Toen ik 's morgens in de kerk kwam ging het onder het zingen en bidden nog al wel. De leraar, dominee Middel ging toen verhandelen over Martha en Maria en hoewel mijn geest nogal ingespannen was overviel mij onder de preek een dodigheid.

Toen kwam er een tijd dat ik veel het volk Gods bezocht uit onderscheiden richtingen, om de grote daden Gods te vermelden. En ik gevoelde geen zonde werken en mijn schuld was uitgedelgd. Niet dat ik geloofde dat ik zonder zonde was. Neen de apostel Johannes leert ons anders: *'die meent dat hij zonder zonde is die bedriegt zichzelf en de waarheid is niet in hem'*. O, wat heeft mijn ziel wel geweend die dagen over de verbreking Jozefs! Want ik had àl Gods volk lief, mijn partijschap had een knak gekregen.

Die mij tot een vader was in de leiding en besturing, was soms ook al wat partijdig. Alhoewel hij goed rekenschap kon geven van zijn kerkelijk standpunt, was hij een mens. En ik had er ook al wat van overgenomen. Toen ik Middel voor de eerste maal hoorde in zijn gebed, toen viel er veel van mijn partijschap weg. In die dagen had ik veel gemeenschap en zoete overdenkingen, vooral als ik op mijn leger kwam. O, dan strekte ik mijn voeten rechtuit, uitroepende: *'och Heere, wanneer komt die dag dat ik toch bij U zal wezen?'* Ik werd gewoonlijk nog al vroeg wakker op dezelfde tijd. O, ik dacht wel in die dagen: 'hoe moet ik oud worden?' Want ik was 39 jaar.

Zo gaf mij de Heere eens in de morgen gemeenschap met drie onderscheiden personen uit drie verschillende richtingen. O zoete gemeenschap! Daarop zag ik iets van het oordeel over Zijn kinderen, hetwelk bestond in een vergeten, verbijten en verdenken. O, wat weende mijn ziel toen. O, wat riep ik uit: *'dat Juda Efraïm niet benauwe, noch Juda Efraïm niet benijde. Och, wil die twee stokken, lieflijkheid en samenbinder nog eens helen'*.

Toen kwamen er dagen van duisternis, mijn geestelijk gezicht werd allengskens zwakker, o het werd zo duister. Ik kon zelfs met mijn verstand niets meer bevatten. Ik

was zuchtende en roepende dat de Heere toch niet langer mocht buiten blijven staan, maar dat Hij Zijn intrek in mijn ziel mocht nemen. Het behaagde die gezegende Koning dat ik een werkje kocht van **Myseras** en dat zegende de Heere op donderdag 4 september. O, toen ging er licht in mijn ziel op. Al mijn zaken die ik ondervonden had ging hij onderscheiden uitleggen en opklaren zodat mijn ziel in God verblijd was. Ik weet niet dat ik ooit een werkje met zoveel vrucht gelezen heb. Als ik een blaadje of anderhalf gelezen had, had ik weer genoeg om te mediteren.

De 11^{de} september kwam er door de weg van Gods Voorzienigheid een man te mijnen huize. Toen hij inkwam voelde ik veel tegenstand tegen zijn persoon, zodat ik in het binnenste van mijn ziel ging zeggen: 'Dat past u niet; dat komt immers met de liefde die de Heere u bewezen heeft niet overeen' Toen werd de gesteltenis in mijn ziel omgekeerd. Die persoon van mijn zaken gehoord hebbende ging mij ondervragen en ik was niet gul om te antwoorden. Hij bleef maar aanhouden zodat mijn ziel het waagde om de wonderen Gods vanaf de 27e juli te vertellen. En het behaagde de Heere met zoveel licht na het vertellen te verschijnen, die grote zaken inziende die mijn ziel van God geschonken waren, dat ik niet anders dan in aanbidding en verwondering mocht wegzinken, gedurende die avond. Ik was begerig om te weten welke benaming de zaken die ik ondervonden had hadden *in de orde des heils*. Hetwelk die man mij aantoonde. Hij zei mij: 'vroeger waart gij met de eerste Persoon werkzaam en indien er schuld kwam was gij met schrik en angst vervuld **maar nu werkt gij met de tweede Persoon, omdat de Borg Zichzelf geopenbaard heeft**. Hij onderrichtte mij tegelijk dat wat ik op mijn weg ontmoeten zou, hoe dat de verzoeken en bestrijdingen zouden werken. Maar tegelijk bemoedigde hij mij ook met deze waarheid: "*indien ons hart ons veroordeelt, God is meerder dan ons hart*". Wij verlieten elkander en ik scheidde met verheuging en blijdschap.

De nacht daarop volgende sliep ik niet veel, de dag daarop moest ik zwaar werken, maar ik gevoelde mijn werk niet, mijn werk was geen werk, zodat ik 's zaterdagsmorgens tot een vrome sprak: 'ik mag geen kwaad gerucht van de Heere op de weg brengen, want Hij is goed'. Nu kon en mocht ik ondervinden: '*Zijn juk is zacht en Zijn last is licht*'. Loof de Heere, mijne ziel en vergeet geen van Zijn weldaden. Mijn ziel was in zulk een stemming. Een vroom man op zijn krankbed riep mij toe: 'Ja, dat is Evangelisch, dan krijgt de Heere de ere en heeft de mens geen harde gedachten van de Heere'.

Zaterdag 11 september ging ik aangenaam slapen want ik ging met de Heere slapen. Maar even in slaap zijnde kwamen de zonden weer van vroeger, waarvan ik veel verschrok. Maar ik zag toch dat het de vijand was om mij uit mijn sterkte te halen. 's Nachts werd mij van binnen gezegd: die invloeden zullen nu niet lang meer duren, het raakt op een einde. Ik merkte er iets van dat het de vijand was, maar ik ging toch met hem aan het redeneren. Want ik dacht hij weet zoveel, mogelijk weet hij dat ook. Maar een dag of vier later onderrichtte mij iemand dat hij wel eens de profeet speelt, maar hij heeft niet in Gods raad gestaan, zodat hij niets weet. Diezelfde nacht tegen de morgen werd ik wakker, zeer aangenaam, zodat mijn hart Boven was. Ik ging een ogenblik slapen en toen weer wakker wordende ging er een vreselijke vloek door mijn hart heen. Waarop ik zo ontroerde, want ik dacht dat het uit het binnenste van mijn hart kwam en zo over mijn lippen rolde. Ik was zo beroerd en het aangename al kwijt. Toen ging ik naar de kerk bij dominee Middel en de Heere beliefdde de zaken die ik vroeger ondervonden had op te klaren. Zodat ik gelovig omtrent de zaken werd en 's middags meer lust had om de wonderen Gods te vermelden dan in de natuurlijke spijs.

Enkele ontmoetingen

De 16e september moest er een leraar uit Holland preken, een dominee Wagenmaker. Hij preekte over de goedertierenheden Gods zo in de natuur als in de genade. Hij nam tot tekst Psalm 19: *'De hemelen vertellen Gods eer en het uitpansel verkondigt Zijner handen werk'*. Ik kon hem zo gemakkelijk volgen en moest geloven, zodat ik de Heere verheerlijkte. En na de predikatie ging ik hem bezoeken. Hij was gelogeerd bij ouderling Putte. Maar nu was er geen vrees voor onderzoek, nu was ik blijde als ik gevraagd werd. Daar komende was hij bezig om de weg die de Heere met hem gehouden had mee te delen. Hij sprak uit diepe wegen en eindelijk vroeg hij mij of ik ook kennis had aan de wegen des Heeren waarop ik gul antwoordde: 'ja'. Ik deelde hem ook mijn laatste toestand mee hoe dat ik geen kwaad gerucht van de Heere kon voortbrengen, enzovoort. Maar in het bijzonder die beroering, 's zondagsmorgens, waarop hij dat bestuur gaf: indien de ziel in zo'n toestand is om de Heere te loven en geen kwaad gerucht op de weg te brengen, dat dan de duivel knarsetandt, want dat hij dan weet dat zijn rijk afgebroken wordt. De andere dag had ik veel sterkte uit die besturing.

De 22e september ging ik naar Middelburg ten huize van een kind Gods. Wij spraken samen over de wegen Gods, waarop ik zonder verzoek in een belijdenis kwam van vroegere overtredingen. *'Bij de oprechten is goedwilligheid'*. Maar onder het spreken voelde ik een verandering alsof de Heere week en de schuld op mij gevoelde, sedert de 27e juli. Ik verwijderde mij spoedig want ik bemerkte dat er verandering bij mij van binnen was. Huiswaarts kerende riep ik uit het binnenste van mijn hart: *'och, Heere hebt Gij mijn ziel niet getoond dat het licht in mijn ziel zal opgaan en dat Gij mijn hart zult verwijderen? En indien Gij mijn hart zoudt verwijderen dat ik dan het pad van Uw geboden zou lopen?'* Ik had gedachten op de gedane belijdenis, dat ik nog meer ruimte zou hebben, want 'die zijn zonden belijdt en laat, die zal barmhartigheid geschieden'. Zo kwam ik eindelijk thuis en ging spoedig naar bed om de eenzaamheid te hebben. Mijn vrouw liet mij maar stil mijn gang gaan daar zij wel wist dat er iets gaande was. De duisternis die bleef en de worstelingen vermeerderden in die nacht. In de morgen wakker wordende voelde ik klaar dat ik de vrede Gods miste en dat er schuld op mijn consciëntie lag. Ik was roepende tot de Heere dat Hij mij toch ontdekken mocht aan de oorzaak. Ik riep uit: *'o, God nu zult gij uit mijn huis en hart gaan; och Heere bewaar mij dat ik niet over mijn consciëntie heen werk; bewaar mij dat het niet verroeste; want al ging ik tien jaar door dan zou ik Uw lieflijk aangezicht moeten missen en ik zal terug moeten, daar ik U verlaten heb'*. Zo worstelde ik en riep uit: *'ik ben een beest'*. Toen ik dat uitgeroepen had gevoelde ik enige verwachting maar ik was nog niet geraakt. Ik bleef in die worsteling totdat ik eindelijk daar kwam, waar ik zei: *'o God, ik heb in alles Goddeloosheid bedreven en ik ben een groot beest bij u'*. De reden van mijn schuld op mijn consciëntie was deze: Ik had tegen dat kind Gods in Middelburg maar een halve belijdenis gedaan. Die kleine zonde werd een grote zonden en nu waren alle mensen vrij en ik was de man. Nu die kleine zonde van een halve belijdenis, lag ik daar te bewenen. De schuld ging van mijn consciëntie en toen daalde die waarheid in mijn hart: *'de zaligheid is nader dan toen gij eerst geloofde'*. Toen kwam het laatste vers uit Psalm 139:

*'Mijn hart en gemoed wel doorziet;
Doorgrond mij ganselijk met vliet.
Zie, of ik in de wegen kwaad,
Wandele, die Gij Heere haat.
En zijt mij altoos wel genegen,
Geleid mij ook in Uwe wegen'.*

Toen als die eerste waarheid viel was het net of ze uit de verte kwam. Maar dat Psalmvers geleek wel of mijn hart het opgaf, net als een echo, ik moest zo maar luisteren. Ik had vrede met God maar was afgemat naar het lichaam.

Twee dagen daarna ben ik weer naar Middelburg gegaan en die vrouw zei mij: 'ik geloof het ook, gij hebt maar een halve belijdenis gedaan, uw woorden stuiten al terug'. Ik vroeg haar hoe of het nu ging onder mijn spreken. Zij zei: 'nu gaan uw woorden door'. Ik vroeg haar of zij nog enig bezwaar had. Zij antwoordde: neen. Een paar dagen naderhand in de morgen wakker liggende, kwamen deze woorden tot mij: *'Jaagt de vrede na, met de heiligmaking, zonder welke niemand den Heere zien zal'*. Zodra deze waarheid gevallen was, bleef ik naar de verklaring ervan uitzien. Ik had er geen licht in of ze ook van de Heere of van de vorst der duisternis was, of van mijn verstand. Van die tijd af dat die waarheid viel kwam er een krachtige aandrang in mijn hart om ze te verklaren, maar ik kon er niet op antwoorden. Ik meen dat het duurde van 's donderdagsmorgen tot 's zaterdagsavonds, zodat ik door de aandrang moedeloos werd. En toen zei ik: 'hoor vijand, ik kan er niets van zeggen, of het van de Heere of van u is, maar is het dan van u dan geeft gij mij toch goede raad'. Brakel schrijft: *'wanneer wij de vijand wederstaan hebben wij veel veld gewonnen'*. En dat was waarlijk zo, want er kwam zoveel stilte.

Zondags ten huize Gods opgaande naar Middelburg, werd er, waar wij onze boterham opaten, een Psalm gezongen. Het was Psalm 68 vers 2.

*Maar 't vrome volk in U verheugd,
Zal huppelen van zielevreugd;
Daar zij hun wens verkrijgen.
Hun blijdschap zal dan onbepaald,
Door 't licht dat van Zijn aanzicht straalt,
Ten hoogste toppunt stijgen.*

Wat had mijn ziel daar een aangenaamheid uit! Vooral uit die regel: 'hun blijdschap zal dan onbepaald'. O, hoe dat er eens een tijd zou komen dat ik de Heere onbepaald zal dienen! Hier is het afwisselend, dan eens licht, dan eens donker, dan eens zoet, dan eens bitter. Boven zal er geen stoornis komen daar zal het zijn, *eeuw in eeuwig uit*, gelijk Groenewegen zingt:

*Hij zal mij brengen in Zijn ruste,
'k zal mij dan eeuwig daar verlusten.
In een Drieënig zalig God!
Het kan mijn hart en ziel vervoeren,
Dat mij de liefelijke snoeren,
Daar zijn gevallen; zalig lot!*

Zodat ik 's avonds huiswaarts kerende, de eenzame wandeling zocht. En onverwacht komt er weer een aandrang tot verklaring van die waarheid, waarop ik uitriep: *'ik weet het niet, Heere'*. Het was net of er een straaltje licht kwam en of dat licht vermeerderde, om zo eens uit te drukken. 'Jaagt de vrede na, met de heiligmaking', hoe dat de vrede Gods met heiligmaking hand in hand gaan. Want wij zouden vrede kunnen hebben en het zou een valse vrede kunnen zijn, maar indien wij vrede hebben met heiligmaking, dan zullen wij zeker God zien. Toen zag ik iets van die heiligmaking inwendig in mijn hart liggen, voortvloeiende uit de vrede Gods en hoe dat ik gewisselijk God Zelf zal zien. En nu zal ik het pad van Gods geboden lopen, om Christus' wil. Wat is die waarheid mij in de loop van twintig jaar een pleitgrond geweest!

De donderdag daarop volgend mocht ik het nog aan vrome vrienden meedelen. Waarop ik een grote strijd kreeg en moest uit de strijd opmaken dat de woorden en het licht dat ik er op gekregen had, beide van de Heere waren. En ik mag dit onder het schrijven nog

geloven. Nu verliepen er enige dagen dat ik liever naar Boven wou, niet om de last in de wereld. Nee, ik kan het niet zo goed uitdrukken zoals het is, maar ik was lossier van het aardse en had meer gedachten en overleggingen van Boven.

De 27e november 1856 in het eenzame wandelende, moest ik mezelf eens onderzoeken of er geen scheiding kon wezen wegens de biddag op 5 november. Ik had geen vrijmoedigheid om biddag te houden vanwege mijn beroep. Want de Heere sloot in de weg Zijner Voorzienigheid. Het was niet uit schepselvrees dat ik het gelaten heb, maar omdat ik geen vrijmoedigheid van binnen kon krijgen. Maar even na het onderzoek kreeg ik zoveel waardigheid te zien in de dienst van God dat ik moest uitroepen : *'o Heere, mijn ziel wil U dienen al was er geen hemel tot beloning en geen hel tot straf'*. O, die waardigheid in de dienst van de Heere Jezus. Ik had menigmaal de vromen er uit horen spreken, maar nu ondervond ik er ook iets van.

Mogelijk zouden er wel bedenkingen kunnen zijn aangaande de biddag, maar daar het een werkzame daad was tussen de Heere en mijn ziel wil ik aan anderen mezelf ook niet tot een regel stellen. De ene acht de ene dag boven de anderen, de andere acht alle dagen gelijk. *Maar die dien dag waarneemt, neemt hem waar den Heere.*⁷ Nu verliepen er enige dagen, dan eens licht, dan eens duisternis, dan weer eens blijdschap en dan weer eens droefheid. En dan gebeurde het dikwijls dat ik uit de vruchten inwendig klaar zag dat het Gods zaak was.

De 15^{de} november lag er min of meer duisternis over mij. O, menigmaal moest ik de Heere vragen: *'Heere, waarom wijkt Gij? Ligt er schuld op mijn consciëntie?'* Maar hoe ik ook onderzocht ik kon geen moedwillige schuld vinden, alhoewel er zonden genoeg zijn waarom de Heere zou kunnen wijken, maar opzettelijke kon ik niet vinden. Dat duurde tot dinsdag 18 november. Op blz. 22 heb ik gemeld van die gemeenschap met die drie onderscheiden personen. Dit ondervond ik op 18 november. Maar dit moet er nog bij: *'ik gevoelde tot allen de liefde en op allen betrekking.'*

Mijn vrouw werd in deze dagen verkwikt met deze waarheid: *'tot u zal niet meer gezegd worden, de verlatene'*. Zij wist niet dat dit in de waarheid gezegd was. Ik niets wetende, las die avond niet mijn vervolg, maar zou eens op een andere plaats lezen, en daar las ik die waarheid. Toen kwam het uit wat er gevallen was. Ik denk dat de bestrijder er wel bij zal geweest zijn, want ze was zo verblijd, dat die waarheid daar stond.

Naar ds. Budding te Goes

Om nu weder te keren, ik had sinds de dagen van de 27e juli altijd begeerte gehad om nog eens naar dominee Budding te gaan en hem eens alles mee te delen. Soms was ik wel eens gelovig werkzaam dat de Heere nog eens tijd en gelegenheid zou daarstellen. Want de wens der rechtvaardigen wordt vervuld. Nu weten wij dat de eigenschap des geloofs, hoe klein ook, *vertrouwen* is. Nu door Zijn Voorzienigheid sloot de Heere de weg tot donderdag 20 november. Toen was het of ik zaterdag zou kunnen gaan. Zover ik mij nog kan herinneren had alles stil gelegen maar toen het scheen of ik 's donderdags zou kunnen optrekken werd het 's vrijdags min of meer gesloten, door werkzaamheden aan de molen. Toen werd ik korzelig en mijn wil ging van onder God. In de vroege zaterdagmorgen behaagde het de Heere mijn wil onder Zijn heilige wil te brengen die toch altijd wijs en goed is, zodat er een ganse omwending in mijn gemoed kwam. En nu was het wèl. Toen zeide mijn vrouw: *'weet gij wel dat het waait?'* Waarop ik mijn leger verliet en ging malen, zodat die dag alles gereed kwam en ik 's middags kon vertrekken. Ik ging dan met vrede mijn weg op.

⁷ Romeinen 14:6

Enige dagen van tevoren had ik werkzaamheden gehad en had mogen geloven dat, wanneer ik bij dominee Budding zou komen ik opening zou krijgen om te spreken. (Maar daar zou nog te strijden zijn). De weg viel mij kort vanwege de overdenkingen. Eindelijk ben ik 's avonds in de stad Goes gekomen en heb daar gegeten bij een vroom man. Wij spraken ook samen over de werkzaamheden der ziel, zodat ziel en lichaam met vettigheid verzadigd waren. Daarna zou ik de dominee gaan bezoeken. Daar komende zei de meid, dat de dominee niet om spreken was. En daar zij niet vroeg, kom zolang binnen, begon de vijand al dadelijk zijn werk te verrichten. Zodat het mij bang werd. Hij zeide mij: 'waar is nu uw geloof dat gij opening zoudt hebben om de daden Gods te verkondigen? De deur gaat voor uw neus dicht'. O, wat nam de strijd toe. De dominee hoorde er iets van dat er een vreemdeling aan de deur was en roept nog tegen de meid: 'zeg dat hij gaat naar **De Jonge** in de Lange Vos'. En zo doet de meid de deur toe. Daar stond ik nu, onbekend in een vreemde stad en dan onder veel strijd en aanvechting. Maar daar stond een jongetje bij mij, hij zei: 'baas ik zal u brengen in de Lange Vos, bij het huis van De Jonge.' De Heere zegt in Zijn woord: '*Eer zij roepen zal ik antwoorden*'. En dat ondervond ik ook want dat kind stond bij mij en ik had het niet gezien. En of hij het van de meid hoorde als ik het gevraagd heb, weet ik niet meer.

Ik kwam dan aan ten huize van De Jonge en zeide hem dat ik van de dominee gezonden was. Waarop hij zei: 'kom binnen, vriend'. O, daar zaten wij aan de vuurhaard, ons beider hart werd geopend. Het was een huisgezin, rijkelijk met kinderen bedeed, maar ik verloor het huisgezin en de Heere leidde mij in mijn weg. Die tranen die ik daar mocht storten, die geestelijke banden die daar gelegd zijn, zijn nooit om te verbreken. Maar op het einde van onze samenspreking gekomen zijnde, kregen wij te spreken over de laatst gehouden biddag en deelden beiden onze bevinding mee. Daarna deed hij een vraag en ik door de vele gedachten niet recht wetende wat ik antwoordde, gaf een verkeerd antwoord. Zodra had ik het niet gezegd, of ik ging overhoop. Had ik nu maar dadelijk gezegd: 'De Jonge, mijn antwoord is verkeerd', dan was ik uit de strik geweest. Want het was geen moedwil. Ik kon niet meer spreken en ook niet meer herroepen. Terwijl wij daar spraken over de biddag kwam er nog een persoon binnen. De Jonge, die niet kon begrijpen dat er zo plotseling een stilstand gekomen was, dacht dat die persoon die daar bij ons kwam inkwam als een ban was, of iemand die in de zonde leefde en dat daarom de Geest stuiting gaf. Hetwelk zo niet was, want *ik* was de man. Wij kunnen hieruit leren dat de gedachten van vrome mensen gans verkeerd kunnen zijn want had ik De Jonge niet meer gesproken, mogelijk hadden zijn verkeerde gedachten zich nog meer uitgebreid en verder wortelen geschoten. Ik ging nu spoedig naar mijn logeerplaats, maar mijn vrede was ik kwijt. 's Zondagsmorgens moest ik voor de Heere in de schuld komen. Gaarne had ik toen aan De Jonge belijdenis gedaan, maar ik was niet in de gelegenheid. Die zondag hoorde ik veel van mijn zaken neerleggen onder de predikatie maar de aangenaamheid en de blijdschap moest ik missen, want ik was mijn vrede kwijt. 's Avonds ging ik naar de dominee en daar kwam De Jonge ook. En wij zaten bij elkander. Hij vroeg mij al spoedig hoe of het die dag gegaan was. Waarop ik hem iets medeelde. Hij vroeg mij of ik geen opmerking had gehad gisteravond aangaande ons gesprek hoe dat het zo schielijk afgebroken werd. Ik antwoordde: 'ja, maar dat de schuld bij mij lag, maar dat ik te hoogmoedig was om te herroepen'. Ja toen kreeg ik mijn vrede terug, toen kreeg ik opening en ruimte voor mijzelf. Ik gaf een versje op uit Psalm 84 vers 1. En de dominee zei: 'Wij zullen er het tweede vers ook bij nemen. Dat is een pleiten voor het eerste'. Van achteren heb ik mogen zien dat het tóén nog maar eerst de tijd was om bij de dominee te gaan. Daar heb ik de grote daden Gods mogen vertellen aan mijn ziel bewezen, ten aanhore van onderscheiden mensen. Daarna dankte de leraar de Heere hartelijk en bad de Heere dat ze allen mochten jagen naar

vrede met heiligmaking. O, die nacht heb ik niet veel kunnen slapen. Ik moest gedurig uitroepen: 'wat heb ik een vrede, wat heb ik een vrede'.

Maar 's morgens was ik niet al te goed naar het lichaam vanwege gebrek aan stoelgang. De vijand kwam mij heftig bestormen, zodat zijn schutters mij vreselijk beschoten. 'O, nu zal uw huichelachtigheid openbaar worden en ook uw bedriegelijkheid. Nu zullen uw ingewanden uitgaan, evenals bij Arius.' En o, ik gaf er zoveel geloof aan, zodat ik in angst en strijd was en de benauwdheden vermeerderden. 'Nu wordt het getoond en daar gaan nu jouw ingewanden, jou huichelaar!' O, die benauwdheid, dat geloof aan de vijand, die angst, ik kan het niet recht meedelen, want ik dacht dat nu alles was afgesneden. Het werd echter spoedig anders openbaar, zodat ik vreugde en blijdschap kreeg tot dinsdagsavonds, toen was de blijdschap weg, maar nochtans bleef de vrede. De Heere heeft mij meer dan eens de genade geschonken dat wanneer mijn zaken duister waren, dat ik mijn staat uit de inwendige vruchten kon opmaken. 's Vrijdags gaf de Heere mij veel gevoelige genade. De anderen dag voelde ik een aanval op de werkzaamheden van 17 juli en toen kon ik vrucht ook niet zien. Daar was wel een roepen tot de Heere maar nochtans bleef alles duister.

Hier lopen mijn aantekeningen ten einde.

Beproevingen en verlossingen

Het is nu maart 1876. Ik mag wel zeggen tot roem van de Heere: Hij is getrouw en ik ben de ontrouwe. Schaamte moest mijn aangezicht bedekken dat ik mij zo weinig gedragen heb als een ellendige in al die 20 jaar, om gedurig gedrenkt te worden uit de beek Zijner wellusten. Nochtans heb ik gedurende twee en een half jaar gelovig mogen wandelen, gaande en sprekende onder al Gods volk. Maar o, ik begon zo een grote Goliath te worden, want ik was die man die de Heere zijn tong losgemaakt had. Zonder de mond des Heeren om raad te vragen ging ik in mijn eigen kracht naar een plaats om koffie te drinken. Daar was een vreemdeling gelogeed. Zij spraken over geestelijke zaken ook een woord mede. Maar o, daar heb ik zoveel slagen gekregen, dat ik veel van mijn sterkte en vreugde en blijdschap verloren heb. O, wat was mij ziel toen verward! Ik moet nog iets terneer stellen.

Twee dagen nadat ik bovengenoemde blijdschap beschreef, kwam er en schutter opdagen. Hij zei: 'uw schrijft daar al van blijdschap, blijdschap, wat blijdschap?' Het werd zo bemanteld en befloerst dat ik het niet kon aanzien als een weldaad van de Heere. Maar daar komt mij voor: *'verblijd u in de Heere, wederom zeg ik u verblijd u'*. Dadelijk nam ik mijn bijbeltje en zocht in de Psalmen, maar ik kon het niet vinden. De andere morgen komt mij voor, het staat in de brieven van Paulus. En mijn bijbel geopend hebbende vond ik het spoedig. Het stond in Filippenzen 4:4.

Om nu nog enige zaken te verhalen wil ik vooraf zeggen, dat de Heere in die reeks van jaren getoond heeft dat hij de God des eeds en des VERBONDS ten allen tijde en in alle omstandigheden betoond heeft te zijn. Zo ben ik eens ziekelijk geweest, zodat ik zelfs weken aan een stuk mijn kamer moest houden. De Heere bestuurde het zo dat in de werkzaamheden aan de molen voorzien werd. Ik kreeg in het begin, zo ik mij niet bedrieg, werkzaamheden met land en kerk. De Heere zond op mijn gebed nog een broeder ten mijnen huize. En toen ik hem alles meegedeeld had werd het hart daarna toegesloten, zodat ik zes weken dor verkeerde. Na die zes weken ging ik zelf mijn werk verder verrichten. Maar veertien dagen naderhand kreeg ik weer de koorts. Ik had niemand om in mijn behoeften te voorzien. Dat duurde drie dagen. Ik had de hoop, dat wanneer het zondag werd ik eens goed uit zou kunnen rusten. Maar 's zondags gevoelde ik dat ik nog zwakker werd. Ik werd moedeloos. Ik zei tegen mijn vrouw: *'ik ga naar bed, buig jij de knieën maar met de kinderen, ik zal maar aan het zittende bidden'*.

Ik ging bidden en toen ik aan het bidden was kreeg ik te pleiten op de heilsweldaden die Christus verworven had zowel voor het lichaam als voor de ziel en hoe dat die vloeiden uit de Vader en de Zoon en eindelijk zei ik: Amen. Ik smeekte, daar was iets gevallen en ik kon het niet noemen. Ik was net als een kind dat achter zijn rug keek dat nog iets verwachtte. Om 12 uur werd ik wakker en ik gevoelde mij zo gezond als ik ooit geweest was en ik mocht geloven dat de Heere de gezondheid had doen rijzen. En nu gevoelde ik iets en dat was de gewilligheid om nochtans de middelen te willen gebruiken die daartoe nodig waren. Ik sliep wederom in en 's morgens werd ik weer wakker. Ik was niet zo gezond als in de middernacht, maar was merkelijk beter. En de Heere gaf die dag wind naar mijn krachten. 's Woensdags was ik gans hersteld en donderdags ging ik naar de markt want ik was in geen weken naar de stad geweest, zodat mijn hart verlangend was naar het volk. Daar komende ontmoette ik mijn vrienden. Dat was: *'wel molenaar, hoe heeft het zoal gegaan?'* Ik zeide: *'wel vrienden, de Heere heeft beloofd dat Hij de gezondheid zal doen rijzen'*. Maar wat gebeurde er? Acht dagen naderhand ging ik weer naar de stad, gezond en wel. Eer ik bij Ter Buttinge was kreeg ik de koorts. De koorts verheffende, ik was bij Bakker **Louws**, ontmoette ik **Cornelis Louwerse**. Hij zei mij:

'Molenaar, *gá* toch niet naar huis, maar *rij* met een wagen'. Of hij gezien heeft dat ik aanvechtingen kreeg weet ik niet, maar toen het tijd was dat de wagens wegrepen kon ik niet mee vanwege de koorts. O, die bestrijding die ik toen gehad heb, dat de Heere de gezondheid zou doen rijzen en hoe dat nu het tegenovergestelde bleek. Had ik het nu maar niet verteld, velen zouden het in liefde overzien, maar ik had het tegen Putte verteld en die zou het niet in liefde overzien. Daar ging het niet zo gemakkelijk mee. O, wat een benauwde dag ik toen gehad heb, vanwege mijn bestrijding, kunnen diegenen die enige kennis hebben aangaande deze zaken, wel beseffen. Des avonds nam de koorts af en ik ging gewond en verslagen naar huis. Ik heb geen koorts meer gehad en ik heb het naderhand altijd gezien als een beproeving. Zover ik mij kan herinneren was het in het jaar 1859.

Zo ben ik eens gekweld geweest met natuurlijke jaloezie. Dat is een smartelijk iets, want het houdt niet op dag noch nacht. Ik had het voorrecht er vroeg over te gaan spreken met de vromen, ook tegen mijn vrouw. O, wat was het een kwelling! Die er iets van kent weet wat het is. Sommige van Zijn kinderen gaan er jaren onder gebukt, ja soms tot het graf toe. Het behaagde de Heere mij er spoedig van te genezen. Mijn vrouw leefde in die tijd bijzonder voor haar gemoed en had veel werkzaamheden.

En nu kwam ik in een ander geval, namelijk dat ik de Geest in mijn vrouw tegenstond door die jaloezie, zodat ik niet alleen de Geest in haar uitbluste maar ook een zonde tegen de Heilige Geest begaan had. De vijand ging met mij redeneren en ik stemde hem in alles toe. En toen ik in alles toegestemd had was ik in het net verward en ik kon er niet meer uit. Toen sprong de vijand met mij rond zoals hij wilde. O, wat heb ik toen benauwde dagen gehad. Al mijn bevindingen die ik hem voorlegde sloeg hij uit mijn handen. Angst en benauwdheid overvielen mij met vragen zodat ik soms niet anders dacht dan te stikken. In die benauwdheid riep ik uit: 'mijn lichaam kunt gij doden, maar mijn ziel niet'. Het gebed was mijn enige ademtocht.

Zo was er eens een vrome te dezer plaats die openbaar profeteerde hoe dat de Heere zal komen en de inwoners met zijn oordelen bezoeken. Ook dit gaf zo een angst en verslagenheid in mijn hart, ziende op de aanwassende zonden en hoe dat de Heere naar Zijn rechtvaardigheid zou kunnen handelen. Wat was ik dan benauwd.

Wij hadden die zomer zo een langdurige droogte. Ik was zo bevreesd indien er enige verandering van weer kwam, dat er storm, onweer of orkanen zouden komen, mogelijk tot verwoesting van mens en vee. Maar daar droomde ik op een nacht dat de Heere regen gaf en ik zag de regen recht neervallen van de hemel. En eindelijk werd ik wakker, en ziet het was een droom. 's Donderdags was ik in Middelburg bij de vromen geweest. Wij werden daar ondervraagd of wij geen werkzaamheden hadden, nademaal het stomme vee zuchtte om onze zonden. Ik durfde niets zeggen want het was maar een droom.

Kort daarop ging ik naar een vrouw. Wij spraken samen en zo zegt die vrouw: '*ik moet eens vertellen mijn droom die ik gedroomd heb*'. En die droom was net gelijk aan mijn droom. Toen vertelde ik mijn droom ook. Maar kort daarna zat ik op een middag aan tafel en daar kwam verandering van weer. De Heere gaf regen en ik zag de regen recht uit de hemel neervallen, precies als in mijn droom. Mijn hart brak en die vernedering die ik toen ondervond heb ik nooit zo ondervonden. Ja, en naderhand heeft diezelfde vrouw⁸ zelfmoord begaan.

⁸ M.i. diezelfde vrouw die eerst profeteerde

Zo ben ik eens geweest bij dominee Van Dijke. Hij verhandelde de 17^e zondag: '*wat nut ons de opstanding van Christus*'? Onder het verhandelen werd ik zo gelovig werkzaam hoe dat al hetgeen ik ondervonden had en nog ondervond een vrucht was van de opstanding van Christus. Ja lang daarna heb ik de vrucht van de predikatie mogen genieten. Menigmaal als ik een gebedje kreeg, mocht ik geloven dat het een vruchtje was van de opstanding van Christus.

Zo was ik eens zo verlegen aangaande een natuurlijke zaak in de molen, hoe dat ik dat veranderen moest. Maar ziet, des nachts droomde ik en ik zag in die droom hoe dat ik die veranderingen moest maken. Kort daarna deed ik het gelijk ik het in mijn droom gezien had. Toen moest ik betuigen: *het is van de Heere geschied*.

In het jaar 1887 kwam ik bij een vroom man te dezer plaatse. Wij zaten met z'n drieën. De Heere ontsloot mijn hart en deed mij gelovig uit mijn weg spreken. Eindelijk komt de tijd dat ik moest vertrekken. De vrienden drongen aan om toch nog wat te blijven. Zou ik echter mijn vrede behouden dan moest ik weg. Vertrekkende viel Psalm 130:4 in mijn hart:

*Hoopt op den Heere gij vromen,
Is Israël in nood,
Er zal verlossing komen.
Zijn goedheid is zeer groot.*

Onder ons drieën was er één persoon waarvoor ik eerst enige geloof mocht oefenen dat deze daar ook in mee ingesloten was. Toen was het dinsdag. 's Donderdags kom ik uit de stad, het was een voorjaar van veel regen, de zomervrucht wist men niet in de aarde te werpen en de arbeider zuchtte omdat hij geen werk had. Dat woog zo op mijn hart. En daar komt mij voor Psalm 104:4 (berijmd). Daar kreeg ik te pleiten op zijn eigen Woord en ik kreeg te geloven dat de Heere verandering in de natuur zou geven. 's Avonds zaten wij samen te spreken, mijn vrouw en ik. Mijn vrouw zei: '*wij krijgen weer regen want het kabinet kraakt*'. Ik had haar niets meegedeeld aangaande mijn werkzaamheden van 's middags, alleen zei ik: '*Die op de wolken ziet zal niet maaien en die op de wind ziet die zal niet zaaien*'. De andere dag komt er een onweersbui op en het goot water uit de hemel. O, o, wat deed de verzoeker zijn werk. Mijn ziel kroop als een aal in elkander. En het was niet alleen dat hij dat werk betwistte, maar hij tastte ook mijn staat aan, want hij zei mij: 'hebt gij u nu hierin zo bedrogen gelijk de blijken en bewijzen nu reeds duidelijk zijn, zo kunt hij u zelf ook bedrogen hebben in uw staat'. En ik stemde het toe. Dat was zaterdag ook zo, want ik had niet alleen mogen geloven dat de vrucht in het aardrijk zou ingeworpen worden, maar ook dat ze ingezameld zal worden. En nu scheen het alsof ze niet eens in het aardrijk zou geworpen worden.

's Zondags was het mooi weer. 's Maandag kwam er in het noordoosten een regenboog in de wolken. **Willem**, mijn jongste zoon stond bij mij. Hij zei: '*ziet vader, een regenboog, dat is brak weer*'. Maar ik kreeg hogerop te zien, mijn geloof aangaande die zaken werd versterkt. Ik zag in die boog dat God aan Zijn verbond gedacht ten goede. Zodat zaaien, noch maaien niet zouden ophouden. Van die ogenblikken af heeft de Heere verandering gegeven in de natuur. Zodat het zaad in de aarde kon geworpen worden.

De ganse zomer was ik min of meer werkzaam met Psalm 130:4. In het najaar, ten tijde van zwarte en witte bonen, kregen wij zoveel regen dat het scheen alsof de vrucht tot mest op het land zou moeten blijven. De vijand bleef niet stil. Ik was in die tijd eens op een gezelschap. Ik had het maar benauwd vanwege de strijd. En uit het gezelschap zei iemand tot mij: 'Molenaar, ik heb u wel eens meer horen spreken dan vanavond'. Ik zei: '*ja vriend, als het schijnt dat de Heere tegen Zijn belofte handelt, dan valt er zoveel niet te spreken*'. Maar nochtans dreef de benauwdheid mij uit naar de Heere en ik mocht het

de Heere voorleggen wat Hij mij had doen geloven. Hoe hij mij had doen geloven dat de vrucht des lands zou ingezameld worden. Kort daarop heeft de Heere verandering in de natuur gegeven, ja zelfs boven bidden en denken is de vrucht ingezameld geworden. Looft de Heere mijne ziel en al wat binnen in mij is, Zijnen heiligen Naam'.

In die dagen kwam mij die waarheid eens voor uit Richteren 5:6. *'In de dagen van Jaël hielden de wegen open en die op paden wandelden gingen kromme wegen'*. Die geen vreemdeling is van zijn eigen hart en van de Kerk Gods zal mij wel verstaan. De getrouwen worden weggeraapt. Dit moest zeker wel in oefening zijn, hier is zeker schuld van onze eigen ziel, zodat vanwege onze bid- en geesteloosheid het wachten en uitzien om de Heere bijna niet meer gekend wordt. Zodat de Bruidskerk overstroomd wordt met mannen als reuzen, en van grote lengte. *"O HEERE behoud, want de waarheid struikelt op de straten en wat recht is kan er niet doorgaan"*. Een enkele getrouwe is hier en daar nog, maar het is een gehate Micha.

Zo was ik eens op een nacht dromende, in mijn dromen werd ik besprongen door een stier, iedere sprong die hij deed kwam hij nader bij mij. Zijn laatste sprong die hij deed was ik zeker onder het bereik van zijn klauwen gevallen maar toen werd ik in de hoogte opgevoerd en ik was buiten zijn bereik. Toen werd ik wakker met deze woorden: *'de sterke stieren van Basan hebben niet overmocht'*.

Op een avond werd ik zo bezwaard. Want het was voor mij verborgen wat er op handen was, daar scheen nergens redding. Bezwaard en zuchtende kwam ik bij een vriend, deelde hem mijn banden mee waar ik in was. Ik vertrouwde dat hij deel nam in mijn banden. Eerst sprak hij geen woord, maar eindelijk zei hij: *'ik weet geen betere raad dan bidden'*. Ik zei: *'bidden, dan moet er geloof zijn'*. Dadelijk kwam de droom voor mijn aandacht. En o, dit moet ik zeggen, de Heere voerde mijn ziel in de ruimte, zodat de sterke stieren van Basan niets vermochten.

Zo ben ik eens naar **Vlissingen** gegaan. Daar werd een molen verkocht. Die molen werd goedkoop verkocht, zodat ik hem zelf kocht. Ik moest die molen spoedig aanvaarden. Ik zou er zelf met mijn vrouw gaan wonen, dan waren wij dicht bij de kerk en veel meer andere bedenkingen. En mijn vrouw was toen ziekelijk, dus trok ik er alleen heen en mijn jongste zoon op de molen latende. De eerste dag dat ik de molen aanvaardde werd ik zo bezwaard in mijn gemoed. Ik overdacht de stille plaats waar ik gewoond had en de vele verzoeken waar ik nu inkwam. O, ik werd zo bezwaard in mijn gemoed, zodat ik 's avonds buiten de stad ging wandelen in de eenzaamheid. Maar in de eenzaamheid zijnde kreeg ik het nog banger voor mijn gemoed. Zodat ik weer stadwaarts keerde. Zo als ik bij de stad kwam viel die waarheid in mijn gemoed: *'mijn ziel, keer weder tot uw rust, want de HEERE heeft aan u welgedaan'*. Psalm 116 vers 7. O, ik barstte in tranen uit en riep: *'O mijn Vader, Gij hebt nooit als wèl gedaan, maar ik ben van U afgeweken en ik heb de mond des Heeren niet gevraagd. Och Heere, doe mij wederkeren al was het met schade en schande'*. O, ik zag iets van de weldaden die God gegeven had en hoe dat ik nu van de Heere afgeweken was.

Daarop kwam ik in een andere dwaling, de vijand zeide: 'gij verstaat die waarheid niet, gij hebt die molen goedkoop gekocht en dat is die weldaad die de Heere gedaan heeft. En het wederkeren tot uw rust moet gij anders verstaan. Gij waart die dag zo beroerd, gij hoeft zo beroerd niet te wezen, keert weder tot uw rust, namelijk in uw binnenste'. Dit schoot zulke diepe wortelen, dat alles omwendde zodat ik de vijand geloofde. Een vroom man in Vlissingen die ik het meedeelde zei tot iemand: *'De molenaar is blind voor die zaken aangaande die waarheid, want'* zo zei hij, *'indien het waar is wat die man voorgekomen is, zo zal hij weer naar zijn vorige plaats moeten'*. Toen heeft de Heere mij die waarheid leren verstaan, door mij het bittere te doen proeven van uit de

weg te lopen, zonder de mond des Heeren om raad te vragen. Zodat ik na vier maanden tijds de wrange vruchten der zonde geproefd hebbende, eindelijk weer op mijn vorige plaats gekomen ben en naar ik geloof tot blijdschap van de vromen.

Sterven van dochter Maria en zijn vrouw

In het jaar 1873 werd mijn enigste dochtertje door een zware verkoudheid aangetast. Toen zij nog een klein kind was scheen het alsof er werkzaamheden waren. Over de godsdienst en de vromen te horen spreken was al vroeg haar element. Toen zij 15 à 16 jaar oud was scheen het, alsof alleen de wereld haar hart innam, nochtans bleef zij altijd onderworpen aangaande de godsdienst en had altijd veel lust tot onderzoek. Zij werd van haar verkoudheid zo het scheen hersteld, maar in de maand mei werd zij wederom aangetast. Mijn bezwaren aangaande haar vermeerderden, zodat ik het aangezicht des Heeren ernstig zocht. Deze waarheid kwam op in mijn hart: *'de heerlijkheid van dit laatste huis zal groter worden dan van het eerste'*. Haggai 2:10. Het lag zo vast bij mij dat de Heere een afgesneden zaak met haar zou doen. Maar nu had ik heimelijk hoop dat de heerlijkheid van haar laatste huis heerlijker zou zijn dan haar eerste, zodat ik altijd uitzag of er geen meerdere werkzaamheden bij haar kwamen. Sinds die tijd had ik aangaande haar herstel niet meer te bidden, maar wel aangaande haar bekering.

Zo verliep de zomer tot op het einde van september. Toen werd ons het hopeloze van haar toestand duidelijk, zodat ik en mijn vrouw veel in angsten verkeerden. Enige dagen liep gedurig door mijn gemoed Psalm 1:4.

*God kent den weg en der vromen gemoed,
Hij draagt zorg voor hen en voor hun goed.*

Dat ging zo op en neer tot januari. Ik kon er weinig mee spreken vanwege mijn vaderlijke aandoeningen. Mijn vrouw die sprak er dikwijls mee aangaande haar toestand voor de eeuwigheid. Gaarne hadden wij meer bekommelingen gezien. Zij sprak veel uit dromen, waaruit zij opmerkte dat zij sterven zou. En ook over haar kloppingen in haar kindse dagen, maar hoe dat zij de wereld was ingegaan. Veel was zij lettende op de werken Zijner Voorzienigheid. Toen haar toestand verergerde en ik in mijn afzondering was voor haar, kwam mij die waarheid voor: *'Ik, Ik ben het die de overtredingen uitdelg'*. Van die tijd af zag ik meer af van de vromen en ging ik meer naar de Heere uit, dat het alleen Zijn reddende hand zou moeten zijn. Daarop komt mij deze waarheid voor: *'Haar gerechtigheid is uit Mij, spreekt de HEERE'*. Toen riep ik uit mijn binnenste: *'och HEERE, dat komt nader'*. O, wat was ik uitzierende om het uit haar eigen mond te horen!

De laatste namiddag was ik veel werkzaam, alhoewel ik niet wist dat haar einde zo nabij was. De dood greep haar aan en ze heeft een harde dood gehad. O, dat heeft mij wat benauwdheid gekost, wat deed de vijand zijn best! En zij had tegen mijn vrouw gezegd dat de vijand haar gedurig plaagde en, zeide zij, hij zegt: *'als het einde komt, zal ik u ringelen'*. Mijn vrouw kon bij haar sterven niet tegenwoordig zijn.

Eindelijk is zij ter aarde besteld. Toen ik achter de baar ging kwam mij deze waarheid voor: *'Lazarus, onze vriend slaapt'*. Enige dagen daarna werd ik zo bedroefd, o die harde dood, o dat had mij zo beroerd. Toen kwam mij deze waarheid voor: *'zijn u de vertroosting Gods te klein?'* Ik zag er iets in van een kleine bestraffing. Zo was het eens dat ik mijzelf beklagde, toen kwam deze waarheid mij voor: *'Ben Ik u niet beter dan tien zonen?'*

Ik heb het nu hier neergelegd, zoals de werkzaamheden mij voorkwamen, de eeuwigheid zal alles openbaren. Een vrome vrouw in die tijd vroeg mij eens, of ik het aan de Heere had kunnen overgeven? Ik kon daar toen niet op antwoorden, want het gewichtvolle van de eeuwigheid bracht mij in die werkzaamheden gelijk ik hier terneer gesteld heb.

Mijn vrouw had in haar werkzaamheden dit woord ontvangen: *'Ik zal u de vertroosting weder geven'*. Nu weten wij dat sommige beloften strekken tot in eeuwigheid. De Heere moet in alles de toepassing geven; want ze was van de gedachte dat zij nog van haar ziekte zou opgericht worden, zodat haar dood een dubbele slag voor haar was. Treurende is zij haar ongeveer een jaar naderhand door de dood gevolgd.

In die tijd werd ik eens wakker met deze waarheid: *'De Verlosser zal uit Sion komen'*. En daar kwam nog bij: 'er bestaat een preek van Van der Groe'. Gelijk ik hem ook gevonden heb in zijn 14 Bidddag-Predikaties. Het was alleen de waarheid die viel, ik wist niet of het voor mijn vrouw of voor Sion was. Acht dagen naderhand heb ik de kracht der waarheid eerst leren verstaan. Toen leerde ik iets verstaan aangaande de doding der zonde, dan is hij *verenigd met het kruis*, al moest hij het ook zijn leven lang dragen, dan zal hij nog de Heere loven.

Zo kwam mij in die tijd deze waarheid voor: *'Twist Heere met mijn twisters, bevrijd mij van het ongoedertieren volk'*. Daar werd ik werkzaam mee voor de Heere, zodat het een gebed werd. De Heere heeft die twee laatste werkzaamheden vervuld, maar daar zij van een tedere omgang zijn, acht ik het niet nuttig om ze mee te delen. Dit ene wil ik er nog van zeggen: de Heere zal Zijn aangezicht niet altijd verbergen, als Zijn volk in ellende is, noch haar onderdrukking vergeten. En wanneer het gegeven mag worden: *'Twist Heere, met mijn twisters, bevrijd mij van het ongoedertieren volk'*, dan is de verlossing nabij.

Al dit vorige is geschreven in 1876.

De Raad des Vredes

Nu zijn er wederom enige jaren verlopen en ik heb wederom begeerte om nog enige zaakjes te vermelden die de Heere mij nog in gedachten brengt. En andere die Hij mij van tijd tot tijd geschonken heeft uit Zijn eeuwige liefde en volle ontferming. O, mocht God de Heilige Geest, Die van God de Vader en de Zoon uitgaat mij onwaardige, nu nog eens klaar doen overkomen die Manna-korreltjes die Hij om Zijn eeuwige liefde aan mij geschonken heeft. O, dit wil ik gaarne belijden, ik die in mijzelf aangemerkt, niet anders verdiend had, dan in de hel geworpen te worden. Maar o, tot roem van mijn Koning mag ik zeggen: Die het leven en zaligheid geschonken is en alles uit pure liefde, uit vrije liefde, uit eeuwige liefde, ja uit ondoorgrondelijke liefde; niet te kunnen peilen in hoogte of diepte, in lengte of breedte. De pijlers zakken en zinken in de nooit begonnen eeuwigheid, in de Raad des Vredes, waar de Heere Jezus het op Zich nam om de geschonden deugden en volmaaktheden des Vaders te helen en de Heilige Geest zal uitgaan van de Vader en de Zoon om de zondaar te overtuigen en bewerken om een deelgenoot van de zaligheid te worden. Hetwelk alles in dit Vredeverbond lag opgesloten, eer er nog iets van het menselijk wezen aanwezig was. Daar horen wij weer spreken in de 85e Psalm het 11e vers: *'De goedertierenheid en de waarheid zullen elkander kussen'*. Daar nam de tweede Persoon in de aanbiddelijke Drie-eenheid, door een onuitsprekelijk verborgenheid op Zich om vlees te worden. *Geworden uit een vrouw, geworden onder de Wet, opdat Hij degenen die onder de wet waren verlossen zou, opdat wij de aanneming tot kinderen verkrijgen zouden*. Op dat Hij Die geen zonde gekend heeft voor de mens zonde worden zal, teneinde de mens, die geen rechtvaardigheid had, rechtvaardigheid Gods in Hem zou worden. En eindelijk horen wij hoe dat de partijen verenigd zijn. Hoe dat de zondaar door de lijdende Borg en Middelaar wederom met God verzoend wordt. Waarop in plechtige vereniging wordt uitgegaan over de geboorte van dat Wonderkind: *'Ere zij God in de hoogste hemelen, vrede op aarde in de mensen een welbehagen'*. Ziedaar, daar ligt de grond, het

fundament in de Raad des Vredes, in de eeuwige, vrije, soevereine, verkiezende liefde! Ziedaar, daar ligt de grond van zaligheid voor een uitverkoren kind van God, buiten hem, eer er nog iets aanwezig was van dat grote scheppingswerk, voordat onze eerste voorouders Adam en Eva nog aanwezig waren. O, dat pronkstuk van Gods schepping, naar Zijn evenbeeld geschapen, in ware gerechtigheid en heiligheid!

Nu zouden er veel vragen opgeworpen kunnen worden. 'Vanwaar komt dan zulk een verdorven aard des mensen'? Dezulken verwijzen wij naar de Catechismus, die de vragen in korte antwoorden oplost en die jaarlijks in de Gereformeerde kerken uiteengezet wordt. Deze vragen liggen in ieder menschen hart. De Geest heeft nogal wat werk eer die vragen opgelost zijn. Vooral als de Heere geen diepe weg met de ziel houdt in het wederbaren. Want mag hij door de Geest geleid worden naar het paradijs, dan zal hij een zeker dichter kunnen nazeggen: '*Adam viel en ik in hem*'. Daar ligt nu dat pronkjuweel van Gods schepping! Daar zijn al de ellenden uit voortgesproten. Zodat wij ten volle moeten bekennen dat wij onbekwaam zijn tot enig goed en geneigd tot alle kwaad.

Enkele ondervindingen op gezelschap

In nu wil ik nog enige zaakjes vermelden die mij na het schrijven van 1876 nog indachtig gemaakt zijn, alle vloeiende uit het Vredeverbond. Het is nu wellicht 33 jaar geleden dat ik onder de bediening van **dominee Klijn** was, toen hij de derde zondag verhandelde. Daar leerde ik iets en daar gevoelde ik iets. Hij verhandelde onze diepe val in Adam. Ik gevoelde een blijdschap in mijn hart dat er een val geweest was. Niet om de val, maar omdat de zaligheid zou kunnen geopenbaard worden. Hoe zou anders de barmhartigheid Gods geopenbaard zijn geweest? En het is nu ruim twee jaar geleden dat ik er iets van durfde vermelden, omdat ik er nooit vromen over had horen spreken en nooit een schrijver er over las. Zodat ik bevreesd was om het aan te zien als een Goddelijke lering, maar het bleef altijd bij mij liggen. Zo las ik eens in **Justus Vermeer**, zijn vrije stoffen, *handelende over de natuur en grootheid der zonde*. Het staat in het stuk van *des zelfs afkomst*.

O, de zonde is niet van God, want God is het hoogste Goed. De Heere haat en straft de zonde volgens Habakuk 1:13. 'Zo is de Heere te rein van ogen dan dat Hij het kwade kan aanschouwen of verdragen'. En in Psalm 5:5-7. 'Gij zijt geen God Die lust heeft aan goddeloosheid; de boze zal bij U niet verkeren; de onzinnigen zullen voor Uw ogen niet bestaan; Gij haat alle werkers der ongerechtigheid; Gij zult de leugens sprekers verdoen; van de man des bloeds en des bedrogs heeft de Heere een gruwel'. Zo ver is het er van af dat de Heere de oorzaak der zonde zou zijn. Integendeel, zo kan de Heere zelfs geen medelijden met de zondaar oefenen, ja niet met een schreiende zondaar, *buiten Zijn Zoon*, omdat de zonde hem hatelijk en walgelijk ellendig maakt in Gods ogen, zodat God hem verdoen moet omdat Hij Zijn deugden bemint. Van het licht kan geen duisternis, van de zuivere heiligheid geen onheiligheid voortkomen. O, die dat ongerijmd van de Almachtige noemen, kunnen geen kennis van God, noch genade hebben. Ze dragen het zwarte merk bij zich en op hun voorhoofd, dat zij naar de afgrond rennen. Maar wel degenen die zuchten over die boze bedenkingen in het hart en onder diepe bestrijdingen, die dagelijks van de boze als met de drek en allerhande vuiligheid bestormd worden en menigmaal niet kunnen onderscheiden dat zulks niet zozeer hún zonden zijn. Laat ik maar iets zeggen, of het nuttig was voor de een of de anderen. Vrienden, in geval de Heere gehouden was geweest de val des mensen te voorkomen en dus de val te beletten, zo was hij geen God geweest, want dan was Hij afhankelijk van de mens en niet soeverein. Tot zover Justus Vermeer.

Daar ik in al die jaren niet over deze zaak heb durven spreken, vond ik het hier opgelost. Niet lang na dezen hoorde ik een vrouw spreken, die dezelfde lering ondervonden had.

Nu nog een andere zaak. In mijn eerste overtuiging deed er een zaak op waarmee ik bezwaard in mijn gemoed ging. Ik voelde dat ik werd aangezet om te zeggen: 'Wijk van mij, want aan de kennis van Uw wegen heb ik geen lust'. En almaar aandrang om het nu te zeggen. Dat gebeurde dag en nacht, ook onder het bidden. Ik was zo bevreesd dat ik het zou zeggen en als ik het zou zeggen dat het voor eeuwig verloren was. Ja, dat het dan zelfs de zonde tegen de Heilige Geest was. O, wat was het mij soms bang! Ik deelde het eens aan iemand mee, alhoewel hij ook nog niet lang op de weg was. Hij zei: *'het zal nog wel eens kunnen gebeuren dat gij het zegt'*. Het deed mij geen goed, ook geen kwaad, maar het benauwde mij maar. Eindelijk kwam ik eens bij een vrome Christin die veel onderscheiden licht had. Ik deelde haar mijn bezwaar mee. Zij nu ziende dat het de duivel was die mij in beroering bracht bestuurde mij en verhandelde de zaak waarin ik verkeerde. Zij zeide: *'indien gij geen toestemming gegeven heb dan is het uw zonde niet maar dan is het de duivel zijn zonde, daar hij nog eenmaal voor geoordeeld zal worden'*. 's Avonds naar huis gaande en onderweg zijnde, zei de vijand: 'gij hebt daar nogal gesproken' en veel meer andere dingen, zodat het mij zeer benauwde. Ik zei: 'als ik spreek dan is het niet goed en als ik niet spreek ook niet, ik zal dan maar nooit spreken'. Ik had geen licht om te zien dat het de vijand was, maar dit weet ik dat ik van dat ogenblik af van de kwelling verlost was.

Indien onbekeerde of godsdienstige mensen, of anders uitgedrukt farizeïsche mensen het horen, zouden ze zeggen: 'Femelarij'. Maar voor de vromen die in bestrijding en in banden gebracht zijn door de zielenmoorder en vredeverstoorder, o, mocht het voor hen nog zijn dat het kleine lichtje hier ontstoken (die in strijd door de vijand gebracht zijn) diende om zijn listen te ontdekken en spoediger eruit verlost te worden dan ik. Och, mochten er zielen zijn die in zulke banden zijn, vertelt uw zaakjes eenvoudig aan de Heere. Zoekt, indien gij kunt vanwege uw beroep, een gezet te zijn van die de Heere vrezen en deelt uw zaak mee aan geoefende mensen die ervaring hebben aan de wegen Gods. En die met zulke zielen die in doodsangst verkeren, verwaardigd worden, als de Heere ze op het hart bindt om ze mee te dragen voor de troon Gods. Die dan zeker verwaardigd worden om ze te brengen bij die barmhartige Hoge priester, Die gezeten is aan de rechterhand des Vaders en Die medelijden kan hebben met hen, opdat de listen en strikken van satan, op des Heeren tijd ontdekt worden.

Hoewel de vijand zijn schuld hiermee vermeerdert en hij in de dag des oordeels ook hierover zal geoordeeld worden, zo zullen Gods kinderen hieruit lering of oefening trekken. De apostel drukt het uit: *'zijn listen zijn ons niet onbekend'*. Dit spreekt hij niet alleen in de tegenwoordige tijd maar ook in de toekomstige tijd. Hij neemt de ganse Kerk Gods mee tot aan de voleinding der wereld. Zulken zullen dan niet alleen oefening voor zichzelf hebben maar ook om anderen te besturen en zo tot een hand en een voet zijn.

In deze donkere dagen zijn er zelfs vele vromen die zeggen: Femelarij of zwaarmoedigheid, maar ook *zenuwprikkelen* en *kinderpap*. Ik hoorde eens iemand dat woord uitdrukken en die vergeleek Myseras hier bij. Het valt immers niet te ontkennen dat er velen ongezond en slaperig zijn geworden. Ik bedoel niet in hun *grondstaat* maar in hun *oefening*. Want zien wij eens een 30 of 40 jaar achteruit, wat wordt de *onderwerpelijke waarheid* achter de bank geschoven! Weinig of niet hoort men de zwaarigheden van het gemoed nog oplossen. Waar hoort men een ziel nog besturen wanneer ze in strijd of aanvechtingen is? En dan is het nog veelal ongegrond bestuur. Waar neemt men ze mee? Dat wij ze niet kwijt kunnen worden in staan of neerliggen?

Waar gaat men ten huize Gods met hun zwarigheden, hetzij door verzoeken en klachten van hun ongeloof of struikelingen hetzij over de kracht van Amalek of over de onderdrukking van vriend of vijand? Of dat iemand eens komt met een overwinning op de sterke Ezau, of eens iemand in een ijver om anderen te bekeren? Ik vraag nog eens: waar vindt men die? En als men huiswaarts keert dat de zwarigheden door de Geest opgelost zijn, de monden vol zijnde tot elkaar om de Heere te erkennen en met nieuwe moed te lopen in de loopbaan? Want Gods volk is een gewillig volk op de dag Zijner heirkraft om de Heere te dienen in heilige sieradiën.

O, dit wil ik aan het jonge volk meedelen, dat gebeurde dertig en veertig jaar geleden. Ik zeg niet dat er nu niets meer van aanwezig is, zeker wel, maar niet in die mate. Moesten wij dan niet bekommerd zijn als de Heere zegt: *'Wat Ik gebouwd heb breek Ik af en wat Ik gepland heb ruk Ik uit?'*

Als men dan tussen de kerktijd een weinig voedsel gebruikte voor het lichaam dan hoorden wij daar spreken door geoefende, ja 'doorgeleide' vromen over de werkzaamheden die zij in de week op hun werk of op hun bed gehad hadden. De leiding die de Heere met hen gehouden had in de trekking met koorden der liefde. Anderen, hoe dat ze gegrepen waren als een brandhout uit het vuur. Weer anderen hoorden wij spreken uit een aanklevend geloof en ook wel hun werkzaamheden neerleggen, zodat het klaar te zien was hoe dat de Middelaar hen al kwam te ontdekken en hoe dat een uitvloeisel is van de verdiensten van Christus, wat in al hun werkzaamheden uitstraalde. Ja, ook soms wel eens iemand die aan zijn ongeloof ontdekt werd, of hoe dat de kracht van het ongeloof verbroken werd. Anderen zagen wij nabij gebracht: *ik ben door de wet aan de wet gestorven*. En dan ook wel eens hoe dat *ze gerechtvaardigd werden in de vierschaar Gods en een recht kregen ten eeuwigen leven*.

Ik heb er zien staan in de angsten der wedergeboorte, de tranen waren hun tolken. Wie zal er niet jaloers zijn *op* en begerig *naar* de dagen vanouds? Zo gingen wij ten huize Gods bij die getrouwe knechten. Daar legden zij hun grondslag in de eeuwige, vrije, verkiezende liefde. Zij spraken er zo schraal niet over als in deze tijd. O, dan moest uw hart breken en uitroepen: *'Behoud o HEERE, want de goedertierene ontbreekt; want de getrouwen zijn weinig geworden onder de mensenkinderen'*. O, velen zijn weggenomen die zulke geoefende zinnen hadden en een helder oordeel en hun hartstochten waren geregeld. Wat hadden zij een licht om die onderscheiden zielen te besturen en ieder in zijn trap en mate waar de Geest hem gebracht had. En altijd besturende om in ware armoede en afhankelijkheid, te blijven wachten op de roering des Geestes. O, zij hadden zoveel licht om te zien, hoever de Geest ze gebracht had. Indien zij dan in die onderscheiden kindertjes, die in een mate en trap geleid waren, zagen dat zij niet vorderden, dat ze zich te veel ophielden met hun wettische werkzaamheden, of te veel ophielden met hun bevinding of soms wereldsgezinder waren of dor in hun gebeden, dan waren die geoefende zielsbestuurders bedroefd. Zij zagen altijd maar uit dat zij maar werkzaam bleven en of de Geest ze kwam te ontdekken aan hun beweegoffers. En dan gaven zij bestuur uit de waarheid om ze in de waarheid op te bouwen. Vooral als zij dan zagen dat zij in die fijne eigengerechtigheid hun zaligheid zochten, in zóveel gemoedsverbreking, in het uitgaan naar de Heere Jezus, in hongeren en dorsten, schreien en zuchten, en nog al meer éér zij wilden geloven. (Want het is een fijne eigengerechtigheid waarin gij uw zaligheid zoekt buiten Christus.) Maar zij gingen hen in de waarheid opbouwen.

Niet gelijk in deze dagen, als ze maar zeggen: 'gij moet in de waarheid opgebouwd worden', maar ze hebben zelf geen bevinding. En dan komt het nog wel daaruit voort dat zij bevreesd zijn voor geestdrijverij, of een Piëtist of een Quietist te zullen worden, zonder dat zij zelf in de grond der zaak weten wat of het is. Wellicht hebben zij nog

nooit gelezen Brakel 's *waarschuwende besturingen tegen de Piëtisten*. Gij kunt het in het *Eerste deel* vinden. Ja, sommigen willen maar al te veel uw mond stoppen met te zeggen: 'gij spreekt te veel van de christen en te weinig van de Christus. Dat zou nu wel waarheid kunnen zijn, maar de Geest komt Zijn volk op *Zijn tijd* er aan te ontdekken. Vooral als wij zien dat zulke zielen in een afhankelijke weg blijven en de praktikale bediening zoeken bij leraars, bij gezonde vromen of bij de oude schrijvers.

Is het niet een geesteloze tijd en heeft de duivel niet veel veld gewonnen wanneer dat verschijnsel in de Gods Kerk zichtbaar is? O, hoeveel ongezonde vromen ontmoet men in deze dagen. Ja, ge zult zelfs vromen ontmoeten die nog liever de dwaze en slapende maagden toevallen en aan een werkzame ziel de mond zoeken te stoppen met te zeggen: 'gij moet uit de waarheid opgebouwd worden'. Maar gaan wij ze eens na die dat bestuur geven, hoe los drukken ze zich uit! Geen vreze Gods zien wij, als zij de zielen behandelen. Hoe los en wereldsgezind is hun wandel! O, men hoort ze niet spreken over de weg van strijd, van nederlaag en overwinning, van schuld op de consciëntie en dat de schuld weggenomen wordt. Waar hoort men ze spreken over elkanders lasten te dragen? Maar welk verschijnsel merkt gij nog op? Omdat ze niet veel werkzaamheden hebben is hun overgebleven vijandschap tegen de ware bevinding en vergeving der zonde of tegen hun aanneming en kindschap. Nu is het wel waar, dat hun kerkelijke partij soms hierin gemengd is. En waarom? *Omdat zij zoveel liefde voor hun kerkelijk standpunt hebben zonder dat zij er ooit mee de dood ingegaan zijn.*

Gij zult zeggen, die uitdrukking van vijandschap en dat van Gods volk, dat is voor mij moeilijk aan te nemen. Dan vraag ik u: indien gij eens op een gezelschap of op de straat een vrome, een van uw beste boezemvrienden hoorde spreken van vernieuwde werkzaamheden, hetzij eens van een toegang tot de troon der genade, of dat de Middelaar eens meer ontdekt was voor het oog des geloofs, of welke aard van de vruchten vloeiende uit de opstanding van Christus hij ook ondervond. Let nu op! Hebt gij dan nooit vijandschap ontdekt? En waarom gevoelt gij uw vijandschap? Omdat de Heere aan uw vriend of vriendin iets van Zijn goedheid schenkt en u laat staan. Neemt geen raad aan van de ongezonde gelovige, die het onder de naam van geestelijke jaloezie stellen, maar neemt het hier op, hoe dat er een verborgen Amalek ontdekt wordt; die dan beschreid en betreurd wordt van zulke zielen.

Sommigen schreeuwen er tegen als zij het voelen opkomen. Daar zijn de zielen als het zich in hun eerste werkzaamheden vertoont, dat zij niet weten wat het is, totdat de Heere hen hieraan komt te ontdekken en leidt ze naar het paradijs terug, hoe dat ze die zonde ingelaten hebben in hun verbondshoofd Adam. En nu zijn ze gelijk een maagd die in 't veld verkracht wordt. Zij schreeuwt er tegen, zij heeft er worstelingen over en wil zichzelf schuldig maken voor de Heere.

"Wel mijn ziel, wat denkt gij nu, zal het een nieuwe ontdekking zijn, om bij beurten te zingen van nederlagen en overwinningen? Gij weet wel dat Haman 10 zonen had. En Haman is een afstammeling van Amalek. Maar wees nu werkzaam mijn ziel, houd moed want de vijand is in zijn sterkte ontdekt. Maar bedenk nog ten eerste: dat gij nog niet ten einde zijt van de loopbaan. Ten tweede, dat er nog 10 zonen van Haman zijn. En ten derde (en dit is de hoofdzaak) dat de prijs maar hangt aan het einde van de loopbaan. Wie zullen er nu gekroond worden? Die wettelijk gestreden hebben. Nu mijn ziel, houd moed, de Heere heeft aanvankelijk zijn legerplaats ontdekt. Namelijk in het paradijs. De Heere geve dan verder om in Zijn naam, Zijn kracht en in Zijn mogendheid meer dan overwinnaars bevonden te mogen worden door Hem Die mijn ziel liefgehad heeft met een eeuwige liefde; gelovende dat Haman met zijn 10 zonen zal verdelgd worden. Maar wees nu werkzaam mijn ziel, dat uw handen niet ontheilgd worden, want dan slaat gij uw handen aan de roof

en wordt uw geloofshand zwakker en uw geloofsoog wordt verduisterd zodat gij uw legering niet ziet. En dan gaat Zijn goedheid ver uit het gezicht, zodat gij weer een schuldenaar moet worden. Ik meen een Evangelische schuldenaar met boete en geloof. En wij moeten toch altijd maar schuldenaar blijven, zodat het maar altijd moet zijn: *genâ, o, God, genâ!* "

Zo zijn er nog anderen van Gods volk indien zij een vriend of vriendin horen spreken uit hun vernieuwde werkzaamheden, dat zij Amalek zijn natuur vertonen met zulk een ziel een blok voor te leggen om de kraan toe te draaien. Maar zo een ziel, (de spreker zijn raad niet kunnende aannemen) zoekt aan een ander zijn nieuwe ontdekking mee te delen, die er soms ook kennis aan gekregen heeft. En dan kunnen ze soms met ootmoedigheid en zelfverfoeiing, hun zonden belijden die ze met elkaar ontvangen hebben in Adam.

Nu gaan wij nog eens terug. Als we ten huize Gods opgingen of in een oefening, of in een gezelschap, o, dan hoorden wij hen in hun plechtige gebeden, met bijzondere gebedsgaven, geweld doen op de hemel, voor een afwijkend land en volk en voor Zijn Kerk, aanhoudende in het belijden van onze en onzer vaderen afwijkingen en van onze overheden. Daar bleven ze staan voor het aangezicht Gods, uitroepende: *'Hoe is het fijne goud zoo verdonkerd en de kroon onzes hoofds is afgevallen. O, wee onzer dat wij zo gezondigd hebben'*. De Heere erkennend in Zijn rechtvaardige handelingen met zulk een snood, afwijkend volk. En zij smeekten of het de Heere nog mocht behagen om nog voedsterheren voor Zijn kerk te verwekken. Ook dat er nog Ezra's en Nehemia's mochten opstaan om de muren van Jeruzalem op te bouwen, maar onder een smeken: *'Bij U Heere is de gerechtigheid, geef bij ons de beschaamdheid des aangezichts'*. En zo bleven ze wachthouden of de Heere ze nog eens zou antwoorden ten goede voor land en kerk, al was het aan de onedelsten. Zouden wij onder de weinige gezanten geen zwakheid en loomheid vinden in hun gaven? Is dat geen oordeel Gods over het volk dat de gezanten stom zijn vanwege de droogheid der hoorders?

Nu moeten wij nog terugkeren. Wanneer de ziel in haar eigengerechtigheid, hetzij in een fijne of grovere verward is, hoe dat ze dan zulke zielen zochten te besturen uit de waarheid om haar op te bouwen in de waarheid. De Heere eist van ons hoegenaamd geen koopgeld. Het is: *'komt, koopt zonder geld en zonder prijs. Ik en raad u dat gij van Mij koopt goud, beproefd, komende uit het vuur. Indien gij niet gelooft dat Ik Die ben, gij zult in uw zonden sterven'*. Wat moet gij dan geloven? Dat de Heere Jezus, die machtige, die algenoegzame, die gepaste en die gewillige Zaligmaker is van alle arme, voor God vervloekte en verloren zondaren, die maar gewillig zijn Hem te hebben. En dus ook voor u! En dan zeiden ze wel eens: *'och, dat de Heere u licht en inzicht geven mocht in deze weg van vrije genade'*. Dat was dan hun hartelijke wens. En dan zeiden ze: uw onmacht om te geloven kent gij niet zo gij ze niet gevoeld en 't gevoel ervan zal u uitdrijven naar de goedertieren Zaligmaker, Die de gevangenis heeft gevangen genomen en gaven heeft gegeven aan de mensenkinderen, op dat de wederhorigen bij God zouden wonen. *"Wij dwaalden allen als schapen, wij keerden ons een iegelijk naar zijn weg, doch de HEERE heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aan lopen. Om onze overtredingen is Hij verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf die ons de vrede aanbrengt was op Hem, en door Zijn striemen is ons genezing geworden."* Dit bestuur hebben wij met onze ogen gezien en met onze oren gehoord.

Anderen die verder in de weg waren en in een staat van verlating kwamen werden weder in een andere weg bestuurd. Mochten er zielen zijn in deze toestand dan raden

wij hen aan om het werkje van **Joseph Simons** te lezen: *De Staat en genezing van een verlaten ziel*. Omdat het werkje niet in ieders handen is, lust het mij om er een klein staaltje van uit te schrijven. Om het vroegere bij het tegenwoordige bestuur te vergelijken. Hij zegt dan in het 30^e hoofdstuk:

En tot besturing zal ik deze raad voorstellen. Zoekt de Vader in de Zoon. Misschien hebt gij Christus in uw hart niet recht opgehouden. Vanwege uw vervreemding van de Zoon heeft de Vader Zich van u vervreemd. Gaat en draagt Christus in uw armen, want Hij is Hem lief en de Vader heeft besloten al Zijn liefde door Zijn Zoon uit te storten. Christus is u voorgesteld. Wekt u op om Hem aan te grijpen en indien gij tot Hem komt zo hebt gij des Vaders hart. Gij maakt uw zaak Christus' zaak als gij tot Hem komt, en Hem kan niets geweigerd worden. Gij moogt bidden en wenen en uw stem verheffen, maar zo gij tot Christus niet komt, alles zal onnut zijn. Dan komt een mens tot Christus als hij dankbaar de aanbieding van Christus aanneemt en hij zijn zorgen op Hem werpt, begerende in zijn hart dat Christus voor hem Borg zij en alsdan gelooft dat hij aangenomen zal worden. Als er een van deze zaken ontbreekt komt gij niet tot Christus. 1. Moet gij de aanbieding omhelzen, achtende Hem aller aanneming waardig. 2. Moet gij u zelf op Christus werpen, anders zal Hij voor u geen Borg zijn; heilige afhankelijkheid verbindt Hem tot uw Vriend. 3. Moet gij geloven dat gij in God een Vriend zult vinden. Want zo gij de belofte niet gelooft, zo zal Christus niet voor u werken maar als gij aldus tot Hem gekomen zijt, dan zult gij niet missen. De Zoon zal deze belofte vervullen: *'Die tot Mij komt zal Ik geenszins uitwerpen'*, Joh. 6:37. Dit is een kostelijk woord. Christus zal de deur voor u niet sluiten als gij komt. Als gij u in Zijn armen werpt, zo zal Hij u niet uitwerpen. Als gij in Zijn armen valt, valt gij in Zijn hart zo zijt gij zeker dat indien Hij iets bij de Vader vermag, Hij uw vrede zal maken.

Nog een ander stukje uit Joseph Simons, toen hij in zijn zoekensweg was en zijn beminde vriend hem zo weinig troost gaf. En hij zodanig tot hem sprak dat hij daarover veel in kwellingen en wijsmaking verkeerde. Toen heeft hij zijn zwarigheden eens ontlast, zo woordelijk als hij kon. Zijn bestuurder zei:

Wel Joseph, hebben wij u ooit voor het hoofd gestoten of achteruit gezet, of van verre met u gesproken alsof wij geheel niet met u te doen wilden hebben? Neen, dat zij verre van ons. En zo wij onze tijd gedenken hoe het met ons gegaan is dan is uw spreken bij ons wel kenbaar. Wij hopen evenwel een hand en een voet te zijn. Want er wordt een zegen uitgesproken over hen die aan alle wateren zaaien. En wij hebben u altijd gezegd, wij zullen naar uw vatbaarheid spreken. En laat ons toe dit nòg te doen en aan de Heere om Zijn zegen te vragen. Wij hebben u wel gezegd dat uw werkzaamheden in Christus moeten eindigen, want wat uit Hem is keert weder tot Hem. Het is waar dat Jezus Christus in de wereld gekomen is om zondaren de zalig te maken. En gelukkig hij die het voorrecht heeft dit voor zichzelf te bezitten en Paulus na kan zeggen: 'ik heb de goeden strijd gestreden, ik heb het geloof behouden'. En dat zei hij toen hij te Rome gevangen zat en bijna de dagen en uren telde dat ze hem ter dood zouden brengen. Hier heeft het geloof Paulus ook behouden, tot heden toe. En dat was het geloof dat God de Heilige Geest om de verdiensten van Christus in hem gewerkt had. Want de werkzaamheden van Paulus eindigen altijd in Christus want hij zegt: *'ik vermag alle dingen door Christus Die mij kracht geeft'*. Welnu Joseph, gij gelooft immers wel dat de grond van onze zaligheid buiten onszelf in Christus moet liggen? En Paulus zegt in Romeinen 8: *'Dezelfde Geest getuigt met onzen geest dat wij kinderen Gods zijn'*. Hij zegt ook: *'dat wij leven, dat leven wij door Christus en Christus leeft in mij'*. Laten wij geloven op grond van

Gods woord dat geen beloften of inspraken buiten Christus, een troost kunnen uitmaken in leven of sterven. Zelfs geen begeerte en geen bekommring. Die dingen zijn niet kwaad maar men mag er zijn grond niet van maken buiten Christus. Want buiten Hem is er geen zaligheid. En zo zouden wij gaarne naar waarheid met u handelen. Wij zouden zeer kwalijk doen u af te wijzen. Indien men met iemand verkeert in het godsdienstige, dan liggen zulke eerstbeginnenden wel degelijk voor rekening van de gevorderden en wij zouden het niet gaarne op ons nemen om buiten Gods Woord een hard woord te spreken. We lezen: *'die om de Geest bidt Die zal hem gegeven worden'*. Nu dan vriend, de Heere lere u dan recht bidden en dat gij geen rust mocht vinden voor het holle uws voets voordat gij zeggen kunt: *'ik leef niet meer in mijzelf, maar wat ik leef, dat leef ik door het geloof des Zoons Gods'*.

Dit bestuur had een gezegende uitwerking. Hij zegt zelf: 'door genade mag ik nu leren zien door het geloof in Christus, de Voleindiger des geloofs, tot mijn troost in leven en in sterven'. Na deze werkzaamheden kwamen zijn vrienden hem bezoeken. Nadat hij zijn vernieuwde werkzaamheden meegedeeld had zeiden zij: 'hetgeen gij ons verteld hebt is bij ons kenbaar. Wij hadden wel gedacht dat het eens duister zou worden door de zelfkennis en een grote mengeling van tegenbedenkingen, maar mijn broeder, geen nood. Het einde van uw weg is Christus en wij vinden in u dat gij wettig hebt gestreden. Aan het einde van uw loopbaan zult gij met al Gods volk gekroond worden uit genade om de verdiensten van Jezus Christus'.

Op de gezelschappen zongen zij dan uit Groenewegen: (De lofzangen Israëls, 1^e deel, 3^e lied.

*Ik heb een trouw gesloten,
Met al Gods gunstgenoten.
Der heirenscharen Heer'.
Heb ik de hand gegeven;
En met mijn hart geschreven:
'Mijn heil is in Zijn eer'.*

*Het zal mij niet berouwen,
Ik zal niet meer aanschouwen,
Met lust mijn oude staat.
Weg wereld, laat mij rusten,
Weg, weg met al uw lusten,
Gij zijt bij mij gehaat!*

*Mijn ziel heeft licht gekregen,
Van God en van Zijn wegen,
Mijn harte is bereid,
Met lijdzaamheid te lopen
Het pad van 't zalig hopen,
Der zaal'ge heerlijkheid.*

*Weg duivel, wereld, zonde.
'k Zat lang genoeg gebonden
In uwe slavernij.
Nu ben ik uit uw handen,
Verbroken zijn de banden,*

Nu is mijn ziele vrij!

*'t Is hier zo blij en heilig
't Is hier zo vrij en veilig
Ik zit in zoveel rust.
't Is hier al heil en vreden,
Mijn ziele vindt met reden,
Hier al zijn heil en rust.*

*Mijn staat is zo bestendig,
De duivel mag inwendig,
Op mij eens komen aan.
Met schande moet hij wijken,
'k Zal nimmermeer bezwijken,
Maar eeuwig blijven staan.*

*Want Gods getrouwigheden,
't Verbond van Zijne vreden,
Neemt nimmermeer een end.
Den Geest aan mij gegeven
Zal eeuwig in mij leven,
Wat is er dan bekend*

*Dat mij terug zal halen?
En 't enenmaal doen dwalen
Van mijn verkoren pad?
Al waren dan de wegen
Wat krom en steil gelegen,
Ik word het nimmer zat.*

*De aarde mag verand'ren,
De hemel in elkand'ren,
Eens rollen als een doek;
Maar God zal die ten leven,
Van Hem zijn opgeschreven,
Niet delgen uit Zijn boek.*

*Welzalig recht geprezen,
Zal hij dan eeuwig wezen
Die God ten leven schrijft.
O dat is eeuwig erven
In leven en in sterven
Gods eigendom hij blijft!*

In 't begin van mijn overtuiging ging ik eens met een vroom man. Hij vraagde mij: 'hoe gaat het zoal'? Ik zeide: 'ik heb al voornemen gehad om terug te keren'. Toen antwoordde hij mij: 'Gods volk doet een onberouwelijke keus tot zaligheid'. O, wat pijn deed mij dat woord. In plaats dat die man mij eens onderzocht of dat uit de bestrijding voortkwam, gelijk dat veel met eerstbeginnenden is, dat de vijand de ziel veel zwarigheden voorhoudt die hem op de weg zullen overkomen en hem dan de genoegens van zijn dienst voorhoudt en dat hij het zo toch nooit zal kunnen volhouden, zodat de ziel in strijd en moedeloosheid neerliggende denkt: 'ik zal toch eenmaal moeten

wederkeren'. Het is wel waar, dat de ziel een onberouwelijke keus tot zaligheid doet, maar voornemens in de strijdweg zijn nog geen terugkeer. Wat is er een wijsheid en voorzichtigheid nodig om met zulke zielen om te gaan. Jarenlang bleef dat liggen, zonder dat het opgelost werd. Geprangd door de strijd neemt de ziel in een vlaag van moedeloosheid het voornemen op, hoewel de Heere tussenbeide trad en Zijn stem liet horen door zijn Woord en Geest. Zodat zelfs de keus bij vernieuwing versterkt wordt en men met nieuwe moed de strijdweg opgaat. Maar door dat stuurse woord van die vrome man en de vijand die er zijn hand in kreeg en mijn hart dat ineenkromp, durfde ik niets van de vrucht van dat gezegde zeggen. Maar de vijand wees mij maar steeds op die voornemens, dus was het voor eeuwig verloren. Nu, neemt toch deze raad aan: handelt niet hard met zulke eerstbeginnenden, geeft ze toch niet van die harde antwoorden en barse uitdrukkingen. Maar behandelt hun zaakjes voorzichtig met een moedgevende opening sprekende, uit uw kindertijd. En zo gij licht hebt, bevestig het met de waarheid en neem ze dan mee in uw gaan en staan en gij zult de vrucht genieten van zoete overdenkingen. 'O, mijn ziel mocht het u gegeven worden om een wandeling te hebben in het hemelhof dan openbaart de Heere wel eens iets uit Zijn verborgenheid ten goede, ook wel ten kwade'.

Ik denk nog wel eens aan mijn wandeling naar Middelburg hoe dat ik een boerenwagen met een lange man tegemoet kwam en hoe dat deze waarheid in mijn gemoed viel: *'en hij werd als een groene inlandse boom en zijn plaats werd niet meer gekend'*. Het is een jaar geleden, zelden kwam ik de man tegen of ik dacht er aan. Hij is een van de welgestelde boeren en kinderloos. O, het is een hard woord, maar het is een bekendmaking van de Geest. Och, dan is zijn verdoemenis verzegeld. O, mijn ziel, zeilt laag! Laag! Laag, langs de grond, gij zijt van hetzelfde maaksel.

Eens op een zondag lezende werd ik stil gehouden bij deze waarheid: *'en daar was maar een schrede tussen haar en tussen de dood'*. Met aanwijzing van een persoon. En twee of drie dagen later in dat huisgezin komende was dat voorwerp ziek. De ziekte klom en er was maar één schrede tussen haar en de dood. De bloedverwanten waren bedrukt, maar ik zei tegen hen dat zij niet sterven zou. Toen ik buiten de deur was, kwam ik in strijd dat ik dat bij onbekeerde mensen gezegd had. Maar zei ik, de vromen kunnen zoiets overzien maar de onbekeerden kunnen niets overzien. Maar de Heere heeft haar opgericht.

Zo hoorde ik eens van mijn buurvrouw dat ze in een gevaarlijke toestand was vanwege onkunde in de behandeling van haar kraambed. Dat drukte zo op mijn hart, zo een jonge vrouw uit zo een vijandig huisgezin; en zelf ook zo vijandig en dan zó naar de eeuwigheid! O, het drukte mij zo. 's Avonds in mijn plicht zijnde kreeg ik meer dan naar gewoonte met haar arme ziel te worstelen en haar naar lichaam en de ziel de Heere aan te bevelen, om zo haar noden en ellende aan Hem te openbaren. De morgen daarop hoorde ik dat er verandering gekomen was en de vrouw is hersteld. En wat of dat nu is weet ik niet, maar ik heb altijd een betrekking op haar gehouden, een uitzien. En ik kan als ik haar zie schreien, haar gemakkelijker troosten dan een hard woord toevoegen.

In het jaar 1876 was ik zowat kwellende naar het lichaam. Ik kan niet zeggen dat ik zo angstig was, ik was nogal stil en kalm, maar mijn gedachten waren toch dat de Heere een voornemen had om mij weg te nemen. Maar 's zondagsmorgens nog te bed liggende liep er zoal door mijn hart:

*Gij zult niet sterven noch vergaan,
Maar leven en in alle landen
Van Gods oordelen doen vermaan.*

Dat liep gedurig door mijn hart. Ik was net als iemand die uit zijn slaap komt, ik dacht wat is dat toch? Zo lag ik te luisteren en daar was het weer: 'gij zult niet sterven noch vergaan,' enzovoort. Ik zat het te overdenken, de bemoeienissen Gods en ik kreeg geloof dat het van de Heere was en van blijdschap stapte ik het bed uit. Ik zei tegen de meid: *'ik zal niet sterven'*. Zij antwoordde: *'zijt gij dat bekend gemaakt?'* Ik zei: *'dat mag ik geloven, dat ik niet zal sterven'*. Vanaf die ogenblikken richtte de Heere mij op.

Zo was het nog eens dat ik zo een zwaarte in mijn hoofd had. Ook had ik geen reuk, zodat ik wel eens bekommerd was aangaande mijn gezondheid. Op een zondagmiddag, ik mijzelf afzonderende en vragende of Hij nog niet een middeltje had tot genezing, werd ik er op gewezen dat er op zolder op een boord kruiden lagen. Ik had er niet aan gedacht dat die in mijn huis waren. Maar ik vroeg aan de meid waar of zij lagen. Zij antwoordde: *'er liggen er geen want ik heb hier alles driemaal schoongemaakt en alles verlegd'*. Maar dadelijk daarop antwoordde zij: *'wil ik eens zien?'* Ik zei: *'ja'*. Zij ging dan en het eerste wat zij greep waren de kruiden. En zodra ik de kruiden gebruikte kwam er verandering, zodat ik herstelde. Mogelijk zult gij zeggen: 'ik zie er weinig in om dat te vermelden'. Dan vraag ik wederom: 'is het minste dat de Heere geeft geen weldaad? Is het geen voorrecht als we al onze noden, zo naar lichaam als naar ziel, aan de Heere mogen vertellen, gelovende dat hij de ware Medicijnmeester is, dat er nog balsem in Gilead is en nog een Heelmeester aldaar? En dat Hij onze krankheden op Zich genomen heeft en onze smarten heeft gedragen aan het hout des kruises?'

Nu mijn ziel, schaamte moest uw aangezicht bedekken dat gij met al uw noden niet gaat tot Hem Die gezegd heeft: *'werp al uw bekommernissen op Mij, want Ik zal het maken'*. Menigmaal zijn er eerst redeneringen, o zo ongelovig en mismoedig, waarop de Heere wel eens komt als een verrassend God, zodat de ziel beschaamd wordt vanwege al haar ongelovige gedachten en redeneringen. O, mijn ziel mocht gij nu eens geleerd zijn om niet gedurig in die poel mistrouwen te vallen. *'Och Heere, vat mij bij de hand en leid mij naar Uw raad.'*

"De vrienden der waarheid"

Nu kom ik aan iets dat ik liever maar zal overslaan vanwege de redeneringen in mijn hart. Vooraf wil ik zeggen: ik ben geen profeet en geen profetenzoon, maar merk wel op, als mijn ziel het enigszins gegeven wordt om op te merken. De Heere geve dat ik in dit nauwe vaarwatertje Hem als de schipper aan boord heb, dan zal ik geen personen, maar alleen Zijn naam en zaak op het oog hebben. Laten wij nu dit alles vergelijking bij 2 Petrus 2:3. *'En zij zullen door gierigheid, met gemaakte woorden, van u een koopmanschap maken; over welke het oordeel van overlang niet ledig is en haar verderf sluimert niet.'*

In 't begin als de Evangelisten door *De vrienden der Waarheid* uitgezonden, kwamen leren te Biggekerke, droomde ik op een nacht dat ik tot een meisje van een jaar of tien sprak over de belangen van haar ziel. Zoals ik met haar sprak zag ik aan mijn linkerhand een man met een lachend aangezicht, zijn armen kruislinks over elkander, naar mij toekomende. Ik kende hem goed en wist dat hij vijand van God was. Hij kwam al nader en nader, zodat ik dacht dat hij genoeg had in het gesprek dat ik met het meisje voerde. Hij kwam zó dicht bij mij zodat hij onmiddellijk aan mijn linkerzijde stond. Terstond rijst er een persoon, die voor mij verborgen was aan mijn rechterzijde op. Ik gevoelde dadelijk dat ik ingesloten was. Toen vroeg ik aan hem of ik daar zo een kwaad mee deed om met dat meisje over de eeuwige belangen te spreken. Die persoon aan mijn rechterhand zei: *'dit zal de wet uit wijzen'*. Zodra als hij dat zei, zag ik aan mijn rechterhand, op enige afstand, enige voeten hoger dan de begane grond, een groot huis.

Zonder dat het mij gezegd werd wist ik dat het een gevangenhuis was. Zó werd ik wakker met deze waarheid: *'wat zal er van Jacob blijven staan?'*

Enige weken na die tijd kwamen die Evangelisten op Meliskerke leren. Zij gaven te kennen dat zij kwamen om de kerk te herstellen en te wenen op de puinhopen, maar niet om van de kerk af te scheiden. Een mooie schijn. Zodat die man van mijn linkerhand te mijne huize kwam, maar ik was niet thuis. De andere dag kwamen er twee andere mensen. Zij vraagden mij, na wederzijdse groeten en wat heen en weer spreken, of ik niet met hen samen wilde werken tot herstel der kerk, waartoe zij van *De vrienden der Waarheid* uitgezonden waren. En zij spraken er groot over, hoeveel zelfverloochening zij voor die zaak oefenden. Ik antwoordde hen dat ik met twee dikke touwen gebonden zat, zodat ik mij noch ter rechter- noch ter linkerhand kon bewegen. Zodat ik daar weinig of niets op antwoordde. Het slot van de zaak was eindelijk: geld. Zij hebben in de gemeente weinig of geen werk uitgericht, om ze te doen treuren over de breuke Sions.

Ik heb onder de Evangelisten en hun volgelingen een haat opgemerkt tegen de afscheiding. En zo gij geen volgelingen van hen willen zijn, zoeken zij krenking te brengen in uw nering en hantering. En indien zij de macht hadden, zouden zij van de gemeente weren die geen volgelingen van hen wilt wezen. Spreekt gij over de bevindelijke waarheid dan antwoorden zij: *'gij staat boven het woord'*. Vraagt gij naar de afkomst, dan antwoorden zij: *'dat is voor mij'*. En ziet gij ook de leden: alle onbekeerde mensen. Niet om daar laag op te vallen, indien zijn maar getrouw waren. Maar in zulke verenigingen kunnen zij de zonde aan de hand houden en godsdienst houden. En is dat niet vleselijk? Ja, zelfs altijd met die vleselijke mensen te verkeren en nooit iemand van Gods kinderen op te zoeken, dan moet ik wel eens vragen of het hoofddoel van de Hoofdcommissie te Amsterdam goed geweest is. Want als men zulke personen uitzendt, is er niet veel goeds te wachten. Wat hoorde ik eens van een volgeling? Hij zei: *'de Afgescheidenen zijn van hun post gelopen'*. En dan uitte hij nog een vloek. Maar wat kunnen wij van zulke zielen wachten? Mochten de Evangelisten bij zulken eens huisbezoek doen om de mensen te bepalen bij hun doemstaat. En zo er dan enige beroering of ontvluchting scheen, dan met Johannes de Doper te vragen: *'gij addereengebredsels, wie heeft u ulieden aangewezen te vlieden van de toekomstige toorn?'* En dan weten de Evangelisten dat de meesten, zoal niet in de zonde dan toch in de wereld en de ijdelheid leven. Zouden zij die arme schapen die zij zo in de hoogte steken en d'r vijandschap aanprikkelten, hun zondige leven niet moeten aantonen om vrucht voort te brengen van geloof en bekering waardig?

Ik zal nog een staaltje zeggen en dan sluiten. Daar was een vrouw onder hun bediening die zij van tijd tot tijd tranen zagen storten. Spoedig bezochten zij haar en zeiden dat God hen al werk voor haar gegeven had. Zie nu op dit alles in verband met 2 Petrus 2:3. Arme zielen die onder de schijn van godsdienst de arme zielen verleiden. Och, mochten er ouders zijn die hun zaad hiermee in aanraking zien komen, waarschuwt ze dan voor het verderf. O, hoe maakt u het voor God om uw zaad aan zulke verleiders over te geven om volgelingen te worden? Zoekt het bij God, maar spreekt hen ook aan en onderricht ze. 'O, Heere stort uw geest uit en gord Uw volk aan opdat Uw Geest de hof van uw Kerk nog eens doorwaaië. Och Heere, gedenk aan Uw vergadering die Gij U vanouds af verworven hebt, aan de berg Sion waarop Gij gewoond hebt. Hef uw voeten op tot de eeuwige verwoestingen; de vijand heeft alles in het heiligdom verdorven. Geef aan het wild gedierte de ziel Uwer tortelduif niet over, vergeet de hoop Uwer ellendigen niet in eeuwigheid'. Wij lezen in Psalm 32:8 *'Ik zal u onderwijzen van de weg die gij gaan moet, Mijn oog zal op u zijn'*. Gelukzalig zulk een volk, zulke overheden en

onderdanen hetzij in het politieke of kerkelijke leven, of ouders met hun kinderen, die dát ondervinden mogen. Gelukkig zeg ik nog eens, zijn zulken, omdat wij mensenkinderen gedurig geneigd zijn om af te dwalen van de levende God. En de Heere komt dan nog tot zo'n volk om Zijn verbonds wil, toe te roepen: *'Mijn oog zal op u zijn'*.

Bezie nu eens land en volk in het politieke en kerkelijke leven, hetzij beide hoofden of beide onderdanen, zijn Gods wetten niet krachteloos gemaakt? Ja zelfs verschoven en achter de bank geworpen van de politieke en van de kerkelijke hoofden. En wat nu? Het volk heeft het gaarne alzo. Zijn er geen nieuwe loten in het jaar 1848 uitgesproten van die verderfelijke revolutie op het einde van de vorige eeuw? Ondanks alle waarschuwingen, zelfs van de grote staatsman Groen van Prinsterer, welke onmiddellijk een vlugschrift uitgaf getiteld: *'vrijheid, gelijkheid en broederschap en de wonderboom van Jona'*. Aantonende uit de Heilige Schrift dat het een spruit uit de afgrond was en herinnerende ons aan de voorvaderlijke zegeningen bij die regeringen, onder de privilegiën Gods. En daarin waarschuwt hij ons tegen de volkssoevereiniteit, verwerping van God, en versmading van Zijn wetten.

Laten wij nu nog eens naar 1848 zien. Wie heeft er niet rond de **Vrijheidsboom** gedanst, zijn niet alle banden, behalve de Godverloochenende banden, verbroken? Is het niet van de koning tot de bedelaar, Godsontkenning in onze nering en hantering, in kopen en verkopen, in pachten en verpachten? Een ieder wil overheer zijn. Maar God regeert. De banden raken nauwer om de lendenen. Wij kunnen nog vrij uit- en ingaan om God te dienen. Maar God is weg uit de vergaderingen. Versta mij wel, niet uit de vergaderingen van Zijn bijzonder volk. Maar het is nog bitter aan het hart, nòg wachten de banden om nauwer aangehaald te worden. Of het zou moeten zijn dat er hier of daar nog een verborgen zuchter of bidder is, die nog iets bij de Heere vermag. Mogelijk zijn er nog in ons vaderland daar de Heere door zijn Geest tot gesproken heeft dat de stenen nog eens medelijden hebben met het gruis, Psalm 102. En zulken mogen wij dan rekenen tot diegenen die nog iets bij de Heere vermogen. De Heere zal zeker het verbreken van Zijn verbond aan ons volk bezoeken. Maar daarin is de Heere vrij, om naar zijn vrije, soevereine liefde sommigen van zijn kinderen te ondersteunen. *'Omdat gij het woord Mijner lijdzaamheid bewaard hebt, zo zal Ik ook u bewaren in de ure der verzoeking die over de ganse wereld komen zal'*. Let nu wel: dat kan persoonlijk zijn, maar niet nationaal. Is het dan geen voorrecht voor zulk een ziel, in deze donkere en vèr uitzierende dagen, levende in een de wereld die in het boze ligt? Lees 2 Timotheüs 3 de eerste vijf verzen: *'En weet dat in de laatste dagen ontstaan zullen, zware tijden, want de mensen zullen liefhebbers zijn van zichzelf, geldgierig, laatdunkend, hovaardig, lasteraars, de ouderen ongehoorzaam, ondankbaar, onheilig, zonder natuurlijke liefde, onverzoenlijk, achterklappers, onmatig, wreed, zonder liefde tot de goeden, verraders, roekeloos, opgeblazen, meer liefhebbers der wellusten dan liefhebbers Gods. Hebbende een gedaante van godzaligheid, maar die de kracht derzelve verloochend hebben. Hebt ook een afkeer van deze.'* En in hoever is Gods volk daarmee ook niet doorgeloeid? Want zij dragen ook een oud deel om. Wat een voorrecht voor Gods volk als de Heere aan hen bevestigt: *'Mijn oog zal op u zijn'*. Wanneer zij in verzoeken komen om met de tijdgeest mee te gaan, hetzij in kerkelijke of wereldse zaken, en tot hinken gereed zijn.

Nu, het heugt mij nog hoe dat ik in 1876 tot hinken in een wereldse zaak zou gevallen zijn indien Zijn oog niet over mij was geweest om mij des nachts te onderwijzen: *'en wandel niet naar de menigte des volks'*.

Jan Vader, oefenaar

In 1877 in de stad Goes zijnde werd mij door een Walchers landman gevraagd of ik dacht dat Jan Vader de uitnodiging van de kerkenraad van Middelburg zou aannemen. Ik antwoordde: (daar ik zijn karakter kende) *'als God niet tussenbeide komt, zal hij het nooit doen'*. Waarop hij zei: *'dezulken moeten wij juist hebben'*. Ik moest nog enige dagen in Goes blijven. Toen ik 's zaterdags thuis kwam, zei de meid mij dat ze kwamen informeren wanneer of ik thuis zou komen. Ik had weinig met de zaak op en was voornemens indien hij tot het besluit kwam, hem in dezen niet te volgen. De zaak was deze: wij hadden samen een 30 jaar verkeerd, daar kwamen geen banden of lichtstralen of daar was een openhartige mededeling en een zoete overeenstemming. Zodat wij al die jaren door Gods goedheid zonder een stoot of hamerslag in de zoetste harmonie verkeerden. Mijn vriend wederom in het huwelijk getreden zijnde, met veel gunstige blijken en bewijzen van toevoeging, zodat de werkzaamheden van het huwelijk van beide personen in één sloten. Niemand heb ik met verachting er over horen spreken, behalve twee personen waarmee ik veel omgang had, die er soms smadelijk van spraken. Nochtans was er onderscheidenheid in de beide personen, de ene niet altijd smadende, ook wel zijn deugden ophalende. Zodat er na zijn huwelijk van mijn kant geen verkoeling kwam. (Een oorblazer scheidt de voornaamste vriend.) Eindelijk zei ik tegen die personen: *'gij kunt zeggen wat gij wilt, als ik hem hoor bidden valt alles bij mij weg'*. Zodat er een van die personen mij bijviel dat het bij hem ook zo was.

Nu, wederkerende van Goes, 's zaterdags thuiskomende, zocht ik hem te ontwijken. 's Zondags, zover ik weet ook. 's Maandagsmiddags was ik hem wachtende. 's Morgens doet er echter een gelegenheid op om na het eten naar Middelburg te gaan, hetwelk ik met graagte aannam om maar van huis te wezen, om hem maar niet te ontmoeten. 's Avonds thuis komende zei de meid: *'Jan Vader is geweest, gij waart net weg.'* Hij had verzocht of ik 's avonds om 8 uur ten huize van A. Melis wou komen. En ik zei, dat ik geen plan had om te gaan. Na zo vele jaren in zoete overeenstemming geleefd te hebben, wilde ik van deze zaken niets horen. Ik liep door mijn kamer, ik begon te zuchten, ik begon te vragen: *'Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal?'* Dat duurde zoal op en neer, totdat eindelijk deze waarheid in mijn gemoed viel: *'een drievoudige snoer zal niet licht verbroken worden'*. En zo ging ik dan naar A. Melis om hem daar te ontmoeten. Toen ik daar gekomen was begon hij de werkzaamheden vanaf het begin tot op die ogenblikken ons mee te delen. Zodat het mij duidelijk was dat het de Heere was die al die gangen en de wegen met hem gehouden had om hem te brengen tot een gedeelte van Gods erf- en Bondsvolk om dat te stichten. En mijn ziel zei: *amen*. Zodat die verkoeling weer weggenomen was. O, de duivel lag wat op de loer om een scheur te scheuren. Maar tot roem van Gods genade zullen wij eendrachtig blijven indien wij wakende en biddende zijn.

Nu de Heere geve ons dat wij wakende en biddende mogen zijn, dan zullen wij bewaard worden dat wij geen afgoderij met elkander bedrijven, waartoe wij zo licht genegen zijn, want wij zijn mensenkinderen. Wij lezen in Hebreë 13:1 *'Dat de broederlijke liefde blijve'*. Zou dat wel veel in Sion in praktijk zijn? Of is er meer in praktijk om elkander te benauwen in het geestelijke leven? Ik meen onder de ware kinderen Gods, onder Jezus' volgelingen. Och, wie moet niet beschaamd worden, omdat hij zichzelf hieraan ook schuldig kan vinden. Beleven wij niet een tijdperk dat Juda Efraïm benauwt en Efraïm Juda benijdt? Indien wij enigszins op onze rechte plaats stonden zouden wij uit moeten roepen: *'Och dat mijn hoofd water ware en mijn ogen een springader van tranen, om dag en nacht te de wenen de breuke der dochter mijns volks'*. O, ligt Gods volk niet verscheurd en verdeeld?

En dan mogen wij ons zelf wel eens afvragen: 'Hoe staat het met u, mijn ziel, in de praktijk? Indien een broeder of een zuster die een andere richting volgt, u eens meedeelt de werkzaamheden die zij genoten heeft in haar partij, zijt gij dan blij met de blijde? Of vereet, verbijt of verdenkt gij haar in uw hart? O, wie zal zich hier niet schuldig kennen? Maar waar vindt men een sterven aan zijn partij? Ieder houdt zijn eigen partij voor de beste. Bewijzen de veten niet, dat de ganse Kerk van God verlaten heeft de een meer in vorm, de ander meer in praktijk? Ik zeg niet dat de Bruidegom niet hier of daar in ons land een biddende vergadering heeft waar Hij nog wandelt tussen de zeven gouden kandelaren en nog eens tussen de rijen doorgaat. En waar de bruid Hem dient in geest en waarheid. *Maar zó een vergadering belijdt de schuld van de ganse kerk. En om nationaal de Heere aan te lopen, dat Israëls verlossing uit Sion kwame, opdat zich Jacob nog eens zal verheugen en Israël verblijd zal zijn.* Nu heeft zo een vergadering nodig om in de behoefte te blijven om te werken en te bidden opdat de vijand niet kome om ze uit hun hengsels te lichten; want dan valt ze uit haar sterkte en in haar oude partijgeest terug. Want dan kunnen zij niet meer bidden, dat de stok *lieflijkheid* en *samenbinder* nog eens geheeld mocht worden, die wij en onze vaders verbroken hebben.

Zo kwam te dezer plaats eens een leraar prediken met wie ik vroeger jaren wel eens verkeerd had. Ook had ik er veel achting voor. Doordat hij het leraarsambt aangenomen had was er een verwijdering tussen ons gekomen. Toen hij dan bij ons kwam prediken was ik niet alleen geen hoorder maar ik bracht hem zelfs geen christelijke bescheidenheid van groet. Mijn consciëntie beschuldigden mij en met een beschuldigend geweten ging ik de nacht door. In de morgen kreeg ik deze waarheid: *'dat de broederlijke liefde blijve'* De Heere gaf mij een lieflijke berisping zodat ik hem die morgen nog een kort bezoek bracht. En o, wat kon ik hem gemakkelijk de broederhand reiken! En hoewel ik hem sedert die tijd niet meer gezien heb nochtans is de broederlijke liefde gebleven

De schoolwet

Het was in het jaar 1878. Wie is er in ons vaderland die niet weet hoe dat het jaar 1878 ons wederom een vrucht voortbracht van die wonderboom *der vrijheid, gelijkheid en broederschap*? Al de nieuwsbladen waren er vol van, tot walgens toe. Ik meen de *aanneming van de schoolwet* door de hoge regering des lands. Zodat vriend en vijand in de weer was. De vijanden dansten rond de wonderboom, maar de vrienden verschillend van denkwijze juichen niet over die wonderboom. Neen, de denkwijze van de vrienden is hierin eenparig, dat het een vrucht is uit de afgrond, al uitgebroed in de vorige eeuw. Maar nu nieuwe loten uitschietende, die wij wel bij sprinkhanen zouden kunnen vergelijken. Wat de rups heeft overgelaten komt de sprinkhaan nu opeten. Zien wij de sprinkhanen niet formeren, door de kweekscholen die uit de grond als paddestoelen oprijzen? Om als aandrijvers aangesteld te worden. Uitgezonderd enkelen van onze hoge overheid. Indien wij met onze rechtvaardige klachten komen voor ons teder kroost, voor onze geliefde panden, opdat die sprinkhanen niet over onze panden heersen, dan is het: *weg met deze!* Of zoals het in de hoge regering des lands wordt aangekondigd: om dat volk maar dood te drukken. Zeker, de Hamans en de Farao's zullen er blijven tot op het einde der wereld. Maar wat moet Gods volk hier ook anders wachten dan: *'In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar heb goeden moed, Ik heb de wereld overwonnen.'* Maar het is de ganse toeleg van de vijanden om niet alleen de zonen maar ook de dochteren te vergiften met al die hulponderwijzeressen, met al die fraaie handwerken. En ons volk door al die grillige zotheid en dwaasheid danst wederom rond die wonderboom. En het wordt onder de volkeren niet gezien. Het was wat beter dat de handen onzer dochteren en de bouw van haar lichamen aan *werken* besteed waren, als

nu al in het verschiet [=van te voren] verblijd te zijn over al dat breien, mazen en borduren, enzovoort. O, daar ligt zo'n engel in!

O, mijn geliefde medereizigers, o, leert uw kinderen de eerste beginselen naar de eis zijns weg 's, indien hij oud geworden is zal hij daarvan niet afwijken. En rekent er op, de strik is gespannen om in de handen der kevers overgegeven te worden. En indien zij eenmaal huwbaar worden zullen ze dan ledematen hebben om te werken? Hoe zal de bouw van haar lichamen zijn? En haar ziel wordt verpest⁹ om tot een apengeslacht weder te keren, of in een andere wereld te voorschijn te treden. De huwelijksband wordt veracht en zo ze nog bestaat, is het om de wellusten te voeden, maar er is geen liefde tot de man en wederzijds geen liefde van de man tot de vrouw. En eindelijk zal het ongeloof uitwerken om elkander koelbloedig het leven te benemen. En dit al wordt geleerd op die verderfelijke scholen.

Mogelijk zegt gij: 'o, gij hoort zeker onder die zwartgalligen, gij ziet de toekomst te donker in'. Maar, moet er dan al maar vrede en geen gevaar toegesproken worden daar ons een haastig verderf ontmoeten zal? Tenzij wij wederkeren met berouw en leedwezen en tonende uit de vruchten dat wij een mishagen aan onze zonden hebben. Maar is er geen wederkeren tot Hem van wie wij afgevallen zijn, dan zal de band nog nauwer om de lendenen gesloten worden. Zo wij nu niet willen leren door de sprinkhanen en de kevers, wat zal het dan zijn indien de Heere God ons rechtvaardig de kruidworm zal toezenden? Och, wie zal er dan van Jacob blijven staan?

De 6^e en de 7^e fiool

Zouden wij niet verkeren in die periode waarvan wij lezen in Openbaring, in het uitstorten van de 6e en 7e fiool? Mogelijk zult gij zeggen: 'dat raakt de Turk en de Antichrist en nimmer de Kerke Gods'. En dat is waar, maar ik geloof, zover de volkeren der aarde met het Beest afgehoereerd hebben, in zoverre zullen zij ook de plaag ontvangen. Gij zult wederom zeggen: 'dat zijn de koningen der aarde.' Och mijn lieve vrienden, al wat God ontkent is de Antichrist. Hij woont niet alleen te Rome maar ook in ons hart! Is er niet bij alle koningen en groten der aarde en bij middelbare en mindere standen de Godverloochening en miskenning en het uittarten: daar is geen God? En zijn dat geen Antichristussen? Zien wij daar nu de volkeren en landen en zouden wij dan vrij gaan van de plagen als de fiolen der gramschap uitgegoten worden? En durft gij bepalen over wat er uitgestort wordt? Versta mij wel, dat de fiolen van gramschap niet zozeer gaan over zonden die ongewild begaan zijn, of als men uit zwakheid in de verzoeking niet is staande gebleven. Maar ik bedoel het heersen over de consciënties der mensen om ze te dwingen voor de vaccinatie; aan waarborgmaatschappijen en aan het kopen en verkopen om winst te behalen. Ook denk ik aan hen die trachten akkers aan akkers te trekken, die niet tevreden zijn met hun bescheiden deel. Ook aan hen die niet eerlijk kopen, (behalve van hun eigen bloedverwanten). Zij kopen alleen maar om het hunne te vermeerderen. Of anders gezegd: om hun doel te bereiken willen zij liever hun waren op een markt veilen, en als ze kunnen, hun waren vervalsen. En waar zullen wij eindigen? Neem nu aan, dat het volk zich aan al deze dingen bezondigt, aangezien zoveel van het volk al deze dingen gewillig doen. Nu indien dit dan de Antichrist is zullen wij dan de plagen uit de fiolen van Gods gramschap, rechtvaardig niet moeten wachten? Wat zeg ik, wachten? Wie zal bepalen hoeveel volkeren het reeds nu al treffen? Is er niet ellende op ellende op al die schijnweelde? En wordt de middenklasse niet verarmd doordat de penningen opgeofferd worden voor de grote Diana, *de Schoolwet*?

En waar zouden wij eindigen? Ons volk is er nog blind voor, het raakt nog niet aan het hart. En daarom zal de band nauwer om onze lenden komen. Want rekent er op de

⁹ nl. door de evolutieleer van de Liberale scholen

vijanden loeren op de gedwongen leerplicht en zo dat een wet wordt, zullen zij uw kinderen halen en ze slachten voor uw ogen. Dat wil zeggen, die door genade verwaardigd worden om niet voor het beeld te buigen, die kinderen zullen zij halen en voor uw ogen vaccineren en die brengen voor die onreine geesten die uit de afgrond zijn voortgekomen. Zij zullen ze aan die geesten geven, sprinkhanen, kevers en de kruidwormen. Want bij die drie onreine geesten is geen verzadiging, want zij blijven de magere koeien gelijk. O, wat heeft de profeet Van der Groe uitgeroepen: *'o land, land, land, hoort des HEEREN woord!* En nu de profeten ons ontbreken roept hij het ons nog toe of wij nog wilden getuchtigd worden door de sprinkhanen en de kevers, eer dat de kruidworm ons verteert. Geloofst gij het nu nog dat de fiolen enkel Rome treffen? Och, ik raad u zoekt geborgen te wezen tegen die dag! Want zo Gods kinderen verwaardigd worden om staande te blijven in de strijd, dan gaan, vrees ik, de deuren der gevangenis open. O, wie heeft er niet van? Vlees en bloed siddert! In dan hoor ik wederom: de fiolen van gramschap treffen de vijanden, maar nimmer de Kerke Gods. Maar zien wij op de Kerke Gods in ons vaderland, waar is zij staande gebleven?

Horen wij nog eens die getrouwe boetbazuin uit de vorige eeuw, namelijk Van der Groe in zijn 14 Biddag-predikatiën over Openbaring 2:5.

'Hij zal onze kandelaar van zijn plaats weren. Dat is: de Heere zal Nederlands Kerk ontkerken, zodat ze Zijn Kerk niet meer zal zijn. Ten eerste, Hij zal het licht der leer en van Zijn waarheid van ons komen wegnemen, ons beroven van onze ordinantiën, enzovoort. En ten tweede, Hij zal ons brengen onder een paapse macht die ons niet zal toelaten onze godsdienst hier nog vrij uit te oefenen. En ten derde, Hij zal ons brengen onder de zware vervolgingen der afgodendienaars, die er velen om de religie zullen doden, in gevangenis werpen, het land doen ontvluchten, om hun dagen in ballingschap te doen eindigen. Ten vierde zullen duizenden belijders, die de hitte van de vervolging niet zullen kunnen doorstaan, afvallen tot het Pausdom met hun kinderen enzovoort. En dan zal Nederlands kerk geen Kerk, geen kandelaar van Christus meer zijn, maar een anti-christelijke kerk. Men zal dan deze onze kerk veranderd zien in afgodische tempels, waar de misgod in zal gediend worden. En waar het zuivere Woord Gods niet meer gehoord zal worden. En dit zal het einde zijn van onze godsdienst, vrijheid, geruste bezittingen en mogelijk ook van ons leven'. En verder zegt hij: 'o mijn vrienden dit alles kunnen wij nu met Gods genade nog voorkomen indien wij naar de raad en de vermaningen des Heeren heden maar ernstig willen luisteren, die opvolgen en gehoorzamen. Och, of het die ontfermende God mocht behagen ons daarvan eens een rechte indruk te geven op deze dag'.

Wilt gij nu nog een getuigenis hebben van die Godsmann dominee Ledeboer? [Een ABC door een Abéling, blz 89] Hij zegt:

'Die dienstknechten des Heeren die op Sions muren en Nederlands wallen de bazuin hebben geblazen, vroeg en laat; een rei van heerlijke Godsmannen, een menigte van heilverkondigers en herauten van het Evangelie; wier harten vol waren van hemels vuur; wier mond nu eens een fluit en dan eens een geopende mond van een kanon geleek. Hun vurige gebeden door Gods Geest in hun harten ontstoken, stegen als Gode welbehagelijke offers in Christus omhoog. Stemmen des hemels, stemmen van boven, wateren des levendigen Gods stroomden in hun harten, vloeiden over hun lippen. Hemels vuur deed hun ogen en gelaat schitteren. Hun oog werd niet verdonkerd en hun kracht niet verlamd; zij streden als leeuwen en stierven als helden. Zij stonden pal voor de waarheid als de steunpilaren van het land, pilaren der Kerk; schrik voor de bozen; blijdschap

voor de vromen; vertroosters van Israël. Lievelingen des Heeren, tempels vol des Heiligen Geestes, woningen en haardsteden Gods, vraagbakens en raadslieden van het land; troosters der bedroefden; hulp der verlegenen, steun voor de zwakken, weldoeners der armen; bezoekers der weduwen en vaders der wezen. En zo toonden zij het beeld van hun Meester in hun zielen gegraveerd te hebben. Zo toonden zij hun aanstelling van de hemel; zij brachten de bewijzen mee, zonder woorden. Hun woorden waren daden, hun daden waren God verheerlijkend. Als priesters des Allerhoogsten dienden zij Hem in Zijn tempel en stonden voor Zijn aangezicht dag en nacht. En waar zijn zij nu? In de hemel, Jes. 57:1,2. Hun geest leeft en zweeft in hun werken. Zij hebben een lieflijke reuk achtergelaten en spreken nog nadat zij gestorven zijn'.

Nu zegt Smijtegeld in de 18e zondag:

'Houdt toch uw religie vast met handen en tanden. Houdt die godsdienst vast waar onze vaders alles voor opgezet hebben. Dan zult ge er nog wat aan hebben. Als gij een vervolging ontkomt, wat zal het u baten als gij sterft zonder op het schavot te komen, maar vals in het hart, uw ziel verloren en zo voor God te verschijnen?'

Moeten wij nu niet uitroepen: 'wij hebben God verlaten, wij zijn van het heilspoor afgegaan?' Waar zijn wij staande gebleven?

Leest het laatste adres van de classis van Amsterdam 4 maart 1816. Toen werd de kerk ontkerkelijk en zijn de fundamenten omver geworpen. Want de classis moest zich onderwerpen en al de rechten en heerlijkheden aan de vijanden overgeven. Zij bestond tevoren nog als wettig kerkelijk lichaam. Maar bevreesd voor de macht der vijanden gaven ze al hun privileges over en werd de kerk op gezag van koning Willem I verklaard, om op de laatste dag van maart 1816 op te houden te bestaan. En werd ze gelast om als kerkelijk lichaam niet meer te vergaderen, maar zich te ontbinden. Zodat door de koning, de 8e juli 1816 als eerste zittingsdag bepaald werd, zijnde een Gode vijandige synode die de kerk zoveel onheil heeft aangebracht. *'Och dat ons hoofd water ware en onze ogen een springader van tranen, om dag en nacht te bewenen de breuke der dochter onzes volks'*. Hun lang gewenste dag is gekomen om alles met breekhamers en houwelen aan stukken te slaan. Ellende op ellende wordt er gehoord. 'Zij hebben Uw heiligdommen in het vuur gezet, ter aarde toe hebben zij de woningen uws Naams ontheilgd. Zodat er vanaf die tijd tot de 13e oktober 1834 gedurig stemmen gehoord werden over de breuke Sions. Zodat er wel eens een treurmare gehoord werd: *'wij zien onze tekenen niet, daar is geen profeet, noch iemand bij ons die weet hoe lang'*.

En hoewel de vijand alles verwoestte, de Heere dacht nog des ontfermens aan Zijn verbond. Zodat Hij de ziel Zijner tortelduif aan 't wild gedierte niet gans en gaar overgaf. Hij vergat de hoop Zijner ellendigen niet in eeuwigheid. Want er waren nog vrome leraars en ledematen en de Heere gaf nog roepende stemmen. Maar het Staats creatuur de macht in handen hebbende, smoorde dezelve.

Maar in 1827 verscheen een werkje van **dominee Molenaar**¹⁰, dat de gemoederen gaande maakte en op de afval der kerk wees. Gretig werd dit werkje door velen gelezen. Maar ach, de schrijver bevreesd voor de gevolgen en zijn geloofsvertrouwen zwak zijnde, wankelde. Want hij was in de kracht des geloofs geen Luther. Maar toch droeg het vrucht, hoe treurig het ook was dat dominee Molenaar zich terugtrok. En onder al dat treurige bleven de vromen zoeken naar de ware verkondiging des Woords. En

¹⁰ Ds. D. Molenaar te Den Haag

vonden zij die niet in de kerken, dan bleven en zij in hun woningen en zaten te zuchten onder het staatsjuk.

Maar de **13e oktober 1834**¹¹ werd er voor de kerken een licht ontstoken daar de duivel over knarsetande en zijn trawanten uitzond om hetzelfde te smoren. Maar God verwekte jeugdige leraren, vol ijver en vuur, die niet alleen de breuken der Kerk in de grond aantasten, maar ook de Baäl een afscheidsbrief gaven. Heftig zijn die leraren en ledematen vergruisd, bespot, mishandeld, beboet, gekerkerd, zodat er een tijd kwam dat zij de versmading van Christus meerder achten dan de rijkdommen van Egypte, want zij zagen op de vergelding des loon. En nochtans openbaarden zij hun zwakheid in de uitgeleide gemeente, met het **aannemen der vrijheid** op den 14e februari 1839¹². En hoewel de vervolgingen en uittartingen een zwarte vlek zijn in Neerlands historiebladen, zo blijft de aanneming te betreuren. Zouden wij te veel zeggen dat de Kerk Christus verloochende in Zijn koninklijk ambt? Twist en verdeeldheid waren spoedig de gevolgen. De Heere beware ons om niet te laag op de bruid neer te zien, al is zij gevallen. *Mocht de dag nog eens aanbreken dat de bruid haar overtreding niet langer bedekke, maar teruggebracht wordt om haar eerste overtreding te belijden, opdat er nog eens een nieuw tijdperk voor de Kerk mocht aanbreken. 'Och dat Israëls verlossing uit Sion kwame, dan zal zich Jacob verheugen en Israël zal verblijd zijn'.*

Alhoewel ik hier enigszins breed geweest ben, moet ik hier nog wat terug naar de vrucht van die wonderboom in 1878¹³ en wel aangaande de vrienden. Ja, die waren druk in de weer om een petitie aan de koning te zenden met verzoek om de wet niet aan te nemen. Och, daar was zoveel vleselijks in, daar openbaarde zich geen zelfverloochening, ook werd het niet beter aan het hart. Want in plaats van Jesaja 30:7 te beoefenen, *'Want Egypte zal ijdellijk en tevergeefs helpen; daarom heb Ik hierover geroepen: stil zitten zal hun sterkte zijn'*. Maar neen, liever onder de schaduw van Egypte. Hoewel de Heere in al die bewegingen was voorgekomen: *Stelt op prinsen geen vertrouwen*. En ik wil het gaarne tot mijn eigen schande zeggen: ik tekende de petitie ook. *'O mijn ziel, de zwakheid uws geloofs is uw zonde, omdat gij tot de beelden gevloeden zijt'*.

St. Jan ten Heere

Ten tijde van de buitenplaats Sint Jan ten Heere vreesde ik een vrees als dat de buitenplaats zou aangekocht worden om een klooster te stichten. Maar de Heere openbaarde iets aan mijn ziel van zijn verborgen raad: *'Sion zal als een akker geploegd worden'*. En mijn geloof zwak zijnde en enige kennis hebbende aan de bedriegelijkheid mijns harten, zo riep de Heere mij zoveel als ik mij kan herinneren, hetzelfde tot driemaal toe. Gij zult mogelijk zeggen: 'dat ziet op de afbreking van de kerke Gods'. Och, de Geest legt soms een gedeelte van Gods woord uit, om het naar de behoefte van de ene of de andere ziel toe te passen aan het hart, tot moedgeving van zulke zielen in de strijdweg. En hoewel de zielestaat soms niet met het verband overeenkomt; nochtans legt de Geest een Woord Gods uit en dat gaat met licht gepaard. Zodat het geloof de overwinning behaalt en de vrees wordt weggenomen.

Gedurende mijn pelgrimsreis zijn de bijeenkomsten buiten de sabbatbediening mijn gemakkelijkste uitspanningsuurtjes geweest. En nog ben ik een gezelschap van allen die de Heere vreesen. Zodat wij 30 jaar lang des winters wekelijks gezelschap hadden. Dan waren wij in liefde en eensgezindheid bij elkander en altijd openhartig met elkander handelende, zodat wij menigmaal met hartelijke dankzegging scheiden. En daar spraken

¹¹ De afscheiding door ds. De Cock te Ulrum

¹² Het verzoek van de Afscheidenen aan de koning om godsdienstoefening te mogen houden

¹³ De nieuwe Schoolwet

wij wel eens in nederigheid over onze genade van ons zelf en anderen; ook over onze verdorvenheden en onze weinige toeneming in de doding der zonden. Ook sprak er wel eens een broeder die ons de Middelaar voorhield in Zijn beminnelijkheid en in Zijn graveerselen om de ziel uit te lokken, maar ook opdat het geloof een steun zal hebben in de borgstelling. Ook naar onze vatbaarheid spraken of verhandelden wij wel eens de gehouden predikatiën.

Ja, wij hadden een tijd in die jaren, dat wij een oude van dagen, een vader in Christus hadden, bij wie we dan samen kwamen. Die soms zó opgewekt was, dat hij roemde in zijn Borg en Bondsgod.

Huwelijk Jan Vader

Wij hebben ook een tijd beleefd gedurende onze bijeenkomsten dat de duivel zijn trawanten ophitste om alarm te blazen. Daar waren er die met ons niet konden of niet mee wilden optrekken en hoever die zichzelf hebben laten vervoeren om alarm te blazen, hetzij bedekt of openbaar, is later openbaar geworden. Die zagen op een splinter maar God maakte ze beiden openbaar, dat ze een kemel doorzwelgden. Voorts wil ik het bedekken met de mantel der liefde. Maar de vijanden wilden dat 'broeiness' uitroeien, maar dan ontdekten zij wel eens in hun samenzijn de breuken en waren dan wel bevreesd dat het zou voorteten gelijk de kanker, zodat in ons samenzijn daar wel eens over getreurd, geweend en gezucht werd. Dan vroegen wij af, deden wij dan zoveel kwaad met ons samenkomen? *"Och Heere, geef dat wij met ootmoedigheid mogen bekleed zijn"*. Want God wederstaat de hovaardigen, maar de nederigen geeft Hij genade. Dit hebben wij met onze ogen aanschouwd: Degene die een kuil graaft zal er in vallen en die een steen wentelt, op dien zal hij wederkeren. En dat kon gezegd worden van diegenen die tegen ons brulden.

Zo was het eens in het jaar 1878 in onze vergadering, dat een broeder [Jan Vader] met opgewektheid en vernieuwde geloofsinvloeden sprak aangaande de werkzaamheden tot de toevoeging en leidingen tot een huwelijk, hetwelk toen al voltrokken was, en kon ik niet anders als des Heeren besturende hand hierin erkennen. En niet alleen in het huwelijk, maar ook in het aanvaarden van zijn bediening als voorganger en ouderling om een gedeelte van Gods erf te stichten. Onder zijn spreken merkte ik wel, dat al deze zaken nog vers en levendig bij hem waren, om voor al deze weldaden de Heere groot te maken, daar de duivel altijd tegen brult en des Heeren werk bestrijdt, zodat het geloofsoog wel eens verdonkerd wordt en alles ver uit het gezicht gaat. Zo gaf ik hem te kennen dat ik de leiding die de Heere in deze weg met hem en zijn vrouw gehouden had nooit nader gevonden had, dan in Petrus van de Velde. *En ten andere, aangaande deze 3 zaken: het huwelijk, voorgangerschap en ouderling terwijl het nu nog helder voor de geest lag, zei ik tot hem: het aan te tekenen, niet voor dit geslacht, want die hebben er geen geloof voor, maar voor een navolgend geslacht*¹⁴. Doch dat er dadelijk bedenkingen in mijn hart opkwamen, hoe dat zou kunnen geschieden, nademaal dat het zulk een ingevlochten zaak is, de één kan niet meegedeeld worden zonder het ander. *Maar de Geest ontknoopte die bedenkingen en deze waarheid viel in mijn hart: "En Baruch schreef al de woorden van Jeremia op uit zijn mond". Toen kon ik geloven, dat het geschieden zou, gelijk het dan ook vervuld is.*

In het jaar 1877 was er een tijd dat ik biddeloos was en walgde van mijn gebed, ja ik dacht nog te moeten ophouden. Toen kwam ik bij een tante van 80 jaar en moest daar blijven eten. Ze was een vrouw met een open consciëntie. Ik moest er bidden en danken bij de maaltijd en kon dat wel doen, zonder dat zij of de dienstmaagd het merkten. Ik

¹⁴ Deze aandrang werd een stimulans voor Jan Vader om zijn ondervindingen op te schrijven.

ging bidden als naar gewoonte, denkende dat het maar een stank in Gods neusgaten was. Maar wil er dit van zeggen, als ik mij niet bedrieg ondervond ik zo de zalving dat ik als vanzelf overvloedige van stof. Des namiddags komt er nog een oom van mij, een goedaardig man, zodat ik er langer bleef dan naar gewoonte. Ik moest toen bij die oude zieltjes nog een boterham eten en weer bidden en danken. Toen ik naar huis ging, kwam de vijand aan boord en zei: "Je hebt nog al gebeden vandaag, ja het zijn onbekeerde mensen, daar kun je wel bidden, zij verstaan het toch niet". Dit zei hij wel viermaal. Maar de anderen morgen viel deze waarheid in mijn gemoed: "*Bidt zonder ophouden.*"

Nieuwe geloofswerkzaamheden tijdens ziekte

Het jaar 1879 ligt nog vers achter ons. De vele regens die toen gevallen zijn, hadden een wanooft ten gevolge. Wie heugt het niet, die stortregens ten tijde van de hooibouw en die donderslagen ten tijde van de tarweoogst en het product van de aardappeloogst, klein van schat en min van smaak? Het heugt mij nog, dat ik in die tijd mijn zonde en afval voor de Heere beleed, ook pleitte ik op zoveel zielen die geen onderscheid weten tussen hun rechter- en tussen hun linkerhand, tot deze waarheid op mijn hart kwam: "*Ziet ik zal richten tussen kleinvee en kleinvee*". Ik stond als stom voor de Heere en kon mijn mond niet opendoen. Och mijn ziel, kom maar met deze waarheid achteraan. Terwijl ik dit schrijf, houdt de Heere huis op onze rivieren, de dijken bezwijken, zodat de Heere de dwaasheid der waterbouwkundigen veracht. Er staat een groot gedeelte van Noord-Brabant onder water en duizenden mensen zijn van alles beroofd. Veel vee is verdronken en veel van het gewas is vergaan. Ook zijn de huizen niet bestand tegen de golven. En waar hoort men roepen: "*O land, land, land, hoort des HEEREN Woord?*" Waar ziet men verootmoediging en bukken voor de hoge God? Waar hoort men dat de hoge overheid het volk aanspoort om hun zonden te belijden en met boete en berouw weder te keren? Is dit niet het zwaarste oordeel dat ons treffen kan? Maar wat hebben wij te zeggen? God is weg uit al onze vergaderingen, zodat wij niet anders hebben dan een heidense regering. En nu God weg is, heeft Hij alle eerbaarheid van onze overheid weggenomen, de stoelen der ere zijn omgekeerd.

In de maand maart 1880 was er een waarheid die boven andere waarheden bijzonder mijn aandacht trok en wel hoe de apostel Paulus zegt, dat Christus Zichzelf *in hem* geopenbaard had. Het woord *in hem* daar zag ik wel een ader in, maar die ader moest geopend worden om de verborgenheid te leren verstaan. Dat duurde zo een 14 dagen, toen vatte ik een kou, die een aanleg had tot een ontsteking op de slijmvliezen. Ik las een werkje van Petrus van de Velde, over iemand die een kou gevat had, waar de dood op gevolgd is. De vijand zei: "Dat is uw lot, gij hebt ook een kou gevat, weldra zal de dood er het gevolg van zijn." Ik had die dag veel bestrijding en de volgende ook, maar 's dinsdags ging het beter.

Ik bezocht 's avonds nog een vriend en een vriendin. Die vriendin klaagde over haar ondankbaarheid, waarop ik zei: "*danken is een hard werk*". Ze keek mij zo vreemd aan maar toen liet ik er op volgen: "*danken is engelenwerk, maar bidden is mensenwerk*". Laten wij nu eens afdalen, de Psalmist drukt uit: "*Hoe zal ik God voor al Zijn weldaden danken*". Het gepraat afgebroken wordende, keerde ik huiswaarts. 's Nachts wakker wordende, voelde ik mij ernstig ongesteld. Ik kon nochtans ons avondgesprek in gedachten brengen en toen kwam mij die waarheid voor, hoe *dat God Zichzelf in Christus geopenbaard had* en daar ging licht mee gepaard aangaande de verzoening en voldoening die Christus door Zijn lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid teweeg gebracht heeft. Daarna openbaarde God de weg, welke Hij met mij gehouden had. Toen viel ik in de armen van de lijdende Borg, Die de geschonden deugden en volmaaktheden, die de zondaar in het paradijs geschonden heeft, door Zijn lijden en

sterven wederom kwam te helen. O, nu kon ik de apostel na zeggen, hoe dat *God in Christus in mij* geopenbaard was. O, nu lag ik heilig en veilig in mijn lijdende Borg. O, die vrezende die mij zo dikwijls overvallen hadden, als ze mij van binnen zeiden: *'Als gij eens gaat sterven, dan zal het er op aan komen,'* deze vreeze des doods week geheel, al het ondermaanse had voor mij geen waarde meer. Mijn oog was gericht naar boven, ik had geen begeerte om naar het aardse weder te keren. Ik lag dag en nacht te zien op de lijdende Borg, met een oog des geloofs. Zodat ik de vromen kon toeroepen: *"Hoewel ik in mezelf aangemerkt niet anders ben dan een hellewicht, zo ben ik in mijn Hoofd een koning"*.

Mijn ziekte begon echter te klimmen en ik liet een dokter halen. De borst werd gespannen en de ademhaling ging nauwer, maar o volk van God, wat kunnen wij toch sterk zijn in onze Bondsgod! Want de overdenkingen wat de lijdende Borg aangebracht had, waren mij zo zoet, dat ik verblijd was als het avond was, om alleen in de stilte te zijn en in die zoete overpeinzingen te liggen. Ik begeerde dat zij niet bij mij waken mochten. Mijn ziekte klom zo tot de woensdagmiddag. De vorige avond bemerkte ik, dat het zo niet lang meer zou kunnen duren, zodat ik begeerte had om in de eenzaamheid te wezen, oordelende naar mijn toestand, dat het wel eens de laatste nacht zou kunnen zijn. In de morgen van woensdag gevoelde ik, dat het een beslissende dag zou zijn. Ik gaf te kennen dat ik maar het liefst in de eenzaamheid zou zijn, want dat ik nog een moeilijk vaarwater door moest en daar wachtte ik nog een slag met de helse vijand. Maar in de voormiddag begon mijn geloofsoog te verdonkeren en toen kwam de vijand aanstormen en hij hield mijn zonden voor ogen. Zonden van vóór mijn bekering, en ze bleven mij voor het gezicht; en dat terwijl de vijand wist dat God ze vergeven had en mijn ziel het ook wist. Maar mijn geloofsoog donker zijnde kon ik er niet mee werken, maar ik zei tot de vijand: *'De Heere zegt: "alleenlijk kent Uw ongerechtigheid", en met dezulken wil Hij ook in onderhandeling treden'*. Toen liet de vijand los en hij week. Even na de middag wilde ik eens uit bed komen. Zittende in mijn leunstoel kwam een vrome mij een bezoek brengen. Ik wees hem dat hij maar moest gaan zitten, want spreken kon ik niet, ook was ik kwakkeldoof [zo doof als een kwartel]. Hij komt naar mij toe en zette zijn mond aan mijn oor en zei mij, dat de Heere hem voorgekomen was, *dat ik nog niet zou sterven of vergaan, maar leven en in alle landen van Gods weldaden doen vermaan*. Die man was onder veel strijd gekomen, want de één zei: *"Hij is dood"* en een ander: *"Je hebt er toch niets meer aan"* en: *"Daar mag toch geen mens meer bij"*. En nu mochten wij nog eens samen spreken. Nu, onder het spreken merkte ik dat de bestrijder onder lag, omdat hij tot mij zei: *"Gij zijt al bezig om des Heeren weldaden te vermelden"*.

Maar lieve volk van God, luister nu eens toe, onder het spreken gaf de Heere mij drie zaken. Ten eersten gaf Hij een wending aan de ziekte, zodat ik vanaf die ure ging beteren. Hij gaf ten tweede een wending in de zielstoestand, want ik had geen gedachten meer om tot het leven weer te keren, maar wel om spoedig boven te zijn. Maar nu ik ging beteren was ik gewillig om tot de aarde weder te keren, mocht het zijn tot verheerlijking van God. Ten derde nam God mijn doofheid weg, zodat ik weer horen kon, gelijk voorheen. En, volk van God, ik weet er ook een weinigje van, hoe dat wij vol zijn van eigenliefde en eigen roem, terwijl wij stinken van de modder van hoogmoed, maar laat ons dit niet terug houden om 's Heeren grote daden te vermelden. De dood noch het graf zullen de Heere niet prijzen, maar de levenden, die zullen Hem prijzen, loven en verheerlijken! Zoals de Apostel het uitdrukt in Hebr. 3:1: *Hierom heilige broeders, die de hemelse roeping deelachtig zijt...*, maar Christus als de Zoon over Zijn eigen huis, Wiens huis wij zijn, indien wij maar de vrijmoedigheid en de roem der hoop vasthouden tot het einde toe. En in 2 Tim 1:7: *"Want God heeft ons niet*

gegeven een geest der vreesachtigheid, maar der kracht en der liefde en der gematigdheid." Mocht het dan zijn om in de eerste beginseltjes, ons voor onze Heere niet te schamen, gelijk de kanttekening het verklaart: *De leer van het Evangelie, in welke getuigd wordt, wie onze Heere en Zaligmaker is, en hoe de Heere Zijn macht, wijsheid, rechtvaardigheid en barmhartigheid aan de mensen betoont.* En hoe betoont Hij dat? Als het God behaagt een zondaar te roepen uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht, waarvan getuigd wordt: "Een Licht tot verlichting der heidenen, en tot heerlijkheid van Uw volk Israel". Zodat het daar nu niet bij blijft, dat God de zondaar door Zijn genade roept, want het is God de Vader, de eerste Persoon in het Goddelijke Wezen, Die de zondaar toeroept: "Grimmigheid is bij Mij niet". O, dat lag tevoren zo diep in mijn hart, om de Vader meer te beschouwen als een *Richter*, dan dat het *de liefde des Vaders* was, die mij uit genade deed toeroepen en Zijn Zoon in mij openbaarde. Nadat die drie vermelde zaken bijna in een punt des tijds geschied waren en ik nu gewillig gemaakt was om tot de aarde weder te keren, kreeg ik werkzaamheden, dat ik nog ten huize Gods zou opgaan. En wel uit Psalm 66:7: "Mijn geloften zal ik betalen, die mijn lippen hebben gedaan." De Heere gaf nog een zaak: ik was gebonden op de harten van Zijn kinderen zodat het hun vergund werd mij van de hemel af te trekken en tot de aarde weder te keren. Zolang als ik de kamer moest houden, gaf Hij mij veel bezoek van Zijn arme schaapjes. De gemeenschap der heiligen is in de Kerke Gods ver weg en daar mochten wij hier door 's Heeren ondoorgrondelijke goedheid, eens een straaltje van aanschouwen. Ik zal er eens iets van vermelden.

Een vriendin die werkzaam gemaakt was met mijn persoon en voornamelijk voor dat de ziekte op zijn hoogst kwam, zij kon mij niet loslaten om in de dood over te gaan, toen kwam haar dit woord voor: *"Zou Ik voor Abraham verbergen wat ik doe?"* Toen geloofde zij in zwakheid dat Lot niet zou omkomen en mijn persoon ook niet. En dat er een Abraham in het land was, om het mij te boodschappen dat ik mijn herstelling of al had of zou ontvangen. En met die hoop ging zij zoeken bij de vrienden en vriendinnen of zij ook Abraham zou vinden. Daarop bezocht mij haar man en ik deelde hem mede, hoe dat de landman **Jacob Minderhoud**, zijn boodschap die hij in de voormiddag ontvangen had, was komen bekend maken. De man huiswaarts kerende, zei tegen zijn vrouw: "Nu heb ik Abraham gevonden". Zij antwoordde in geloofsversterking: *"Het zal bevestigd worden, de kranke zal wedergegeven worden aan Sion en zal aan haar zijn beloften betalen"*.

Sterven van kleinkind Ko Verhage

De laatste maand van het jaar 1883 was het aangaande mijn zielstoestand veel duister en werd in die donkerheid nog met een zaak aangevallen, dat ik geen licht genoeg had of het zonde was. Ik had die kwelling gewoonlijk als ik alleen was, vooral als ik bezig was met onderzoeken; was ik in de kerk of bij de vromen, dan niet. Ik dacht dikwijls of het niet kwam uit de kerkelijke twisten in die dagen, of ik niet meer de persoon bestreed, dan wel de zonde, of uit persoonlijk voorgenomen liefde, zodat ik veeltijds geslingerd werd.

Maar op een zondagmorgen in de maand december, voordat Ko des maandags gestorven is, kwamen mij mijn zonden van der jeugd aan, zo levendig voor, ik zag ze klaar, niet dat zij mij veroordeelden of schudden, neen maar ik werd vervuld met schaamte. Ik dacht aan deze woorden: *"Wat vrucht had gij van de dingen waarover gij u nu schaamt?"* O, wat zag ik een voorrecht in die zielen die van jongsaf getrokken zijn, hoe dat zij voor vele zonden bewaard worden daar ik in gevallen was.

's Maandagmorgens tussen 5 en 6 uur viel er zo een donkerheid op mijn ziel, dat ik zei: "Wel Heere, wat is er toch, dat er zo een duisternis op mijn ziel komt?" De vijand die er zijn gebruik van maakte, zei: 'Gij moogt wel schrijven naar **Kaatje** van Willemstad;

mocht uw ziel eens zakken en zinken op Hem die de Weg de Waarheid en het Leven is, maak er zelf maar gebruik van, van hetgeen gij haar schreef'. Ik nam mij voor nooit meer te schrijven over geestelijke zaken. In deze donkerheid werd ik werkzaam gemaakt met Christus' ambten en staten en werd het meest werkzaam met Zijn staat van vernedering en wel het meest hoe dat Hij de ganse toorn Gods gedragen had, hoe dat Hij gestorven en begraven is, zodat Hij in Zijn staat van vernedering als Borg het graf geheiligd had voor al Zijn volk, zodat er nu een weinig licht in mijn ziel opging.

De meid bracht mij een kop thee, ik had het even gebruikt en daar komt de tijding dat **kleine Ko** zo slecht was en bewusteloos neer lag. Ik was op dat ogenblik als iemand die van zijn ganse centrum afgeslagen was. Het was ongeveer zeven uur toen ik bij hem kwam en hij lag toen al met de dood te worstelen. Hoe ik gesteld was, kan ik niet schrijven. Daar lag nu mijn lieveling in de hope; en nu kon hij niet één woordje meer spreken, ik was gesteld alsof mijn ganse hoop afgesneden was, het was alsof ik geen verstand meer had. En toen hij om ongeveer 9 uur stierf, was mijn droefheid zeer groot. Op de dag kreeg ik enige overdenkingen aangaande mijn toestand in het morgenuur, maar het was en bleef overdenkingen met droefheid. Toen kwam die waarheid mij voor: *"het graf is geheiligd"*. Ik dacht het is mijn verstand. Ik viel in een grote droefheid en in die droefheid komt mij deze waarheid weer voor met een geloofsverenigende oefening, hoe dat Christus het graf voor hem geheiligd had. Nu kwam er een weinig verandering en ik zei: *"Heere nu geeft Gij mij nog meer dan ik gewenst had. Want had ik op het einde van zijn leven nog eens gaarne met hem gesproken, wellicht was het in zo'n een sluier geweest, dat ik er niets van kon maken"*. Ik voelde mij op die dag zo sterk, dat ik hem op de namiddag nog eens aanschouwde (anders was ik altijd zo schuw van dode lichamen om er naar te kijken). 's Woensdagmorgens wakker wordende, had ik veel vrede. Ik gevoelde de vrede af- en indalen, zodat ik uitriep: *"Heere wat heb ik een vrede"*. Dat ondersteunde mij veel. Het was mij nu zo goed, maar daarop kreeg ik twee aanvallen. De vijand zei: 'Het is maar hardheid'; dat viel spoedig weg. Maar toen zei hij: 'Het is eigenliefde, je wilt het kind in de hemel hebben'. En die strijd was zwaarder. Maar ik legde mijn hand op mijn hart en ik zeide: 'Consciëntie spreek nu eens of ik lieg, want ik wist er niets van toen ik 's maandagmorgens werkzaam was hoe Christus in Zijn staat van vernedering het graf geheiligd had, wat of er dien dag gebeuren zou. En is die waarheid mij niet voorgekomen: 'het graf is geheiligd', in een geloofsvertrouwen ook voor hem? En heb ik nu deze morgen de vrede niet voelen af- en indalen als een vrucht van de vereniging in de gemeenschap met Christus?' Ik zeide, 'nu consciëntie, spreek nu of dat ik lieg'. En ik kwam met Christus uit de strijd.

's Donderdagmorgens werd ik zo zoet en bevredigd wakker, het was mij zo wonderlijk, dat ik zei: *"Wel Heere, het is, alsof Gij al de tranen van de ogen afdroogt, ik heb geen tranen meer"*. 's Vrijdags werd ik weer zoet en vredig wakker, het was de dag van de begrafenis. De Heere matigde de droefheid onder de betrekkingen. Even voor het weggaan, opende ik het kistje nog eens en met een blos op zijn gelaat is hij in het graf gezet. Die dag waren wij naar gewoonte bij elkaar in het bewijzen van de laatste eer. 's Avonds heb ik nog gedankt en ook nog over de wegen Gods, die Hij met mij gehouden had, gesproken. Thuis gekomen zijnde had ik wel vrede en overdenkingen over het kind in de triomferende Kerk in de onmiddellijke nabijheid van het Lam, verlost van alle zonden en ook in de gemeenschap met alle Heiligen. Ik had een ogenblik dat ik jaloers werd en begerig en reikhalzend om met het Lam te verkeren.

Zo als ik 's avonds op mijn bed lag kwam mij deze waarheid voor: *"En zij rusten op hun slaapsteden"*. Ik draaide mijn hoofd om, want ik wou er niet aan, want ik verstond goed dat het einde er nog niet was. Het jongste kind was ook al ongesteld en ik dacht dat God

het ook weg zou nemen. 's Zondagsnachts dromende zag ik een man, die zou mij op het einde van mijn droom een tekst verklaren. Zo hij ging verklaren werd ik plotseling wakker. Wakker komt er die waarheid voor mijn verstand: *"Ik zal al de tranen van uw ogen afwissen"* en daar kwam nog bij: *"En het staat in Openbaring"*. Toen ik enige dagen van te voren dit zelf gezegd had, zeiden ze mij van binnen: 'Dat zegt gij nu wel, maar zegt de Heere dat nu ook?' Twee leringen gaf de Heere mij toen die waarheid voor mijn verstand kwam: ten eerste leerde ik dat de waarheid de wankelbaarheid van mijn hart ondersteunde. Ten tweede: toen mijn geloof sterker werd, voelde ik dadelijk de uitgangen om de Heere met een volle vrijmoedigheid de ere te geven. En nu kwam mij zo klaar en levendig voor de voorafpraak die Jan Vader 's middags gedaan had, hetwelk ik nu in de tweede lering ondervinden mocht. Deze voorafpraak kan ik mij niet duidelijk meer in herinnering brengen, daar het nu een geruime tijd geleden is sinds ik deze aantekeningen schreef. Maar toch zal ik er iets van vertellen.

Het was hoe dat David op zekere tijd het brandofferaltaar en het reukofferaltaar al voorbij was gegaan, om Gode dadelijk het loffer toe te brengen. Ik gevoelde iets van Davids gestalte, alhoewel in mindere trap. Daar het jongste jongetje steeds verergerde, waren mijn gedachten dat de Heere hem weg zou nemen, maar mijn gedachten waren niet 's Heeren gedachten.

De volgende Vrijdag werd het andere kind met een zware koorts aangetast. Daar het andere jongetje aanvankelijk beter was, begon ik te denken dat onze lieveling **Neeltje** het voorwerp zou zijn, gelijk het dan ook gebleken is, daar zij 's donderdags gestorven is. Ik laat het kindje liggen, want ik heb geen licht genoeg in de waarheid: *"Dat zij rusten op hun slaapsteden"*. Ik weet dat er een rust overblijft voor het volk van God, want zij zullen rusten van alle hun arbeid en indien het de tijd van haar ontbinding is, zullen zij op hunne slaapsteden rusten. En mijn hart naspeurende en nauw acht slaande en indien ik dan besluit van *een rusten in Christus* voelde ik geen verwijt in mijn consciëntie. Hoewel de vijand zegt: 'Het is maar eigenliefde' en nog veel meer, maar de Heere heeft het voor mij verborgen om heilige en wijze reden. En denkende aan de waarheid hoe dat de Heere al in de voortocht kwam ondersteunen: *"Ik zal de tranen van uw ogen afwissen,"* alsof de Heere zeggen wilde: "treur niet als degenen die geen hoop hebben". Zodat ik bereid was te sterven, opdat ik het bij het binnenkomen gaarne zou zien, of ze aangeschreven stond.

Omstreeks die tijd is er in mijn huis een brullende leeuw gekomen, die vreselijk brulde tegen dat geloofswerk, hetwelk mij en twee omstanders vreselijk beroerde. De vijand had zijn doel bereikt, ik was beroerd en was mijn sterkte kwijt. 's Avonds naar bed gaande en onze knieën buigende, ontwaarde ik tussen de Heere en mijn ziel een zoete vrede zodat ik zei: *"Wel Heere, dat is nu toch wonderlijk, dat tussen U en mij alles effen is"*. Dat had ik nog nooit zo ondervonden. Ik kon het onder geen woorden brengen, de beroering weg, gemeenschap oefenen, de blijdschap van dat zoete akkoord tussen de Heere en mijn ziel, dat zal ik nooit recht uit kunnen uitdrukken. Voor het grafwaarts gaan, ging ik ze nog eens aanschouwen, daar was geen verandering aan, met open oogjes en rode lipjes brachten wij haar naar de rustplaats.

Het was de laatste dag van 1883. Van de begrafenis thuiskomende kwam mijn ziel in angst en vreze, ik was almaar bevreesd dat de Heere nog met een harde boodschap zou komen, want **Jan**¹⁵ was nog verre van hersteld. Ik kreeg te zuchten en toen kwamen mij deze woorden voor: *"Ik zal Mij zekerlijk ontfermen"*. Ik kreeg te geloven dat de Heere hem niet weg zou nemen, maar Zich zekerlijk ontfermen. En o, wat kreeg ik veel te vragen, maar gedurig kreeg ik aanvallen dat hij sterven zou, want de Heere zou wel kunnen ontfermen in bekering ook, zodat het oude jaar met vreze en beving beëindigd

¹⁵ Jan, een zoon van Willem Verhage, geb. te Meliskerke 30-9-1876; overl. febr. 1953

werd. En ook wel iets in de laatste plicht van goedertierenheid en recht zodat de Heere nog een overschot gelaten had.

's Nachts wakker wordende, was het Nieuwjaar. Zo ongeveer een uur nog denkende in de strijd dat de Heere Zich wel ontfermen kon en hem dan wegnemen, zodat ik op mijn knieën in bed zat. Hier zal ik de verdere werkzaamheden niet melden, zodat ik in zoete onderhandeling met de Heere kwam, en toen heb ik iets van Davids gestalte ondervonden, dat ik zeide: *Heere Heere, nu hebt Gij tot verre dagen tot mijn geslacht gesproken, en wat zal ik nog meer zeggen, want wat ben ik én mijn huis, dat Gij tot verre dagen tot mijn geslacht gesproken heb?* En toen kreeg ik een open veld om te bidden voor mijn zaad en voor mijn zaads zaad, nauwe families en betrekkingen die in Christus ontsloten waren, in Zijn arbeid die Hij doet aan de mensenkinderen. Maar degenen die onder het Evangelie leven, onder al die lokkingen en nodigheden, die arbeid versmadende, voor dezulken zal het een dubbel deel uitmaken. Tevens zag ik iets van de engheid van mijn eigen hart. Och, wat moeten Gods kinderen klagen over de engheid van hun eigen harten, dat er zo weinig plaats is voor Christus in hun harten, wat zal het dan te zeggen zijn voor diegenen, die niettegenstaande al die arbeid verloren moeten gaan. Het zal Sodom en Gomorra verdragelijker zijn dan dezulken!

Schriftelijke Verbondsvernieuwing

1884.

Hedenmorgen om drie uur, voelde ik opgewektheid om mijzelf opnieuw aan de Heere te verbinden, hetwelk een vrucht was van de bediening van gistermorgen, over het verhandelen van de 37sten Zondag aangaande de eed, waarin wij door onzen voorganger opgewekt werden om onszelf opnieuw aan de Heere te verbinden. O, al had ik mijzelf nog nimmer aan de Heere overgegeven, dan wenste ik het hedenmorgen te doen, om bij vernieuwing, voor tijd en eeuwigheid het eigendom Christi te zijn, en om alle hoon en smaad, onder beding van genade mij te onderwerpen. O, ik gevoelde de uitgangen in mijn ziel om God te verheerlijken in al Zijn volmaaktheden, die Zijn lieve Zoon Jezus Christus geheeld heeft; vooral aan het hout des kruises, toen Hij uitriep: *"Het is volbracht."* Waarvan het hart van Christus nu -tot zondaars op aarde-, door God de Heilige Geest, in de harten van Zijn kinderen blijken en bewijzen geeft. Mijn Vader en ik hebben maar één Vriend, die in de boezem van beide ligt.¹⁶ O, wat is de Sabbat dan dierbaar! O wat verlangde mijn ziel bij vernieuwing weer naar de volgende Zondag; gelijk wij gisteren namiddag in de 38ste Zondag door onze voorganger afgevraagd werden in de verklaring, *om naarstiglijk op de Sabbat tot de gemeente op te komen, om Gods Woord te horen.* O, wat gevoelde ik de uitgangen naar de Sabbat! O, dat mag ik geloven dat de Heere nog gaat tussen de reien door, om Hem bij vernieuwing te ontmoeten en mijn ziel in stilheid door Zijn Geest laten bearbeiten om de zonde te doden en bij vernieuwing te jagen naar Zijn gerechtigheid en in de gemeenschap bij al Zijn volk, opdat het Sion wel moge gaan en de muren van Jeruzalem mogen worden opgebouwd. Niet alleen in de sieraden, maar ook in het ontdekken van mijn eigen breuken en de breuken van Sion. Nu geeft mijn ziel bij vernieuwing, zich over aan God, Die altijd getoond heeft dat Hij de Getrouwe was, tegenover mijn ontrouw. Van dat ik geroepen ben uit de stad des verderfs tot op heden, heeft Hij getoond dat Hij de God des eeds en des Verbonds is, de God der liefde en der trouw, en dat Hij dat zal blijven in de tijd, en hiernamaals in de eeuwigheid. *Amen*, zeide mijn ziel en ondertekende het in *tegenwoordigheid van God de Vader, van God de Zoon, en van God de Heilige Geest.*

Meliskerke, den 22sten September 1884.

Z. Verhage.

¹⁶ *Het hart van Christus tot zondaars op aarde*, is de titel van een preek van Th. Goodwin

In het jaar 1876 was ik zowat kwellende en angstvallig, zo kreeg ik op een morgen Psalm 118:8.

*"Gij zult niet sterven noch vergaan;
Maar leven een in alle landen,
Van Gods oordelen doen vermaan!"*

Ik kreeg zoveel kracht des geloofs dat ik niet zou sterven, hetwelk ik ook meedeelde, en alhoewel er in de rijm staat; *weldaden*, maar geen *oordelen*, had ik daar weinig of geen strijd mede, zodat mijn meeste blijdschap was aangaande: *Gij zult niet sterven noch vergaan*. Van de twee andere regels heb ik dikwijls gedacht: *in alle landen*, en dat woord *oordelen*, mijn gedachten werden zeer vermenigvuldigd over deze zaken.

In 1880 een ziekte krijgende kwam ik in het begin van mijn ziekte er mee voor de Heere, zeggende: *"Zou ik nu sterven, zonder dat dit vervuld is?"* Ik wilde er werkzaam mee worden, maar het viel buiten het gezicht. Op bladzijde 56 zult gij vinden de werkzaamheden van een vrome man gedurende mijn ziekte, en hoe dat hij werkzaam gemaakt was met mij, en wel met deze woorden:

*Gij zult niet sterven noch vergaan,
Maar leven en in alle landen,
Van Gods weldaden doen vermaan.*

Bij hem was het *weldaden*, dit is voor mij altijd onoplosbaar gebleven. Ook deze woorden: "Maar leven en in alle landen", dit was mij ook altijd duister.

In het jaar 1883 kreeg ik van een Christin aanzoek tot briefwisseling maar ik sloeg het plat af, omdat ik mijzelf er onbekwaam toe achtte, om dat te beginnen. Eindelijk waagde zij het toch, en ik kreeg een brief van haar. En hoewel ik mij voornam om in geen briefwisseling te treden, zo zou ik toch antwoorden, dat ik haar brief ontvangen had, met bijvoeging, om in geen briefwisseling te treden. Maar zodra ik het voorgenomen had om dat niet te doen, komt ineens Psalm 118:8 mij voor. Ik waagde het om te beginnen, en ik durf niet ontkennen dat ik zonder licht schreef. Zodat ik op het einde van de brief haar beloofde, nog eens te schrijven, want de inhoud van haar brief was aangaande haar zielstoestand en aangaande Sion. Dit nu was in een andere provincie. Later heb ik ze nog mondeling gesproken, en zij deelde mij mee, de vruchten die zij er nog uit genoten had. In dit zelfde jaar heb ik onderscheiden vromen bezocht in Zuid-Holland, ik heb er met veel vrede verkeer, en wij spraken gedurende die tijd meest over de grote werken Gods. Gedurig kwam mij Psalm 118 voor. Uit brieven die ik later ontvangen heb, schijnt het, of de Heere banden gelegd heeft.

In de maand oktober 1884 zijn de zwaarigheden uit Psalm 118 voor mij opgelost. Wat alle landen betreft: Wij lezen in Lukas 2 *dat de gehele wereld beschreven zoude worden*. Nu is de gehele wereld niet beschreven, maar alleen wat het Romeinse rijk aangaat.

De andere zwaarigheid over "weldaden" en "oordelen" vond ik opgelost in **Thomas Goodwin**, een Engelse godgeleerde, die het stuk "Het hart Christi in de Hemel tot de zondaars op aarde", geschreven heeft. En wel in het 2^e deel, het 1^{ste} hoofdstuk over Hebr. 4:15.

Alwaar Christus in Zijn eerste predikatie voorlas uit Jesaja: *"De Geest des Heeren, Heeren is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft om een blijde boodschap te brengen"*, Lukas 4:18. (...) En op een andere plaats, Matth. 12:18, staat er: "Ziet Mijn Beminde, in Dewelke Mijn ziel een welbehagen heeft, Ik zal Mijn Geest op Hem leggen en Hij zal *het oordeel* de heidenen verkondigen". Dit schijnt een vreselijk woord, maar zijt er niet voor vervaard, want door 'oordeel' wordt hier bedoeld de leer der vrije genade en des Evangeliums, die de mensen verandert en hervormt. Gelijk ook naar de Hebreeuwse wijze van spreken in

Matth 12:20 door 'oordeel' wordt verstaan het werk van Gods genade in de harten der mensen. Als Hij zegt: "Hij zal het oordeel uitbrengen tot overwinning", dewijl het werk der genade is het afdruksel van de leer der genade.

Maar ten slotte zijn de zwarigheden opgelost, en ik mag geloven, dat de Heere Zijn toezegging al ten dele vervuld. De 25^e Januari 1885 las ik een werkje van Bavia Ynia,¹⁷ getiteld: *'De ere van God opgedragen aan allen welken in Sion geboren zijn'*. Jaren ben ik begerig geweest om iets van die schrijver te weten. Het behaagde de Heere, om onder het lezen door Zijn Geest, aan mij onwaardige, het woord bij vernieuwing te openen. En wel uit Jesaja 60.

Toestand van Sion

Het was toen ruim 28 jaar geleden, dat ik in veel duisternis en strijd zat en toen opende de Heere Jesaja 60, waarin al mijn banden verbroken werden, zodat het licht uit de duisternis opging. En was ik die dag als dronken in de Heere, vanwege de liefde Gods. Ze hier meer van op bladzijde ... Maar nu werd ik meer bepaald bij het tweede vers. *"Want duisternis zal de aarde bedekken en donkerheid de volken."* O, nu zag ik iets van de Bruidskerk liggen in ons vaderland. De Heere was mij er over 28 jaar ook mee voorgekomen, maar mijn verstand werd niet geopend om de Schrift te verstaan. O, laten wij toch 'niet roemen in de werken onzer handen, in het rijden op paarden' of op iets anders. Zelfs Gods eigen kindertjes meten zichzelf met de tien mannen die van Kanaän kwamen, behalve Jozua en Kaleb. O, gaat nu eens rond in al de partijen, is er dan geen donkerheid op de volkeren? De geest des ondersheids wordt gemist, daar vandaan de vruchten, van de eenvoudigheid afwijkende. En ze willen nu geleerd en onderwezen worden, gelijk de omliggende volkeren, met sierlijke welsprekendheid. Want allen die Griekse wijsheid en welsprekendheid hebben, maken ons afkerig van Christus. Waar hoort men dat de leer het volk voorgesteld wordt, om zelfverloochening te oefenen, daar onze natuur zo tegenover staat? En o, daar er nog een enkele is, hetzij voorganger of lidmaat, die het volk daarin willen onderwijzen, die komen onder smaad en onder verachting. En o, sedert de 25^{ste} Januari kan ik het niet uitdrukken hoe dat ik Sion zie liggen in de donkerheid. Gij zult wellicht vragen: *Zijt gij dan buiten die donkerheid? Welneen*, het zou een vermetel antwoord zijn, wanneer ik *ja* zou zeggen. Neen vrienden, wel degelijk lig ik er onder en gans Sion.

Het is immers zo duidelijk en tastbaar indien het de tijd der minne is, voor diegenen die Hij naar Zijn verkiezende liefde, Zijn welbehagen wil bekend maken, zodra zijn ze niet geboren of zij komen onder het oordeel dat op Sion ligt. En dat oordeel vermeerdert door de andere Sionieten, daar zij mede verkeren.

En vooral ligt de donkerheid op die *oversten des heiligdoms*. De meesten bouwen zij op in hun gestalten en houden de zielen op in hun *werkheilig* geloof in plaats van hun breuken te ontdekken en ze te leiden naar de Fontein Zelf. O, die Godsgezant, Ds. Middel toen hij van Middelburg vertrokken is, wat heeft hij de gemeente gewaarschuwd om op wacht te staan, en toch geen leraars te beroepen, die het volk opbouwen in hun gestalten. Want hij dacht aan zijn schaapjes en lammetjes die onder zijn dienst waren bearbeid. Zouden nu andere leraars komen afbreken wat hij gebouwd had? En sinds die tijd is het licht maar wat weggegaan.

En die Godsgezant Ds. van Dijke, wat heeft hij op de bazuin geblazen! Wat heeft hij de oordelen niet aangekondigd, wat heeft hij gearbeid om het volk uit haar vermeende sterke staat te stoten. Die beide herauten zijn weg en wat is er in de plaats gekomen?

¹⁷ Oefenaar in 1825 te Enkhuizen

Och dat Sion zien mocht dat het geen goud meer is, maar tin. En wat zal het zijn, indien het koper wordt, of ijzer vermengd met modderig leem! Daar vandaan die vruchten, dat duisternis de aarde bedekt en donkerheid de volkeren.

Om nu weder te keren tot de *oversten des heiligdoms*, zodat de besmetting van de Priesters op het volk gekomen is. Ja, daar zijn nog enkele van onze oversten en oude Sionieten en ook al enigszins van de jongere Sionieten, die dan iets zien, en tasten van de donkerheid. De Heere schenkt nu door Zijn vrije soevereine liefde nog aan enkelen het gezicht van de duisternis en donkerheid zodat ze nu bevreesd zijn. Want nu zien zij, dat zij al een eind weg gaan. En o, dan moet ik zeggen, de jonge lammetjes die maar even wedergeboren zijn, die nog geen twistende geest hebben, en die snakken naar de borst en zoeken naar voedsel op alle hoge bergen..., dat smart mijn ziel en dat doet mij wel eens uitroepen: *"Help ons, o God onzes heils! ter oorzaak van de eer Uws Naams; en red ons, en doe verzoening over onze zonden, om Uws Naams wil."* (Ps. 79:9) Zodat die enkelen die genade krijgen, om Sions toestand te zien, zicht krijgen op Jesaja 60:2, het tweede gedeelte: *"Doch over u zal de HEERE opgaan."* Vergeleken met Zach. 14:7. *"En het zal geschieden ten tijde des avonds dat het licht zal wezen."* Voor diegenen die daartoe verwaardigd worden.

Ach lieve vrienden, ik durf het niet schrijven, hoeveel meer licht ik nu in deze waarheid zag, dan 28 jaar geleden. *"Want ziet, de duisternis zal de aarde bedekken en donkerheid de volken."* En o, *"over u zal de HEERE opgaan en Zijn heerlijkheid zal over u gezien worden."* Och lieve vrienden, de hand des Heeren is niet verkort en Zijn oor is niet zwaar geworden dat Hij niet zou kunnen verlossen, want Zijn ingewanden rommelen van barmhartigheid. Maar het zijn onze zonden en ongerechtigheden die een scheiding maken tussen ons en tussen onze God. En daarom Zijn rechtvaardige verbergings en de donkerheid die Zijn Kerk bedekt. Och mocht die tijd aanbreken: *"Komt en laat ons wederkeren tot den HEERE, want Hij heeft ons verscheurd en Hij zal ons genezen; Hij heeft ons geslagen en zal ons verbinden."* Dan zullen wij 'eerst onze hoererij van onze aangezichten en onze overspelerijen van tussen onze borsten wegdoen'. "Och Heere, geef mij en Uw Kerk, treurigheid over mijn en Sions afwijkingen, dan zou vervuld kunnen worden: *"Ik zie haar wegen en zal ze genezen."*

Werkzaamheden met een vriendin

Februari 1886. Huiswaarts gaande uit de bediening van Aagtekerke, zo was er onder het gezelschap een vriendin, die bijzonder opgewekt scheen te zijn. In de loop van de week kwam ik bij een vriendin van haar. Ik zeide: "Het scheen of uw vriendin zondag bijzonder opgewekt was." Zij zeide: "Ja, ze zong 's avonds nog Ps. 31:19:

*Hebt God lief, gij zijn uitverkoren,
Die de vromen behoedt.
En de wreden verdoet.
Zijt kloek, geeft den moed niet verloren.
Want God wil die aanschouwen.
Die op Hem vast vertrouwen. (Datheen)*

Des avonds eer zij naar bed ging veranderde haar toestand, deze waarheid viel in haar gemoed: *"Schikt u om uwen God te ontmoeten"*.

Ik bezocht haar toen niet maar ging naar huis, veel bezwaard zijnde over haar. De ene zwarigheid is zodra niet opgeruimd, of de andere is weer ophanden. Haar zaak bond de Heere op mijn ziel, zodat ik ze gedurig de Heere voorstelde. Ik zeide: *"Heere, indien Gij dan komt, laat er dan toch honig aan de roede wezen"*, zodat ik des nachts gedurig over haar te roepen kreeg. In de morgen kreeg ik deze waarheid: *"Want onze lichte verdrukking, die zeer haast voorbij gaat, werkt ons een gans zeer uitnemend eeuwig*

gewicht der heerlijkheid", 2 Cor. 4:17. Ik zeide: "Heere, indien Gij komt, zal er geen toorn in zijn." Ja, de volgende week ging ik haar bezoeken. Ik sprak met haar over de sabbat die zo opgewekt was doorgebracht. En zij ging mij meedelen, waar de vrucht uit gesproten was. In de morgen was zij in twijfel tot de bediening opgegaan. Eensdeels vanwege de sneeuwpaden en de gladheid der paden; zo kwam er in haar gemoed: "*Eet, want de weg zou voor u te veel zijn*". Zij redeneerde om thuis te blijven, alhoewel het klaar in de waarheid lag om op te trekken. Maar zij ging op weg. Onderweg begon zij te spreken met haar vriendin. En toen zij in de bediening te Aagtekerke kwam, ging de voorganger die niets bewust was, haar gesprekken en werkzaamheden eens oplossen, zodat haar geloof versterkt werd. Daaruit vloede haar spreken, toen wij 's avonds huiswaarts gingen. Maar, zeide zij, toen ik 's avonds naar bed ging, veranderde mijn toestand, toen viel deze waarheid: "*Schikt u om Uwen God te ontmoeten*".

Ik zeide: "Geloofst gij, dat dit óók van de Heere is, of zou het geen aanval van de vorst der duisternis zijn?" Zij antwoordde: "*Neen, het blijft liggen in bezwaar*". Ik zeide: "*Nu vriendin, zo de Heere komt, zal er geen toorn in zijn*". Zij zonk zo in vernedering weg, dat zij niet kon vragen: "*Op welke grond zegt gij dat?*" Toen ik naar huis ging, kwam ik zelf in strijd, zodat ik berouw kreeg, dat ik het gezegd had. De vijand schoot zijn pijlen af op datgene, dat er geen toorn in zou zijn. Te veel om alles te vermelden. Die kennis heeft aan strijdwegen, zal mij wel verstaan. De volgende zondag gingen wij samen naar Middelburg, waar onze voorganger van Aagtekerke ons volk stichtte. 's Maandags hoorde ik zeggen, dat haar kleinste kindje de koorts gekregen had, maar zij dacht dat het van de tandjes was. In de loop der week, 's vrijdags ging ik haar bezoeken. Eerst kwam ik bij een andere vrouw, die mij meedeelde, in welke toestand haar vriendin zat, aangaande haar kind, want dat zij niet meer gedacht had, dat het kind nog zou leven, hoewel de toestand hoogst bedenkelijk was. Ik ging haar onder veel strijd bezoeken, want de vijand zeide: "Indien het kind eens sterft, is er dan geen toorn in?" Maar mijn ongelovig hart redeneerde: 'God zou het kind weg kunnen nemen, zonder dat er nochtans toorn in was'. In sommige gevallen kan dit geschieden, gelijk de handelingen Gods met een zekere **juffrouw Ros**, daar de Heere twee kinderen in tijd van één maand door de dood van weg nam, hetwelk haar tot onderzoek bracht, wat de Heere daar mee voor had. Waarop Hij haar toonde, dat er in die roede geen toorn was. Wij gingen samen aan het spreken aangaande haar kind en zij verhaalde mij, dat de benauwdheid geen tweemaal meer zou oprijzen. Dit woord had de Heere haar doen voorkomen. Weggaande in veel strijd en overdenkingen, en bij mijn huis komende valt deze waarheid in mijn gemoed: "*Niet ter dood*". Maar mijn geloofsarmpjes waren zo zwak om aan te vatten, dat ik in de strijd bleef.

's Zondags haar vriendin ontmoetende, zo vraagde ik dadelijk naar het kind. Zij zeide, dat het bedenkelijk was. Ik vraagde haar of het nog niets gebruikt had, waarop zij antwoordde: "Sinds maandag nog niets". "Wat zegt de dokter er van?" "Hij haalt zijn schouders op". Al deze vragen spruiten uit ongelovigheid en wantrouwen aan Gods beloften. 's Maandagsmorgens in overdenking zijnde, werd ik vragende en vroeg aan de Heere: "*Heere, was dan die voorkoming niet van U?*" Toen kwam deze waarheid in mijn gemoed: "*Geloofst alleenlijk!*" Ik zeide: "*Heere, waarom?*" En toen kwam die waarheid in mijn gemoed: "*Op Mijn arm*". En toen kon ik Zijn trouw en Zijn macht omhelzen. Zijn trouw in het vervullen in hetgeen Hij gesproken had en Zijn macht om het kind op te richten. De kracht die er ligt, in des Heeren arm is menigvuldig in des Heeren Woord. 's Dinsdags daaraanvolgende ging ik haar weer bezoeken, en vond haar kind bijna hersteld. Toen gingen wij samen aan het spreken over onze banden en over onze voorkomingen, overeenkomstig onze banden. Over onze ongelovige redeneringen enz., zodat wij onder al onze zwakheden en twijfel, nog een aangenaam uurtje bij elkander waren.

Wat is de oefening aangaande de gemeenschap der heiligen een aangenaam werk.

Watson, een Engelse Godgeleerde zegt er van:

"De gemeenschap der Heiligen, is een voortreffelijk werk tot vruchtbaarheid. De Christenen vermeerderen zo elkanders kennis, versterken zo elkanders geloof en verklaren elkanders zekerheid. Wanneer de bomen in Gods boomgaard ver van elkander geplant staan, zo zullen zij zo vruchtbaar niet zijn".

Verval in de Ledeboeriaanse gemeenten

Sedert het overlijden van onze leraar Ds. P. van Dijke, stond onze gemeente herderloos, zodat onze gemeente als wezen is. Onze leraar gaf in zijn leven zijn vrees wel eens te kennen aan enkele vrienden, te kennen gevende dat er velen aan de drempel stonden om na zijn dood binnen te sluipen, om de kudde in twisten en verdeeldheid te brengen. O, die geacht waren pilaren te zijn, toonden al spoedig dat zij niet wakende waren aan de posten Zijner deuren, zodat zij al spoedig de ark op een nieuwe wagen zetten en een vreemde inriepen om dat werk te bevestigen.¹⁸ Zover het mij bekend is, was er maar één van de hoofden die geen getuigenis aan die bevestiging gegeven heeft, hetwelk zijn gevolgen heeft van twist en verdeeldheid. In 1 Kron. 15:13 lezen wij: *"Want omdat gijlieden ten eerste dit niet deed, heeft de Heere, onze God, onder ons een scheur gedaan, omdat wij Hem niet gezocht hebben naar het recht"*. In plaats van onze schuld te belijden in onze eerste afwijking, is het maar een spelen op de instrumenten, een roemen in gaven en wijsheid en wetenschappen, wat ons afkerig maakt van Christus. Onze oude leraar [Van Dijke] stond door genade pal en was de bedeling toevertrouwd om een getuige te zijn tegen al die de afval van die inbrekers om de zielen te vermoorden met al die Pelagiaanse besturing. Als Jacobs God niet opstaat, waar zal het dan een einde nemen? Vroeger waren wij een volk dat alleen woonde en onder de heidenen niet gerekend werd. En ook onze krankheid wordt niet gezien, veel minder betreurd, want het zwaarste oordeel is doofheid, blindheid. En die enkelen die daar nog iets van zien, wie het eens tot schuld wordt, als zij het betreuren dan worden ze (als vrucht), veracht, miskend en voor gevaarlijke mensen gehouden. Zodat het werk van de Geest miskend wordt en ook tegengestaan, zodat die enkele stemmen dan gestenigd worden met lasteringen en gedood in hun ambten en goede naam. Doch wie weet, wat verwoesting het einde daarvan wezen zal.

Een zeker persoon,¹⁹ misbruik makende van mijn openhartig schrijven aangaande de toestand der kerk, en wel over ons gedeelte, -want er kwamen zelfs enkele namen in voor-, daar werd ik mee in de engte gebracht. Want indien het eens op een verdedigen aankwam in een kerkelijke vergadering, wat dan? De vijand dreef mij ook veel angst aan, omdat ik er geen afschrift van gehouden had, want ik had in het volste vertrouwen mijn gedachten geopenbaard. Het was een private briefwisseling, omdat ik dacht, dat mijn metgezel ook een verdrukte was, om Sions wil. Zover ik mij nog kan herinneren, waren de punten wel te verdedigen, maar mijn ziel was toch in banden, zodat de slaap van mijn ogen week. 's Morgens valt deze waarheid in mijn gemoed: *"Want Uw Naam ziet het wezen, hoort de roede en Wie ze besteld heeft."* In het eerste beroerde het mij, vanwege Gods hoogheid en alwetendheid, zodat ik dacht dat het een roede was over mijn persoon, want de vijand was er ook bij en zeide: 'Dit is nu voor uw briefschrijven'. Ik zeide: *"Heere, geef mij dan maar genade om de roede te kussen"*. Want ik was beroerd vanwege Zijn hoogheid en alwetendheid. Maar het licht meer opgaande, zag ik hoe dat de Héére over ons dacht, en zag nu hoe dat het Gods volk en Kerk raakt. En och, de Heere geve Zijn volk en Kerk Zijn rechtvaardige hand in dezen te erkennen, omdat de Heere vol van Majesteit en heerlijkheid, alles weet wat er is of omgaat. *"Och Heere*

¹⁸ De bevestiging van ds. D. Janse door ds. Schaafsma

¹⁹ Uit het vervolg blijkt het Willem Pleijte te zijn, een godzalig oefenaar te Zoutelande

geef mij wijsheid, om te zien en op te merken, dat het Uw woorden en werken zijn, want het is vanwege onze hoererijen en toverijen. Gij hebt nog altijd enkelen om bekend te maken hoe Gij in de Hemel denkt over Uw afhoererende Bruidskerk". Dat wordt wel voor dweperij uitgekraamd, omdat ze zelf weinig of geen werkzaamheden hebben en geen metgezel zijn van de verdrukten in Sion. Zodat ze erkennen moesten: 'o, Heere, het is Uw rechtvaardige hand, die deze roede of plage zendt, Gij die ze verordineerd hebt en tijden en plaatsen bestemd hebt'. *"Och Heere, geef Uw volk en Kerk die genade, dat ze Uw roede erkennen en kussen vanwege onze menigvuldige afwijkingen in leer en leven".*

En och, het grootste oordeel is, dat er onder de hoofden geen opmerking is. Onder de arme ledematen vinden wij er nog die er mee worstelen. (...)

Zodat er geen opmerking is, dat de roede ons al drukt in al de twist en wrevel die er in de stad is.

"Zodat Uw volk en Kerk elkander verteren. En och Heere, Gij hebt nog enkelen die verwaardigd worden om te zien en te erkennen dat Gij het zijt, o Heere, die het alles besteld heeft". Zodat ik vast geloof, dat er geen opmerking is van de roede, omdat er geen erkentenis is van Zijn Naam of van Zijn Wezen. Want wie de roede erkent, zal ook erkennen Wie ze besteld heeft. *"Och Heere, laat mijn ziel en de zielen van Uw volk de roede kussen. Amen!"*

Nog enige nadere toelichtingen aangaande de roede die op de kerk van God rust.

Ten eerste: in de onttrekking des Geestes onder de bediening;

ten tweede: buiten de bediening in de overdenking;

ten derde: in de gemeenschap der heiligen. Elke roede heeft een stem en het zijn alleen de wijzen, die haar taal verstaan.

Ik had altijd een vast voornemen, dat wanneer ik geroepen zou worden om voor de kerkenraad te verschijnen, ik zou gaan. En waarom niet? Omdat in volle nadruk op een gedeelte van de kerkenraad te Aagtekerke en een enkel lid te Middelburg in volle kracht van toepassing is: *"Ja de waarheid ontbreekt er, en wie van het boze afwijkt, stelt zich tot een roof; en de HEERE zag het, en het was kwaad in Zijn ogen dat er geen recht was".*

Enige dagen daarna in gedachten zijnde over een brief, nam ik het voornemen eens naar Pleyte te gaan, of ik die brief nog eens mocht lezen. Maar de 24^{ste} Februari al vóór twee uren wakker zijnde, dacht ik hoe dat die brief zoveel ergernis gegeven had. Nochtans bewust zijnde, dat ik mijn bezwaar uit de volheid van mijn gemoed meegedeeld had, zo komt mij deze waarheid voor: *"Laat ze varen, zij zijn blinde leidslieden der blinden."* Sedert dien tijd was er geen beschroomdheid meer, al werd ik geroepen de brief te verdedigen. De brief bevatte niets anders, als (...) van D. Janse en een tekort in zijn predikatiën, waarvan het bed te kort en het deksel te smal zal zijn. En waarlijk, het is gelijk de profeet zegt: "Wie is er blind gelijk Mijn knecht en doof gelijk Mijn bode dien Ik zende?" Spreekt de Heere, tot de Joden die moedwillig doof en blind waren, niet willende met aandacht Zijn woord horen, noch in acht nemen Zijn werken en gericht. Zodat we van allen die aan die brief zo geërgerd zijn, kunnen zeggen: *"Laat ze varen, zij zijn blinde leidslieden der blinden."* En nu laat ik het voor God liggen, of het op hun oefening ziet, of op hun staat.

De 20^{ste} Maart 1886 een vriend en een vriendin bezoekende, deelde zij mij een droom mee en welke gedochten er in voorkwamen, maar wakker wordende met deze woorden: *"Slangenvenijn is onder hun lippen."*

's Avonds naar bed gaande en inslapende en wakker wordende met deze waarheid: *"En de weg des vredes hebben zij niet gekend"*, waarin zeker twee personen bij voorkwamen. Ik wilde er maar niet aan, maar onderscheiden keren inslapende, werd ik telkens met dezelfde woorden wakker. Ik dacht dat ik een weinig van de geestelijke inhoud verstond, want een persoon die aangewezen werd wilde ik er liefst niet bijvoegen. Ik laat het aan de Heere over. De kanttekening zegt er van: *"om zelve in rust te leven en anderen in rust te laten"*. [Rom. 3:17 noot 34.] *"En de weg des vredes hebben zij niet gekend"*, namelijk in Christus. Want zij menen dat zij vrede hebben in Christus, maar zij zijn nog onder de wet. En menen al overgegaan te zijn, en zijn nog maar *in hun eerste bekering*. Daarvandaan kunnen zij niet anders dan een vals bestuur geven, *om reden dat zij menen, dat zij overgebracht zijn in 't Evangelium en zijn nog onder de wet*.

EINDE

Hieronder volgt een kort uittreksel uit de brieven van Jan Vader, in zover ze verband hebben met Z. Verhage.

11e brief van Vader.

Meliskerke 13 Juni 1887.

Nog strijdende vriend!

De omstandigheden dringen mij om te schrijven. En tijdsgebrek noodzaken mij dat in korte beperking te doen. Mijn en uw vriend Verhage is erg krank. Hij is lijdende aan buikziekte, denkkelijk zal sterven het einde zijn; gedurige benauwdheden overvallen hem, wat hem veel verzwakt. Des nachts wordt hij bewaakt en overdag wordt hij 3 maal uit het bed geholpen.

In 't begin zijner ziekte had hij het zeer lastig, omdat hij met zijn wil niet kon buigen onder Gods soevereine wil in de evenaar der balans. En enkele dagen daarna kreeg hij de doorslag in Gods wille; toen is zijn ziel gebracht in de ruimte en vrijheid die er in Christus is, zodanig dat ik hem nog nooit zo sterk in 't geloof bevonden heb als tegenwoordig, dag en nacht. Voor strijd wordt hij veel bewaard, een zoet gevoel krijgt hij weinig, maar hij rust door het geloof onwankelbaar (hoewel met afwisselingen) op Gods trouw door de beloften, en ademt daardoor in God uit, door vermelding van de roem Zijner bijblijvende goedheid in Christus aan zulk één. En dat Gods hand niet zwaar is over hem, zeggende, dat hij wenst nooit enig kwaad van zijn Koning te getuigen.

Wereldse dingen hebben geen intrek meer bij hem. Hij is sprekende, uitziende, wachtende en biddende dat de bode des doods kome. En gelijk de Geest zijn inwendige zaken goed beschikt heeft, also schikt hij ook de uitwendige dingen, tot zijn begrafenis toe, wie hem dragen zal, en welke vrienden hem ten grave zullen geleiden, en dat doet hij zonder enige traan, in verheuging des Geestes en in Gods wil verenigd. De Geest der vrijmoedigheid heeft hem zo ruim bedeed, dat zijn huis op een overlopende beek gelijkjt, vanwege zijn aanspraak en vermaningen tot elk die hem bezoekt, doende dat met wijsheid en bedachtzaamheid.

Velen van D. Janse's vrienden geloven dat werk niet, omdat hij niet gebogen heeft voor hem. En enkele zeggen dat hij onder Gods oordeel ligt en sterven zal gelijk M. Paauwe 3 weken geleden overleden is te Middelburg; omdat beide godzalige mannen D. Janse's roeping en bediening verdenken. Ach hoe treurig nietwaar? Maar al het lastdragend hoopje volk komt hem bezoeken in gemeenschap, hetwelk zijn ziel verkwikt, en hij moed grijpt met Paulus als hij de broeders en zusters ziet. (...)

Vriend, als Verhage mocht overlijden, dan wens ik u dat mede te delen. Groet de uwe, en die twee dochters. Mijn vrouw is weder erg zwak geweest, doch is nu weder aan het bijkomen. Wij zijn en blijven nog in de dubbele kruisschool. Ook kunnen wij onze wille niet verliezen in Gods handeling met Verhage naar Zijn wille.

Uw nog in gevangenis gelaten vriend Jan Vader, groet u in gemeenschap.

Mijn begeerte is om in uw huis nog eens te komen voor de winter, in 't doorreizen naar Oudewater. 42 jaar heb ik met Verhage verkeerdt zonder jammerslag.

12e brief van Vader.

Meliskerke 20 Juni 1887.

Geachte mede treurende in de woestijn.

En dat, zolang wij in Mesech zijn, dat zeer verzwarend is als wij in schijn de Heere tegen hebben door afwisselende slagen, stoten en smadingen van Gods nog getrouwen in de lande, en dat de smaders sterk worden in een boze zaak, en Gods arme zuchters laat Hij dun en ten staarte worden, zodat haar tegen-getuigenis wordt gehouden als laster en ijdel geklap, en Hij laat hen alle achting verliezen in de poorten.

O, lieve vriend, welk een scherpe beproeving, ik vrees soms van te bezwijken. Mijn beproeving en ook die van 't verachte volk zijn dubbel verzwarend. Want drie weken geleden is M. Paauwe overleden en den 18e Juni Z. de Koster Verhage, onze en uw hooggeachte zielevrienden. De eerste stierf rustende op de trouwe Gods, in 't gemis van gevoelige genade; de laatste was in 't begin der krankheid van buikziekte werkeloos, doch zonder slaafse vrees, en kon zijn wil om te leven of te sterven niet in God kwijt worden. Daarna bracht zijn God hem in de evenaar, en daarna, kort daarop, in de gehele overgave, hetzij leven, hetzij sterven. Toen oefende hij geloof om te sterven, waarop hij dag en nacht er naar begon uit te zien in eenheid met Gods wil. Dat verwekte in hem veel ruimte, zodat hij elke dag overvloedig van vermaning en opwekking aan allen die bij hem kwamen (die velen waren).

Hij heeft afscheid genomen van zijn gelovige wenende vrienden en vriendinnen, met de groet dat hij ook hén zou wachten uit de strijd. Hij heeft in zijn ziekte weinig strijd gehad, maar wel vrees voor een harde dood, doch dat is ook weggenomen. Zijn sterven was zo zacht, dat het nauwelijks merkbaar was.

Maar och, het was en is nog smartelijk dat er in zijn ziekte waren die zeide dat hij loog, toen hij met vrijmoedigheid aan vele vromen rekenschap gaf van de hoop die in hem was, omdat hij D. Janse nog niet erkend had en zijn twisting tegen hem niet beleden had, daarom strooiden zij uit, dat Paauwe en Verhage wegstierven onder 't oordeel en dat ik en anderen dat ook stonden te wachten.

En nu na zijn dood, blijven nieuwe smadingen voortduren, wat nog staat te vermeerderen, want naar zijn uitdrukkelijke wil zullen er tegen woensdag minstens 10 van zijn vrienden en vriendinnen van onderscheiden dorpen verzocht worden op 't lijkhuys. De smadende lasteringen kwellen onze harten; alsook dat wij 't doorzicht missen, waarom God Zijn trouwste getuigen wegneemt, nietwaar? Daar vele tegenstanders stof trekken dat God met hén is. Och! wij zitten er soms zo mede in de engte voor de toekomst en in treurigheid in 't heden, leggende onze hand op onze mond. Ik kan Verhage maar niet kwijt worden in Gods wil, hij staat mij altijd voor de geest, want hij onze trouwe raadgever was en voor de Heere en Sion een zuchtende lastdrager. Ik wens met mijn vrouw in 't lijkhuys te zijn. Zijn God prijzende mond is nu gesloten en zijn hand schrijft niet meer. En wij en nog enkelen zijn onze Jonathan kwijt. Zij hebben hem in zijn lijden nooit één klacht horen spreken over Gods handelingen met hem, maar wel dat Hij niet streng naar zijn verdienste met hem handelde. De vleselijke godsdienstigen betreuren zijn weggaan niet. Hij stierf met een helder verstand in 't sterk geloofsvertrouwen en 't gelovig uitzien en wachten op Jezus komst.

Groet de uwen en de twee dochters en weent te samen als wij en zijn weinige vrienden en vriendinnen.

Uw in gevangenis zittende vriend, sinds de laatste vergadering,
Jan Vader.

Als ik u spreken mag dan wens ik u nader mededeling te doen van Verhage's zalige uitgang uit de strijdende kerk. J. V.

Aan C. Verdel en huisgenoten.

13e brief van Vader.

Meliskerke 12 Juli 1887.

Bij mij nog geachte vriend en vriendinnen!

Uw mede rouwvertonende letters zijn ons geworden. [in verband met overlijden Verhage] Ik kan uwe gesteldheid enigszins vatten en gevoelen toen het doodsbericht tot u lieden kwam van onze en uwe samen in eensmeltende vriend als David en Jonathan. Uwe teleurstelling kan zeker groot zijn in hem niet meer in uw huis te zullen ontvangen met uw hart en toegenegenheid. Maar lieve vrienden! verplaatst u dan eens bij ons, daar hij elke week minstens tweemaal in ons huis kwam, winter en zomer door, met zalvende en lastdragende besturingen, vermaningen en opwekkingen. Het is soms alsof wij hem nog verwachten, ja of wij hem horen komen. De tranenvloed der vromen is nog niet geheel opgedroogd, want Jacob wordt dun en die eertijds nog getrouwigheid vertoonden, beginnen zich nu te verbergen voor Gods rechten en kunnen niet meer ondersteunen door uit- en inwendig lastdragen, omdat zij door ontrouw gekomen zijn onder Gods onttrekkende bedeling. En daarom kunnen zij met Asa enige uit de getrouwe onderdrukken, en dat onder schijn van recht. Want er zijn er die liever over Verhage's zwakheden willen spreken met uitbreiding, dan over de genade des Geestes die in hem was ingeplant en zoals hij zich ook met die genade voor God zich in 't recht begaf, volgende getrouw zijn geschonken licht daarin op, dat hij had van de veinzerijen in de zichtbare kerk. Neen! die genadens trachten zij in te krimpen ware het mogelijk. En de enige oorzaak is, dat hij geen vriend en volger was van D. Janse. En zoals hij uit dat licht getuigenis heeft gegeven, alzo is hij ook in het geloof voor dat gezicht van de tekenen der tijden weggegaan. Daar ben ik en meer anderen oor- en ooggetuige van geweest en dat zijn wij nu nog gebleven.

Geraadpleegde literatuur en bronnen

- D. Bakker: Gods grote barmhartigheid verheerlijkt aan een overtreder van al Zijn geboden (Sint Philipsland, 1984).
- P. Davidse: Die trouwe houdt, 1891-1991. 100 jaar Gereformeerde Gemeente Meliskerke (Meliskerke 1991).
- C. Dekker: Huibert Jacobus Budding 1810-1870 en zijn gemeenten in Zeeland (Goes/Middelburg, 1986).
- P. van Dijke: Het veelbewogen leven en de rijk gezegende arbeid van den nu zaligen Heer P. van Dijke, in leven Gereformeerd leeraar te St. Philipsland. Inleidend woord van D. Wijting (Ede, 1969).
- H. Florijn: Ds. Daniël Bakker, zijn leven, opvolgers, gemeenten, brieven (Zwijndrecht, 1985).
- Zeeuws Archief Middelburg.
- D. Janse: Ter gedachtenis van Ds. David Janse, predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Middelburg, bevattende 8 brieven omtrent zijn levensgeschiedenis (Middelburg, 1902).
- Jac. de Korte Ez., Het ontstaan en de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente te Meliskerke. Inleiding voor de leesvereniging te Meliskerke, 1936.
- Notulen Algemene Vergaderingen Ledeboeriaanse Gemeenten (1883-1907) berustend in het archief van de Geref. Gem. Middelburg.
- H. M. Stoppelenburg: Uit de dagen van ouds (Aagtekerke, 1976).
- J. Vader: Eenige brieven van den Eerwaarden Heer Jan Vader (Veenendaal, 1977).
- J. M. Vermeulen: Toen hij 't ambt ontvangen zou. Leven en werk van ds. P. van Dijke (1812-1883) Zwijndrecht, 1984).
- Dr. J. Wesseling: De Afscheiding van 1834 in Zeeland, deel 1 en 2 (Barneveld 1987 en 1989).

10 brochures in de serie: *kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*.

1. DOOR GOD GEROEPEN.
Uit het leven van ds. David Janse en facetten uit de historie van de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
Nagelaten in zijn brieven en in kerkelijke notulen.
2. BIJ DE MENSEN VERACHT MAAR BIJ GOD UITVERKOREN.
Uit het leven van Jan Vader, oefenaar te Meliskerke.
3. IK HEB GELOOFD; DAAROM HEB IK GESPROKEN.
Levensbeschrijving van Zacharias Verhage, Molenaar te Meliskerke;
Door hemzelf beschreven. *VOLGT T. Z. T.*
4. DE BEKERING VAN WILLEM PLEIJTE
te Zoutelande en een eenvoudige oefening.
Met historische gegevens Gereformeerde Gemeente Zoutelande.
De bekering en sterven van Florus de Wolf en anderen.
5. DOOR LIJDEN GEHEILIGD.
Levensschets van oefenaar Pieter Ingelse; twee oefeningen;
drie brieven van zijn vrouw en drie brieven van zijn schoondochter.
6. EEN NIEUW VADERLAND GEKREGEN.
Bijzonderheden uit het leven en de bekering van Adriaan Dingemanse,
diaken in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
7. GENADE EN EER ONTVANGEN.
Geschiedenis van de Ledeboeriaanse gemeente te St. Jan ten Heere.
Met levensschets van ouderling Pieter de Voogd, Jacob Corré, Hubrecht Bimmel
en brieven van Maatje en Christina Bimmel.
8. DOOR GOD GELIEFD.
Verhaal uit het leven van Cornelia de Visser-Moens te Aagtekerke,
door haarzelf beschreven.
En korte mededelingen uit haar vriendenkring.
9. DOOR DE TROUWE VERBONDSGOD GELEID.
Mededelingen uit het leven en brieven van Cornelia de Visser-de Visser
te Middelburg.
10. DOOR DE HEERE AFGEZONDERD.
Korte levensschets van: Catharina Barbera Roose-Bollinger; Sara Louisa
Hollebrands; Evangelist Jac. Ball, ds. A. Janse, ds. L. Hubregtse, ds. Chr. Van de
Woestijne, ds. M. van de Ketterij.
Levensschets en brieven van Mevr. A. A. Vermerris-Geuze.